

Tîroj

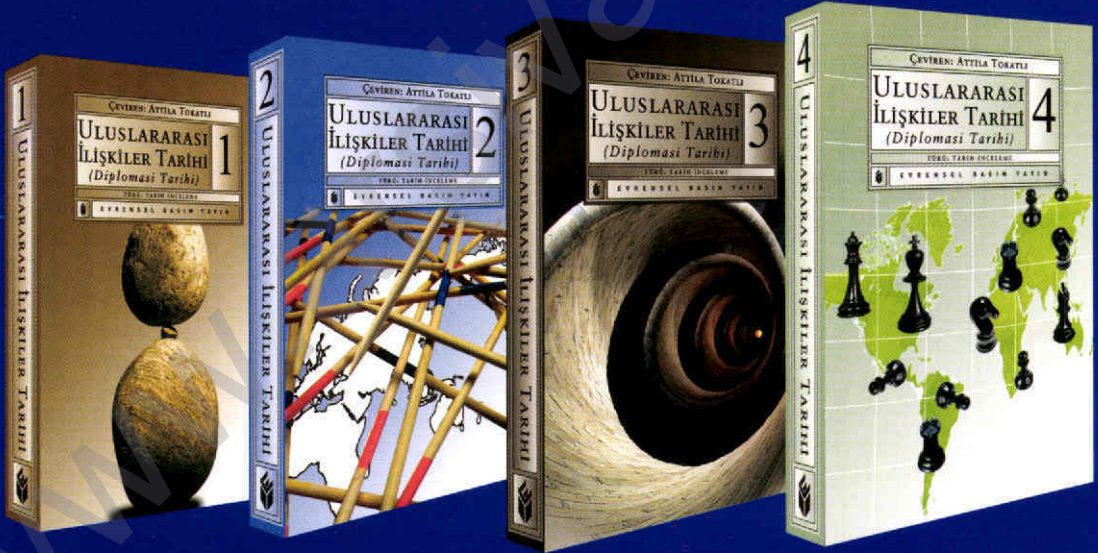
Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî

Sal: 7 Hejmar: 41 • Sermawez - Berfanbar (Kasım - Aralık) 2009 • 5 TL

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ (Diplomasi Tarihi)

- Diplomasi... Ürkütücü çağrışımlarla yüklü bir sözcük... Savaş, komplo, hırsların pazarlık masası, ince aldatmacalar, gizli tehditler...
- İnançlar, duygular, gelenekler için savaştıklarını sanan milyonlarca insanın gerçekte ne için ölüme gönderildiklerinin gizli tarihi...
- Amarna mektupları diye bilinen tabletlerle başlayıp günümüze kadar süren binlerce yıllık bir mücadele tarihi...
- Hayatımıza yön ve biçim vermeye çalışanlar arasındaki örtülü ilişkiler...
- Bu örtülü, gizli, kendine özgü bir dille kurulmuş "yasak bölge"ye nasıl girebiliriz?

İlk çağlardan modern çağlara, diplomasinin ve insanlık tarihinin
3500 yıllık gelişimine ışık tutan eser

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 27A ŞİŞLİ-İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Yaralı Bilinç – Hişê birîndar – Hakkı Özdal	2
Jêhat'ın burnu, Ahmet'in kalbi – Pozê Jêhat, dilê Ahmet... – Barış Avsar	5
Muzika kurdî û pirçandî – Kürt müziği ve çokkültürlülük – Vedat Yildirim	8
Nijadperestî û kîmyaya Dîyarbekirsporê – Irkçılık ve Diyarbakırspor'un kimyası – Ali Fikri Işık	11
Perwerdehiya bi zimanê kurdî – Kürtçe eğitim – Samî Tan	12
Kültürel haklar, bireysel mi? – Mafên çandi, mafên yekesi – Sibel Özbudun	14
Anayasa toplum sosyolojisinin özeti olmalı – Zagona Bîngehîn divê kurteya sosyolojiya civakê be – Fırat Aydınkaya	18
Di jiyana her du gelan de serdemeke nû – İki halkın yaşamında yeni dönem – Ahmet Tulgar	21
Çend mînakên li ser wergera tirkî û kurdî – Türkçe Kürtçe çeviri üzerine birkaç örnek – Mukit Arslan	23
'Türkiye Türklerindir' Gazeteciliği! – Rojnamegeriya "Türkiye ye tirkan e"! – Fatih Polat	25
Dosya-Forum: 'Açılım' çözümün neresinde? Oya Baydar, Sennur Sezer, Yıldız Ramazanoğlu, Esra Arsan, Feryal Öney	27-39
PÛLO – Çiya Mazî	40
Oyunaltı – Binlistik – Cuma Boymukara	43
Îrfan Amîda: Helbest nayê nivîsandin ji nû ve tê formulekirin û qeydkirin – Şiir yazılmaz, formüle edilir ve kaydedilir	45
Kilama Sise û Alî Heyderî – Sise ile Ali Haydar'ın ezgisi – Veysel Otunç	49
Dilan sineması 'paydos' derken! – Di dema ku sinemaya Dilanê 'paydos' dike de – Şeyhmus Diken	50
Munzur'um pus içinde – Münzürê min di nav mij û moranê de – Tefîk Taş	54
Sonda bilbizêkan – Yabancı lalenin sözü – Receb Dildar	58
Otantizm ve modernizasyon – Sedat Karakaş	61
Barışın cahil düşmanları – Neyarên cahil ên aştiyê – Heval Evîndar	65
Empati şart, ama nasıl? – Empati mecbûri ye, lê çawa? – Kemal İnal	66
'Reşê Şevê' kaosa mêtîjaya mêtîriyê nîşan dide – 'Reşê Şevê' erkeklîğın beynindeki kaosu sergiliyor	68
Pirtûk – Muzîk – Kitap – Muzik	71
Bulmaca – Xaçepirs	72
Helbest – Şiir: Bargiran Şanaz, A. Karabax, Müslim Çelik, Reyhan Sarhan	

Kapak kolaj: Özcan Yaman

TÎR **J**

Sal: 7 Hejmar: 41 / Sermawez - Berfanbar 2009 Yıl: 7 Sayı: 41 / Kasım - Aralık 2009

Kovara Du Mehi Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Xwedî: Zekayî Doğan Sahibi: Zekayî Doğan

Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Eskişehir Mah. Dolapdere Cad. Karabatak Sok. No: 27/A - Şişli / İstanbul Telefon 0212 247 65 17 Faks 0212 247 24 61

Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilciliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail:tirojdergisi@gmail.com. info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL., 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

Ceylan digere li van çıyan
Digere li aşiyê bi çavan

YARALI BİLİNÇ

HAKKI ÖZDAL

Hükümetin "Kürt açılımı" diye başlayıp son olarak "Milli birlik ve beraberlik" adıyla vaftiz ettiği süreç, Habur sınır kapısından giriş yapan PKK kadrolarının bölge halkı tarafından olağanüstü bir coşkuyla karşılanması üzerine 'kesintiye' uğramış gibi görünüyor.

25 yıllık bir acının, 25 saat kadar süren bir sevinç karşısında yeniden bir şantaj sopası olarak savrulduğu ve hakikatli bir barışa gerçekte kimin hazır olmadığı gösteren bir dümen kırma...

Hayırsız bir babanın, iyi niyetle eve döndükleri gün oğullarını ve kızlarını yeniden kendi problemleri otoritesine biat etmeye zorlaması gibi bir güç/güçsüzlük hezeyanı... Bunca acıya mal olmuş olmasına rağmen "görmezden gelme" hastalığının geçmediğini ve kolay geçmeyeceğini gösteren bir 'ateşlenme' ve 'kusma' nöbeti...

Barış, onu gerçekten arayanların olanca berraklığıyla görebildiği bir yerde dururken, arkasına onlarca yıldır savaşın faturasının bir bölümünü ödemeye mahkûm edilmiş ve sürekli düşmanlık üreten, onu diri tutan bir dilin basıncıyla doldurulmuş insanların "haklı tepki"lerini alan bu gönülsüzler koalisyonu tarafından bir "lütuf" haline getiriliyor.

Şöyle bir 'barış' hali hayal ediyor olmaları:

Lütfen bağışlayın bizi, yanlışlarımızı affedin ve cahilliğimize acıyın. Bir avuç çapulcu olarak çıktığımız yolda, şimdi birkaç bin avuç azılı katil haline geldik ve sizi de bunca zaman uğraştırdık. Kapıları açın da sessizce içeri sınızsızalım. Bize hasret kalmış ana babalarımız sevinç çığlıklarını içeri doğru atsınlar. Yanmış köylerimizin küllerinden kendimize saklama odaları yapalım. Panzerlerin arkasında sürüklenerek değil de yürüyerek geldikimize şükredelim ve lütuf sancağınızın gölgesinde pişmanlık ayinleri düzenleyelim. Güller, karanfiller değil,

teslim ol pusulaları atalım insanlarımıza. Yorgun, korkak, nedamet getirmiş eşkıyalar olarak, başlarımızı eğelim ve kimsenin gözünün içine bakmadan sürüyelim ayaklarımızı mezralarımıza!..

'Neden kutluyorsun' diye sorulmaz

'Barış' dünyanın her yerinde ve her durumda 'kutlanan' bir şeydir.

En azılı düşmanlar, birbirinin canına kanına en acımasız yöntemlerle kast etmiş olanlar bile -hatta belki de en çok onlar- artık silah sıkmayacak olmanın (böyle bir olasılığın da) coşkusunu yaşarlar.

Birlikte ya da ayrı ama barış kutlanacak bir şeydir... Bir ihtimalken bile.

Çocuktan önce gebeliğin kutlanması, sevinçle karşılanması gibi...

Tasadan kurtulmak, hastalıktan iyileşmek, gurbetten dönmek, sevgiliye kavuşmak ve barışmak kutlanır...

Bunlar için insanlara "neden kutluyorsun" diye sorulmaz, "neden kutlanıyorsun" diye sorulur...

Biz de öyle yapmalıyız ve bu kötü savaşın bir şekilde mağdur ettiği batıda ki tüm insanların, şehit yakınlarından askerlere kadar herkesin, neden savaşın

bitmesi ihtimaline karşı bir ümit, neşeli bir ümit göstermediğini sormalıyız...

Barışın tırnak ucu görününce...

Ashında gerçek bir barış, henüz yalnızca bir ihtimal olarak duruyorken ve son derece hassas bir kızgın demirin üstünde yürüyerek ona erişmek zorunluken ortaya çıkan bu "tuhaflık"; yani savaştan kurtulacak taraflardan birinin bu durumdan hoşnut olmaması ve hoşnut olanlara tepki göstermesi, bu savaşın motivasyonu ile ilgili bir refleks. Bir görmez-

den gelme halinin vardığı son ve acıklı nokta.

İşin en başında "bir avuç çapulcu" diyerek ya da türlü isimlerle bir "asayiş" sorununa indirgeyerek; sonra "ora" da olup biten hiçbir şeyi "bura" ya aksettirmeyerek;

her ne olursa olsun bir "çatışma" da yani karşılıklı ateş edilen bir durumda ölmüş gençlerden birini resmi törenler ve nutuklarla defnederken "ötekileri" oracıkta kazılmış çukurlara atıp ailelerine bile göstermeyerek;

sorunu "sanki öyle bir şey yokmuş gibi" görmezden gelerek ya da gerçek boyutlarıyla bilmeyerek yaşayan "bura"daki insanlara bir damla olsun hakikat vermek isteyen "ora"nın ve "bura"nın aydınlarını toprağın altına ya da ondan çok farklı olmayan hapislere göndererek;

kendiliğinden silahlanmış "eşkıyaların" karşısına, devlet eliyle ve çoğunlukla zorla silahlanmış ko-

"biz yapmadık" demenin bir kanıt olarak kabul edilmesine "alışmış" olarak;

ve şimdi burada saymakla bitmeyecek kadar tek yanlılık ve haksızlığın üstünü bir ucuz milliyetçilik şalya örtüp, eğitimsiz, yoksul ve çaresiz bırakılmış Türk gençlerinin öfkelerini arsızca kullanarak, onları hem ucuz savaş mühimmatı hem de her an sokakları terörize edebilecek bir şantaj sopası olarak yedekleyip suistimal ederek sürdürülmüş bir fiziki ve psikolojik savaşın yaraladığı bilinçler kabul etmiyor şimdi barış gösterilerini.

Gerçek anlamda hiçbir savaşın kazanılamayacağını bilmeyen ve zaten savaş boyunca akla gelecek her yolla "ezici bir zafer" in dilini kullanıp düşünüyünce bir kavga atmosferinin yarattığı fanatizm, sanki yeterince örselememiş, "hakkından yeterince gelmemiş" gibi, bir damla huzur ihtimali karşısında coşkuya kapılan insanların, "kendi insanlarının" sevincini terör kalemine yazıyorlar.

Onları yalnızca "kardeşim her şeyiniz yerinde", "cumhurbaşkanı bile oluyorsunuz", "etle tırnak gibiyiz", "dış güçler bizi birbirimize düşürüyor" gibi savaş terennümleriyle hatırlayan ve sevinçlerine bile şüpheyle, hatta daha da ilerisi, tiksintiyle bakan bir zihniyet barışa hazır mıdır?

Kutlanmayan, uğruna havai fişekler ve sevinç konfetileri atılmayan bir barış olabilir mi?

"Bu taraf" ta 25 yıl boyunca halının altına süpürülmüş savaşın sonunu da yok mu sayacağız? Son çeyrek yüzyılımız, bu devlet için kadim bir görmezden gelme saplantısından kaynaklanmıyor mu zaten? Barışın tırnak ucunu görünce sokaklara dökülen yüzbinlerce Kürt'ün Türkler veya savaşın "öbür taraf" ı hakkında bir tek kötü söz söylediğini duyan olmuş mu?

...

Anlaşıyor ki Türk toplumunun bilincindeki savaş yarası iyileştirilmeli...

Savaşın bir futbol maçı olmadığı, barışa sevinmenin ötekini hor gören bir "zafer geçidi" anlamına gelmediği anlaşılmalı...

Yoksa gerillalar aslında bir yöre giysisi olan haki formalarıyla da gelseler, Diyarbakır Cezaevi'nde dipçik ve can zoruyla giydirilen "tektip" elbiselerle de barış olamayacak... ✨

Halil İncesu

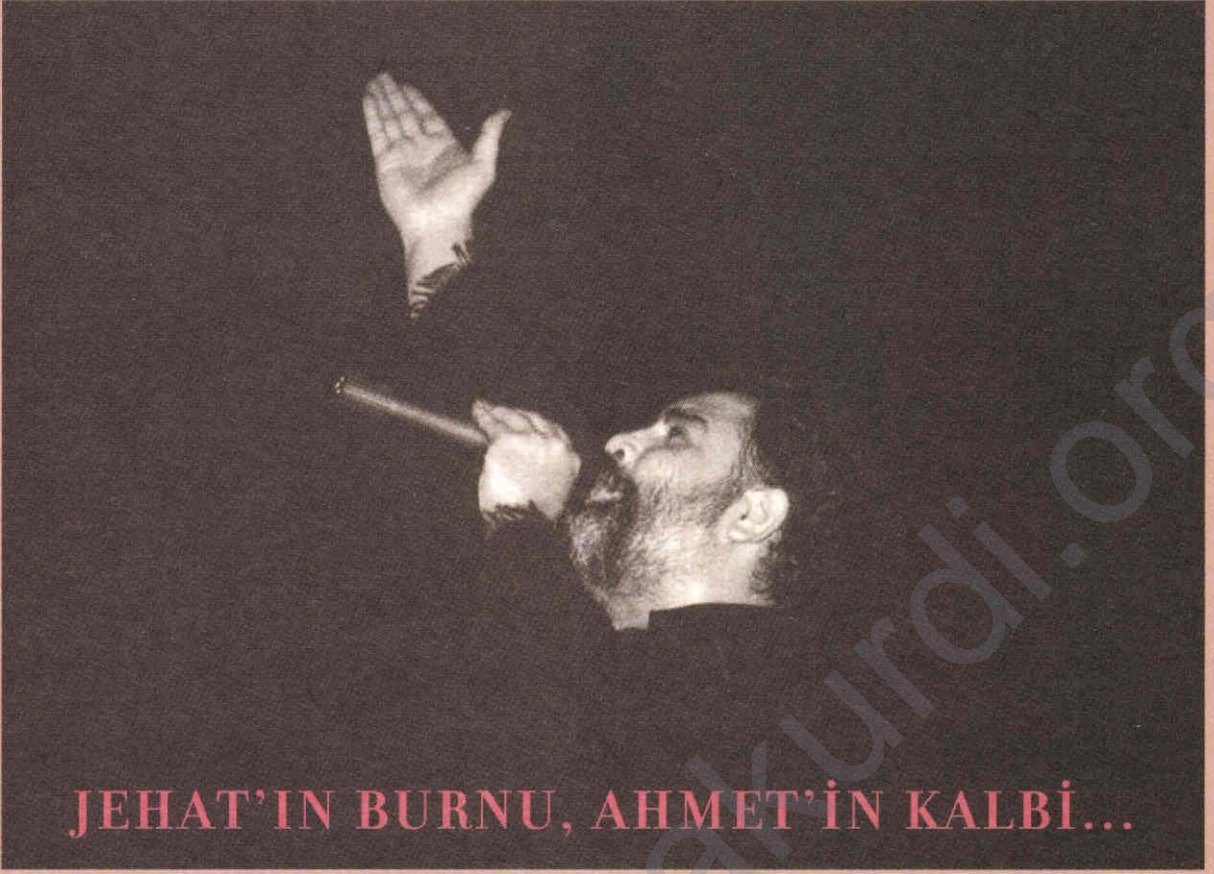
rucuları sürüp, bir toplumu bir kez daha bölerek;

en ufak bir hak talebini, hukuk arayışını, türkületi, zılgıtları, baba yadigarı isimleri, ana yadigarı motif ve renkleri, "eşik"tekini, "beşik"tekini bölücü ilan ederek ve bu çılgın histeriyi, tuzluklardan trafik ışıklarına kadar eşsiz bir fantezi dünyasında "bölücü hayaleti avcılığı" için gezdirerek;

gurbette ya da kendi topraklarında kendi ucuz emekleriyle kaldırdıkları hasadın yiyecekleri yerine bok yedirilen ve "her an yeniden bok yedirmeye varacak bir pervasızlığın" gölgesi altında yaşamaya zorlanmış insanlardan sürekli kuşkulananarak;

bunların kentlere sürülmüş, kaçmış, sığınmış olanlarını, en yoksul evlerde devletin yalnızca polisiyle tanıştıranarak;

çocuklarının kafasını dipçikle, karnını havan mermisiyle parçalayıp, sonra hiç hesap vermemeye,

JEHAT'IN BURNU, AHMET'İN KALBİ...

BARIŞ AVŞAR

16 Kasım 2000'de sürgünde yitirdiğimiz Ahmet Kaya'ya...

... Dağlarda talan olur mu

Dosta hiç yalan

Ölürsem duyan olur mu

Şu feleğin işine bak...

Dedi Jehat... Arkadaşlarına gülümsüyordu. Ahmet abisi gibi son mısradaki "Şu"yu uzatarak söylerken yüzüne yayılıvermişti gülüşü... Ah ulan be Ahmet abi ah!

Birileri seslendi onlara sonra, "Gençler bir gelin bakalım buraya..." mı dediler acaba?

Ya da, "Gelin lan bakayım buraya..." mı? Yoksa, "Alo beyler, az buraya bakın bakalım..." mı? Bilmiyoruz. Ama seslendiler işte... "Yunus polisler"... Üç yunus polisi... Şehrin insan dalgaları arasında beliriveren "yunuslar"... Denizin dalgaları arasında görünüp kaybolanlar gibi anılırlar diye konmuştu herhalde bu motosikletli polislerin isimleri. Ama denizdekilerin hep gülümser yüzleri yoktu karşılarında 15 yaşındaki Jehat Kaplan ve arkadaşlarının. Ne düşündüklerini belli etmeyen, donuk yüzlerdi. Ve ilk soru geldi:

O şarkıyı söyleyen kimdi biraz önce?

Jehat, "Bendim" dedi. Bir soru daha:

Şarkıyı tekrar söyler misin?

Azarlanmayı bekleyen Jehat şaşırıldı önce. Ulan yoksa... Polis de olsa insan, seviyordur Ahmet Kaya'yı o da ne olacak... Ölçüp biçme Jehat, nazlanma, ne de güzel söylüyorsun demek ki bak istek geldi! Başladı:

Şu dağdaki gezene bak

Gözlerinin rengine bak

Mavi gözler kan kan olmuş

Şu feleğin işine bak...

Bitti bir kez daha, "Mavi'nin Türküsü"... Polis sordu:

Bunu kim söylüyor?

Yuh, bu da bilinmez mi be!

E. Ahmet Kaya...

"Kütttt!"... Ya da "kırttt!"... "Karttttt" belki! Belki de "Kürttttt!"

Kürdün bir yumrukla kırılan burnundan hangi ses çıkarsa o ses işte!

Sonra yumruğun sebebi açıklandı:

"İstanbul'un kurtuluş gününde bu şarkı söylenir mi?"

O gün 6 Ekim 2009'du...

Kurtuluş Savaşı'nın muzaffer ordusu, emperyalist

işgal kuvvetlerinin çekip gittiği İstanbul'a 6 Ekim 1923'te, sevgi gösterileri arasında ve tam 83 yıl önce o gün girmişlerdi. Düşman iki gün önce çekilip gittiği için şehrin kurtarılması sırasında kan dökülmemişti. Peki acaba 83 yıl önce şehir kurtarılırken akmayan kan mıydı, 15 yaşındaki Jehat'ın burnundan sızan şu an? 83 yıldır şehrin bir kuytusunda gizlenip kalmış düşman, bulunup cezalandırılmış mı oluyordu böylece? Yoksa 83 yıl önce kanamaya başlayan bir yaradan akan kanın devamı mıydı bu? Dışarıdan gelen düşmanı kovalarken içeride düşmanlar/düşmanlıklar yaratılarak akıtılan kanların...

Jehat'ın burnunu kıranlar sonra yine "değişt"iler. Peçete verdiler kanı silsin diye. "Git, burnun incinmiş, dinlen biraz" dediler...

Bunları yaparken, söylerken ne düşünmüşlerdi acaba?

"Başımıza bela olacak şimdi, def edelim gitsin en iyisi" mi?

"Bak yine gücümü kontrol edemedim, kırıldı galiba burnu, iş uzamadan atalım şunu başımızdan" mı?

"Hay elimin ayarını... Şunları savuşturup kayboldum ortalıktan" mı?

Jehat, işte burnu böylece eline verilerek yollandı Bahçelievler Sadri Ahşık Parkı'na doğru...

Ahmet abisinin kırık kalbi elinde Paris'e yollanmasının üzerinden 10 yıl ve 4 ay geçmişti...

Bunlar yaşanmadan üç gün önce, ülkemizin başbakanı partisinin olağan kongresinde "olağan dışı" sözler etmişti: "Hoşça kal iki gözüm diyen Ahmet Kaya'ya vefa göstermeyen Türkiye'nin şarkıları eksik kalır."

Peki o zaman Jehat'ın burnunu kurtuluş günü şerefine kıran polis, en üst amiri olan başbakana muhalefet mi ediyordu acaba? Yoksa çok fena bir kumpas mı dönüyordu?

Hayır, sadece şunu söylemek gerekiyordu: Bu ülkede eline silah alıp dağa çıkmış her Kürdün hesabı, eline silah almamış, dağa çıkmamış, aksine en büyüklerinden başlayarak şehirlere gelmiş yerleşmiş Kürtlerden soruluyor yıllardır. Sakarya'da neredeyse her ay, "Kürt yakalayıp dövme" günleri düzenleniyor! Kürtçe konuştukları için, Ahmet Kaya resminin bulunduğu ti-

Jehat Kaplan

şört giydikleri için, orası "çok acayip milliyetçi" bir yer olduğu için... Minibüste Kürtçe konuşan adamı on dakika dövüyorlar! Böyle adamların yetiştireceği çocuklar yarın öğretmen, doktor, polis olarak Diyarbakır'a, Urfa'ya, Ağrı'ya gittiklerinde neler olacak acaba?

Ya da işte Yozgat'ta, toprakta çalışmaya gelmiş 200 Kürdün çadırlarına baskın veriliyor: "Yakarız sizi!", "Keseriz sizi!", "Burnunuzu, kolunuzu, kafanızı kırarız!"

Evet belki belirli yerlerle sınırlı görünüyor bu olaylar, "münferit" diyenler de vardır!

Ancak işte Ahmet Kaya, bu "münferit" durumların nasıl birer çıkmaz lekeye dönüşerek insanların, toplumun, ülkenin alınına yapıştığını hatırlattığı için önemli bugün yine... Nasıl bir ayıp mı? Biz bugün ABD ile, yasalariyla, vatandaşlık bilinciyle nasıl alay edebiliyoruz hâlâ? Obama başkan olsa bile... Daha 50-60 sene önce siyahları kanunla otobüsün arkasına yollayan ülke değil mi o? O kadar işte! İsterse şimdiye kadarki tüm ABD başkanlarının aslında siyah olduğu, her gün pudralanıp pudralanıp halkın önüne çıktıkları açıklansın! O kara leke silinir mi?

Bu ülkede Kürtleri, her yaştan, her cinsten, her meslektan Kürtleri, böyle kırıp döktükçe çıkmaz bir lekeyi yapıyorlar üstümüze. Aslında başbakan da dahil bütün devlet Jehat'ın burnunu kıran polisi ve benzerlerini görevden de alsa, Kürtlere linç düzenleyenler-düzenlemeye çalışanlar kollarından tutulup içeriye de atılsa, hâlâ ve yine de çocukları öldürenler cezalandırılrsa da düzeltilemeyecek bir sorunuz var cümleten: Halk denilen devin kimi hücrelerini yiyip bitiren bir ayrımcılık-ırkçılık-linççilik! Sorunu yaratanların bile kontrol edemeyeceği bir ölümcül hastalık. Çünkü halkı kanunlarla, emirlerle, operasyonlarla birbirine kırdırabilirsiniz ama bunun tersini bu araçlarla yapamazsınız. Ve Sakarya'da, Yozgat'ta, İstanbul'da, herhangi bir yerde büyük bir yıkıma dönüşürse bu hastalık, o kara leke çıkmaz ülkemizin üstünden.

Tüm bunların başlangıcıymış aslında Ahmet Kaya'nın yaşadıkları... Magazin Gazetecileri Derneği'nin Ödül Töreni'nde ve üstelik canlı yayında... Bilmediği ana dilinde şarkı söylemek istediği için bir

toplu cinnetin içinde kuşatılan Ahmet Kaya... Bir kez daha hatırlayalım o gecenin yaratıcılarını: Tunca Yönder, Şenay Düdek, Serdar Ortaç, Reha Muhtar, Ayna grubu, Ercan Saatçi, Erdal Acar... Hiç sürpriz yok! Serdar Ortaç sonradan defalarca Ahmet Kaya'yı çok sevdiğini söylese de, Reha Muhtar ortalığı yatıştırmak için sahneye çıktığını ve "Memleketim" şarkısını başlattığını anlatsa da... Sürpriz yok! O gece Ahmet Kaya'ya ve eşi Gülten Kaya'ya yağdırılan çatal bıçağa karşı duran iki "ünlü" var orada sadece: Mehmet Aslantuğ ve Savaş Ay...

Bir de diğer katılımcılar: İbrahim Tatlıses... Mahsun Kırmızıgül... Ajda Pekkan... Kadir İnanır... Edip Akbayram... Mustafa Topaloğlu... Özcan Deniz... 10. Yıl Marşı korosu bunlar... 10 yıl önceki... Kumar meraklısı "Uzaylı Mustafa" beyi kendi aleminde bırakacak olursak eğer, bugün bu isimler hatırlanınca tekrar, hepsi sürpriz! Yarısı Kürt zaten!

Onlar bugün Kürtçe şarkıları coşkuyla söylüyorlar konserlerinde ve Kürt sorununu ele alan film bile çekerek iyi şeyler yapmaya çalışıyorlar kendi bildiklerince!

Ajda Pekkan'ı daha yeni gördük, Kürt şarkıcı Aynur Doğan'la şarkı söylerken...

Edip Akbayram, kendisi de benzer bir operasyonla,

"PKK konserlerinde şarkı söylediği için" köşeye sıkıştırılmaya çalışılmıştı birkaç yıl önce ve, "Çıkar şarkımı söylerim, gerisi beni ilgilendirmez" deyivermiş, adına Cumhuriyet mitingleri denilen Ergenekoncu ayinlerin sahnelerinde almıştı soluğu...

Kadir İnanır... Geçen ay yapılan 46. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde 40. Sanat Yılı nedeniyle bir ödül aldı o da. Ödül nedeniyle bir toplantı düzenlenmişti. Ve bir soru soruldu kendisine: Acaba festivalde bu yıl ilk kez Kürtçe filmlerin gösterilmesi hakkında ne düşünüyordu? Cevabı şöyleydi: "Ben doğuda çok film çektim. Feodal düzenin altında ezilmiş halkın

özgürlüğünü işledik. Hatırlayınız, 'Katırcılar' filmi. Elbette ki bu topraklarda yan yana yaşadığımız tüm diller, yan yana yarışsın."

Hiç kimse başkalarından sorumlu değildir. Hiç kimse bir tek gece yüzünden hayatı boyu suçlanmamalı belki. Ama Ahmet Kaya'nın eşi Gülten Kaya konuştuğu zaman hep çok sert konuşuyor bugün hâlâ. Kendisine yaşatılanlarla katılaştırılmış kalbini koyuyor orta yere haklı olarak. Ve o gece orada o linci gerçekleştirenlerin kendisinden özür dilemesinin bir anlamı olmadığını, çünkü Ahmet Kaya'nın asla sadece

kendisine ait olmadığını, onu seven milyonlarca insana ait olduğunu söylüyor ısrarla.

Hiç kimse başkasından sorumlu değildir denebilir. Hele de sanatçıysanız, daha da rahatsızdır başkasına karşı!

Fakat herkes içinde yaşadığı topluma karşı sorumludur. Hele de sanatçıysanız!

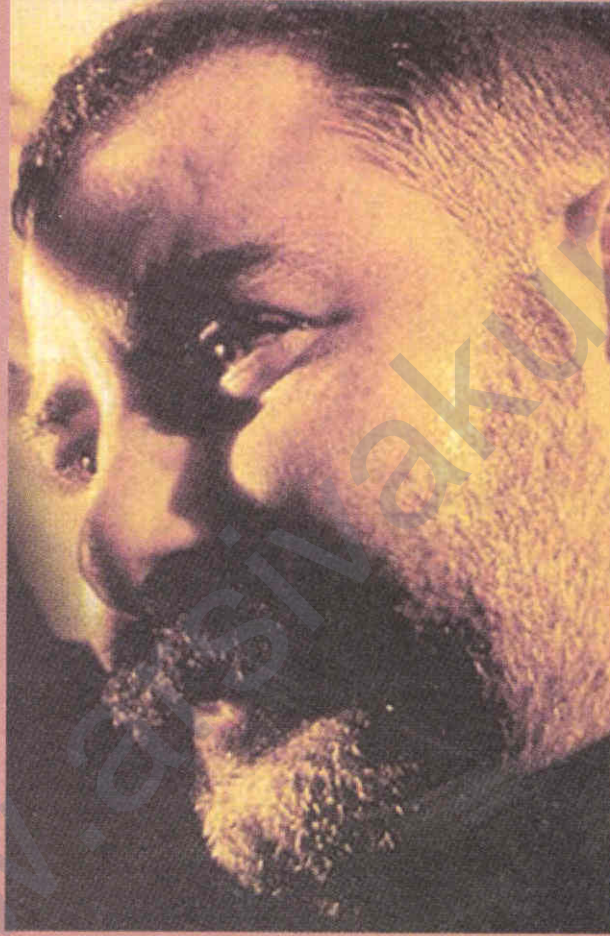
O gece Ahmet Kaya'ya karşı bir sorumluluk hissetmeyenler bugün çok pişman/üzgün/mahcup olabilirler. Olmayanlar da vardır belki. Ancak olanlar için şu yukarıda sözünü ettiğimiz, kanunla, emirle iyileştirilemeyecek hastalığa karşı bir şeyler yapma zamanıdır şimdi! Sadece orada bulunanlar için değil, orada bulunmayan ama bulunduğu yerden Kaya'nın

linç edilmesine ses çıkarmayanlar için de... Çünkü 16 Kasım 2000'de Paris'te karısının ve kızının kucağından uçup giden adam, bu ülkeye bir şeyi yeniden ve unutulmayacak şekilde gösterdi: Şarkılar yasalarından daha güçlüdür!

Yeter ki utangaçlık etmeden, peşini bırakmadan, birlikte ve yüksek sesle söyleyin! Şu yıkıcılığa karşı, barış ve kardeşlik şarkıları... AKP'nin açılımı için değil, halkın buna çok ihtiyacı olduğu için...

Söyleyin ki,

"o an güneşli güzel günlere inanan Mutlu bir Yusufçuk havalansın." ❀

Muzîka kurdî û pirçandî

VEDAT YILDIRIM

Di vê nivîsê de ez dixwazim tecrubeyên xwe yê min di projeya 'Kardeş Turkuler' de bi dest xistiye bi we re parve bikim. Lê belê agahiyên ku ezê li ser bisekinim ne akademîk in, daxwaza min ew e ku ez çend pirsan derxim holê û em bi hev re li ser van mijaran mînaqêşe bikin. Ewil; divê em çarçoveya nêrinên xwe diyar bikin da ku pirçandî û rengîniya xwe bi şewazeke rast û zelal binirxînin.

Berî her tiştî; ji bo nêrineke rengîn divê xerîteya çandî ya warên me were amade kirin. Lê mixabin, li Tirkiyeyê li ser vê mijarê bi awayekî pirçandî nehatiye sekinin. Rêxistinên kurdan jî di vî warî de karên sistematîk û dudirêj nedomandine. Berhevkirina dans û muzîka gelêrî, berhavkirina xebatên diroka devkî û wêjeya devkî bi awayekî belawela û bê nîzam berdewam bûne.

Niha; li gor vê nêrinê; emê li ser çend mijaran bisekinin:

- Divê xebatên me ne di sînorên siyasî, di sînorên çandî de bidomin. Bi rastî jî, berî qirna netewedewletan warên me li gor vê hişmendiyê hatibûn binavkirin. Wekî mînak; herêma Serhedê, herêma Botanê... Ge-lo bi pêdiviyê çawa ew herêm wisa hatine binavkirin: Ji ber ku devok, muzîk û folklorên gund û bajarên van herêmên ku bi navê hatibûn hesabandin hevpişk in.

Mînakek din em bidin: Di navbera Diyarbekir, Elezîz, Meletî û Sêwasê de ji aliyê şewazên muzîkê, xetek an jî hewzeyek bi navê 'Încesaz'ê tê zanîn.

- Binavkirinên etnîkî yan jî olî —mînak, Rojhilata Navîn warê misilmaniyê ye yan jî warê ereban e- jî nêrinên me teng dîkin û dişibînin hev... Ji ber ku li Mezopotamyayê; gelek netewe û ol bi hev re dijîn.

- Ji aliyê din; li vê erdnîgariya çandî ku em behs dîkin; divê li ser tevgerên koçberiyê, tevgerên desthilatdaran û tevgerên li ser jiyana mirovên herêmê têsîr kirine lêkolîn were kirin. Mînak; berî êrişên Yavuz Sultan Selîm herêma Dersîmê û herêmên ku elewî lê dijiyan di bin serdestiya sefewiyan de

bûn. Ji ber ku li vê herêmê bi piranî elewî dijiyan, gelê vê herêmê bi Îranê re tekili danibû. Piştî osmaniyan ew war dagir kir û gelek zordarî kir. Çima em van bûyerên dirokî dinirxînin? Armanca me ew e ku em fêhm bikin, gelo tekiliya elewiyên Dersîmê û ehli heqên ku li Îranê dijin heye yan na. Ji ber ku, meqam û ritmên ehli-heqan û elewiyên Dersîmê û Meraşê carinan dişibin hev.

Hozanên gerok û muzîk

Ji ber vê yekê; ne mimkûn e ku Mezra-Botan ku gelek çand û ol hebûna xwe bi awayekî hîbrîtîk didomînin bi navên yek-etnikî yan jî yek-olî werin binavkirin.

- Ji bo tîkiliyên çandî tesîra (erka) hozanên gerok jî gelekî girîng e. Ji ber ku ev hozan li gelek herêman digerin û carinan muzîk û wêjeya herêmên biyanî tînin herêmên xwe; vê danehevê li gor xwe şirove dikin û bi şewazeke nû tevli çanda xwe dikin.

Belê; niha emê li gor vê çarçoweyê li ser çend herêman bisekinin:

Ne mimkûn e ku li Mezra-Botan kurd jî di bin tesîra çandên derdora xwe de nemînin.

Kurdan jî bi gelek gelên din re jiyanê hevpîşk ava kirine. Ji bo baş were fehmkirin, emê hinekî li ser sîstema eşîran bisekinin: Di nav konfederasyona eşîran de eşîrên ne kurd jî hene- wekî mînak, berê li Hekariyê eşîrên nastûriyan ku ji neteweya Asûriyan tînin jî cih digirtin.

Ji xeynî vê; Li Hekariyê kurd û nastûrî dawetan bi hev re pîroz dikirin. Ne xerîbê govend û muzîkên hev du bûn... Cil û bergên wan jî wekî hev bûn, tenê li ser nastûriyan perî (konik) hebûn. Di vê rewşê de; ne mimkûn e ku di navbera ritm û meqamên kurdan û nastûriyan de tîkiliyek çênebe. Kurd di cejnên girîng de diçûn seredana nastûriyan, nastûrî jî diçûn serdana kurdan. Em dikarin bêjin; jî aliyê meqam, ritm, û şewaza vokalê, cudahiya muzîka Hekarî ya di nava muzîka kurdan de jî wê tîkiliya çandî ya bi nastûriyan re tê... Bi taybetî forma şeşbendî tenê li Hekariyê tê ditin û mirovên nastûrî jî wê formê bi kar tînin. Li gel vê; Yermenî jî li vê herêmê jiyane. Kêm be jî, iro em dikarin bigihîjin stranên nastûriyan lê mixabin şopa çanda yermenîyan li Hekariyê qet nemaye.

Li herêmê meqamên olî

Em dikarin pîrçandiya Hekariyê bi awayekî giştî wisa binirxînin: Çanda wî warî û herêma Botanê bandor li hev kiriye û gelek stranên hevpîşk çêbûne. Li

jêr -başûr- li herêma Behdînan jî çandê hevpîşk tê xuya kirin û şeweyên van her du herêman dişibin hev. Ligel vê şeweyê û muzîkên Uludere'yê gelek cuda ne. Li gor agahiyan, gelên wî warî jî Îran û Başûr koçber bûne û hatine vir.

Wexta ku me li Hekariyê stran berhev dikirin, me dit ku gelek dengbêjên wî warî jî xeynî dengbêjiyê hafiziyê jî dikin. Şewazên wan ên strandina ayetan tesîr li şewazên strandina stranên gelêrî kiriye. Di bin tesîra meqamên Quranê de jî mane. Em dikarin bêjin ku ew meqam bi ereban -ku ola Îslamê anîne vê herêmê- gihîştine vê derê. Ev bandor li herêma Sêrt û Bedlisê jî tê xuyakirin, bi taybetî jî di nava stranên olî de...

Li vê herêmê tevgerên terîqetan û jî berê yekê jî muzîkên mîstîk gelek xurt in. Terîqetan dikaribûn bi hêsanî di nava mirovên wî warî de ola xwe belav bikin. Ji ber ku ev herêm cihê ewle bû û jî bandora hikumetan jî dûr bû. Berê danûstendina di navbera vê herêmê û Îran û Iraqê de gelo çawa diqewimî û wê tevgerê bandorek çawa li muzîkên vê herêmê dikir... Divê lêkolîn were kirin.

Hûn jî dizanin, medreseyên herêmê jî bo pêşkêşîna çand û zimanê kurdan rêxistinên herî girîng bûn. Ji xeynî zimanê farisî û erebî, perwerdeya zimanê kurdî jî li van medreseyan hatibû dayîn. Berhemên helbestvanên kurd ên wekî Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, Feqiyê Teyran hatibûn xwendin. Dersên 'tîlavet'ê hatibûn dayîn ku şagirt meqamên Quranê hin bibin. Li gor çavkaniyan helbestvanê navdar ê kurdan Feqiyê Teyran di bin tesîra wêjeya Îranê de maye, bi taybetî jî di bin bandora Feriuddin Atar de. Helbestên Feqiyê Teyran di nav ezîdiyan de bi awayekî devkî tê zanîn.

Li gel vê yekê; berî avabûna sînorên siyasî, xelkên vê herêmê jî bo danûstandinê yan jî jî bo tenduristiyê diçûn bajarê Urmiyê yan jî Misûlê ku ev bajar jî Wan û bajarên din nêzîktir bûn. Loma, divê tîkiliyên bi Îranê re yên di wî wextî de werin kolandin.

Rîbab çima tenê li herêma Mêrdînê heye

Li Hekarî û li parçeyek Wanê, du eşîr gelek xurt in. Pinyanişî û Ertûşî. Eşîra Pinyanişî hinekî ji Ertûşîyan muhefazakartir e. Di dawatên wan de tenê dengên insanan tê bikaranîn û govend tê gerandin. Lê, di dawatên Ertûşîyan de dahol û zirne jî cihê xwe digirin. Kesên ku li van enstrumanan dixin mitrib in û piranî jî herêma Botanê tene vir. Ew jî neteweya Qereçîyan (Romanan) tînin û Qereçî bi Poşayan - li herêma Yermenîyan wisa tê binavkirin- re merivên

hev in. Ew gel di nav kurdan de asîmîle bûne û bi kur-
dî diaxivin. Wan ziman û muzikên xwe mîna Qereçî-
yan neparastine. Lê em nizanin ku wan têsîrek çawa li
muzîka kurdî kiriyê, ev jî divê were kolandin.

Mitribên Botan -bi taybetî li Merdînê- li ribabê
dixin. Çima ribab tenê li vê herêmê jî alî mitriban ve
tê bikaranîn? Ev enstruman di muzîka osmaniyan de
jî heye? Ev jî pîrsek e...

Digel vê; li van herêman li Radyoya Yerîwanê jî tê
guhdarkirin. Di repertûwara vê radyoyê de şewaza
Serhedê xwedî cihekî girîng e. Em dikarin bêjin ku bi
saya van radyoyan (Yerîwan, Bexda) di nava kurdan
de repertûwareke hevpişk ava bûye.

Dengbêjên Hekariyê jî digel repertûwarên xwe
repertûwara Serhadê jî vê radyoyê yan jî bi tekiliyên
bi bajarê Wanê re hîn bûne.

Radyoya Bexdayê jî xizmet daye pirçandiyê. Gelek
stranbêj û dengbêjên kurdan pîranî jî ber sedemên
siyasî koç kirine Başûr û beşdarî bernameyên Radyo-
ya Bexdayê bûne. Enstrumantasyona van stranên
kurdî ku di vê radyoyê de tê lêxistin di bin bandora
Muzîka Erebi de ye. Amurên têne bikaranîn 'incesaz'
in, wekî keman, ûd û timpilkê (darbiqe). Sounda wan
a Rojhilata Navîn e lê yên ku îcra dikin karakterîs-
tikên (taybetmendiyên) muzîka kurdan jî dizanin.

Li vir ez dixwazim li ser mijareke din bisekinim:
Peyva 'Muzîka Erebi' ku em bi kar tinin jî bi pîrsgirêk
e. Ji bo gelek însanan Rojhilata Navîn tenê warê ere-
ban tê hesabandin. Ji ber ku gelek insan di bin têsîra
oryantalîzmê de ne. Li Rojhilata Navîn jî xeynî îslamê
gelek olên din jî hene, jî xeynî ereban; asurî, yermeni,
cihû, nusayrî... hwd.

Di nav kurdan de şewaza 'Încesaz'ê

Şewaza 'Încesaz'ê ku şewazeke bajari ye -li ba-
jarên Harpût-Eleziz-, Diyarbekir, Meletî, Sêwas û
Rihayê jî xuya dibe û ev xet bi navê 'Xeta Încesazê' tê
bikaranîn. Dêdora van bajaran berê jî kozmopolît bû
-suryanî, yermenî, tirk, kurd- pîranî li gund û zozan-
an-, mamûrên osmaniyan hemû bi hev re dijiyan.
Bajaribûn li wan deran gelekî kevnar e. Bi Stenbolê re
jî tekiliyên çandî û rewsenbîriyê xurt bûn, mamûrên
osmanî diçûn û dihatin... Van mamûran bi dewle-
mendên vî warî re li gor zewqên xwe şahî çêdikirin...

Li gel vê yekê, sedsala berî vê nifûsa Rûmiyan jî
zêhf bû. Cihû hebûn. Ji bo hatina kemanê ya vê erdnî-
gariyê gelek spekulasyon hene. Hinek dibêjin Rûmi-
yan aniye, hinek jî îdia dikin ku cihûyan aniye... Bel-
kî jî ereban... Li Dêrsimê jî klarnet gelek tê bikara-
nîn. Berê li Dêrsimê klarnetjenên Yermenî gelek

navdar bûne. Ji bilî vê, hinek kevnepoyên elewiyan
vî warî û ermeniyên xiristîyan jî dişibin hev. Wekî
mînak; Elewiyan Dêrsimê jî şahiya sersalê re dibêjin
'gagan'. Ermenî jî şahiya sersalê çê dikin, navê wê şa-
hiyê jî 'gaxant' e. Ji bilî vê; divê Yermeniyên veşartî jî
neyên jibirkirin.

Li Dêrsimê, elewîti di nava zaza, kurmanç û tirkan
de bûye sedema gelek têkiliyan. Zaza û kurmanç di
bin bandora edebiyeta elewiyan tirk û faris de jî ma-
ne. Wekî mînak; Şah Hatayî serokê Safewiyan bû û
Dêrsim di bin destê wî de bû. bi xwe jî jî şairên elewi-
yan bû-

Çawa ku, erebî bûye zimanê Îslamê, tirkî jî li
Dêrsim, Mereş û Sêwasê di nav muzikên elewiyan de
gelekî hatiye bikaranîn. (Brunessen). Ji Bilî vê, belkî
nezaniya nivîsandina zazakî û kurmançî jî alî 'pîr'an
(dede) jî bûye sedema vê rewşê... Em nabêjin qet ni-
visên zazakî û kurmançî tune bûye; lê gelekî kêm in.

Ji alî forma muzikê ve jî belkî têsîr çebûne. Wekî
mînak, rîtm 9/8 di muzîka ne oli ya zaza û kurman-
can de xuya nabe... Lê li Dêrsimê bi taybetî di gelek
beytên (deyiş) zazakî de ev rîtm tê bikaranîn. Di nav
tirkan de jî ev rîtm gelekî navdar e...

Dêrsim, Eleziz, Meletî, Semsûr û Mereş jî hewze-
yek e... Di navbera elewiyan vî warî de têkilî hene. Ji
bilî vê, me li jor jî behs kiribû; ev war heta sedsala
şanzdemîn di bin destê sefewiyan de bû. Gelo, di wê
sedsalê de bi ola ehl-î heqan (Îran) re têkiliyeke çawa
çê bûbû, divê lêkolîner li ser vê meseleyê jî bisekinin.
Ji ber ku muzîka Ehl-î Heqan jî gelek aliyan ve dişibe
muzîka Elewiyan vî warî. Di Nava Ehl-î Heq'an de
Azerî jî zehf in...

Îran şaristaniyeke kevnar e û di warê muzikê de
gelek sazî hatine avakirin. Sistematiizasyona meq-
man û enstrumantasyon gelekî pêşketî ye... Kurdên
ku li bajarên Îranê dijîn jî di bin têsîra wê de mane...

Li Rihayê lawje û xezal

Dawîya dawî em hinekî jî li ser herêma Rihayê bise-
kinin: Bajarekî gelekî kevnar e. Navendeke olî ye jî.
Bêhna Rojhilata Navîn zehf tê de heye- şewazên amû-
ran, şewazên vokalan (glisendo pîr e). Li vê derê jî di
nav muzikjenên kurd de tirkî zehf tê bikaranîn.
Stranbêjên kurd lawjeyan bi kurdî û xezelan bi tirkî -di
nav de peyvên farisî zêde ne- dixwînin. Di nav xezelan
de Helbestên helbestvanên wekî Fuzulî gelekî têne bi-
karanîn. Ez bawer im di navbera muzîka Riha û Kerkûkê
de jî tekiliyek heye... Meqamên kurd, ereb û tirkan ge-
lekî dişibin hev... Muzîka tirkên Barak- ku li Entebê
zehf in- jî têsîr daye hunermendên vî warî... ❀

Nijadperestî û kîmyaya Dîyarbekirsporê

ALİ FIKRİ IŞIK

Tîma Dîyarbekirsporê, ji bo amadebûna sezona nû ya Sûper Liga Turkcellê derfet û îmkânê têr hazîriyê di despêkê de bi dest nexist. Gava ku fikandina sezona nû ji nav lêvên hakêman derket, hê listikvanên Dîyarbekirsporê bi tevayî bi hev re antremanek jî nekiribû.

Di maça bi Fenerbahçe re tîm travma yekemîn jiya. Alîgirê Dîyarbekirsporê di bin bandora hestên xwe yê vala de man. Dimenên ne rast û ne xwezî, dora maçe seranser rapêça û alîgirên Dîyarbekirsporê, fotoyekî rûtirş dişandin navbera raya giştî ya futbola Tirkîyeyê. Ya rastî ji xwe nijadperestê futbola Tirkîyeyê li hemanabûn! Ew bûyer bizav û hêza wan hê xurtir kir!

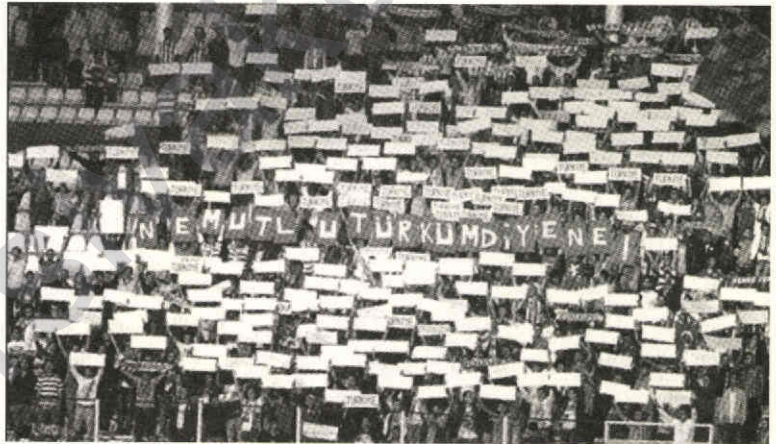
Werhasilî, roja maça Bursasporê, hemû dek û dolab û kumpas amade bûn. Federasyon, hakem û alîgirên Bursasporê bi hevkarîyeke şayan, listikekê ne ji adetan li dar xistin. Bi sloganê racist û tezahurata bê ehlaq pêşî êriş birin ser alîgirên Dîyarbekirsporê. Ev yek têr nekîr, bi koltix û kevîran raste rast qestî canê alîgirên Dîyarbekirsporê kirin. Li tirbûnan ew bûyer diqewimîn, li ser giyayê kesk ji hakem qetlîameke mezin bi çavsorî diafirand. Du golên ofsayd resen qeyd kir û penaltîyeke ku zarok ji dizanin ne penaltî bû fikand.

Pîştî wê maçe kîmyaya Dîyarbekirsporê ji binî de xera bû. Êdî tîm rihê xwe windakirî bû. Federasyona futbolê jî bi cezaya mezin û bê edalet Dîyarbekirspor tawanbar kir. Sê maç ceza li Teknik Dîrektör Ziya Dogan birî. Divê pêvajoyê de hinek qelem û der û dor li hemberî wê rewşê tevgirtin. Bi pêvajoya vebûna kurd re hinek kes piştgirîya Dîyarbekirsporê kirin lê mixabin tu encamên pozîtîv derneketin holê.

Ew encamên pozîtîv ji xwe nikaribûn derkevin holê. Lewre raya giştî ya futbola Tirkîyeyê ji mêjû de di bin kontrola nijadperestan de ye. Ew çîrok ne çîroka îro ye. Berî 1990'î di navbera alîgirên kurd û tirkan de, reqabeteke sosyal û niv nijadperestî, bi hemû xirêrên xwe ve berdeham dikir. Car carnan ew reqabet, şîkeki, metazor jî di hinava xwe de dihawand. Alîgir di nava wan konjonkturên sist û ji pêşîde ne organîzekirî de, bi hestên defacto, wekî çîrûskê agir ji nişke ve êrişî hev dikirin. Lê tu carî, ew bûyerên ku em vêga behsa wan dikin, karakterekî, sistematîk, wekî racism a lanetkirî, rengêkî honandî nedistend...

Futbola Tirkîyeyê, Federasyona Futbolê ya Tirkîyeyê û saziyên futbola Tirkîyeyê her daim di bin desthilatgirîya nijadperest û asimilasyonîst de bû. Ew rewş, rewşeke dîrokî ye. Bi avakirina Komara Tirkîyeyê re hemû saziyên "netewî" bi reçeteke şovenîst hatin perwerdekirin. Erka siyasî ji roja avakirina xwe û vir de, ji bo kontrolkirina pêvajoya siyasî û rojeva rojane, destê xwe ji nava kar û barê futbolê nekişandîye. Werhasilî, li Tirkîyeyê futbol û siyasat di heman demê de wekî goşt û neynûk jî hev veneqetiya ye.

Lê mixabin, piştî 1990'î, erkên siyasî biryareke dan. Êdî tu maç li stadyûma bê "İstiklal Marşı" û bê "Şehitler ölmez vatan bölünmez" dest pê nekîr. Berî fikandina hakêman, wekî ritueleke racismê, lingê futbolîstîkvanekî li topê neket. Ew biryar ji alîkî alîgir te-

26.09.2009, maça Bursaspor û Dîyarbekirsporê

rorîze kir û ji aliyên din ve jî, deqên racismê, wekî îdeolojiyeke fermî reşand bi ser tirbûnan ve.

Wiha xuya bû ku ew tedbir têrî wan nekîr. Wekî kerîye gurê reş, çiqas mafyayên ku li Tirkîyeyê bi destên dewletê hatibûn xwedîkirin, giş amade kirin û bi ser saziyên futbolê ve wezîfedar kirin. Hezên resen û hêzên gayrî meşrû bi her alavî dora stadyûm û navgînên futbolê ve rapêçan. Ji wê tabloyê jî xuya dike ku futbola Tirkîyeyê, atmosfer û rihê wê hat jehrîkirin.

Ji wê rojê heya îro, futbola ku li Tirkîyeyê tê listin, ne reqabeteke sosyalî, ew futbol bûye ritueleke nijadperestiyê. Racism bûye îdeolojiya alîgirê futbola Tirkîyeyê. Em dikarin bi rehetî bibêjin cih û warê racismê, îro mekanên ku futbol tê de tene listin e. Futbol li Tirkîyeyê= Racism e. ☀

Perwerdehiya bi zimanê kurdî

SAMÎ TAN

Bi destpêkirina nîqaşên çareserîya demokratîk a bo kêşeya kurdan, mijara perwerdehiya bi zimanê kurdî jî di asteke cuda de kete rojevê. Em jî dixwazin bi vê gotara xwe bi rengêkî cuda beşdarî vê nîqaşê bibin. Berê ev mijar bi tenê ji hêla hinek saziyên kurdan ve dihate gotûbêjkirin û jî bo mafê perwerdehiya bi zimanê kurdî xebat dihatin kirin û têkoşîn dihate dayîn. Berî ku em qala nîqaşên îroyîn bikin, me divê em hinekî qala xebatên TZPKurdî yê hînkirina zî-

nava salekê de nêzî 4-5 hezar kes beşdarî kursên TZPKurdî bûn, gelek jî wan di astên cuda de bawername wergirtin. Di nava çend salên dawîn de bi sedan mamoste hatin gihandin û materyalên hindekariyê hatin amadekirin.

Di sala 2009'an de jî bi heman mebestê TZPKurdî konferansek li dar xist. Di vê konferansê de jî xebatên salekê hatin nixandîn, kêmasî û tengasî hatin destnîşankirin li ser vê bingehê rêxistinî hînkirina

manê kurdî bikin. Ji ber ku cara pêşîn e ku di xebatên hindekariya kurdî de hêz û şîyaneke rêxistinî derketiye holê, bi awayekî domdarî xebatên hindekariya kurdî têne kirin.

Tevgera Ziman û Perwerdehiya Kurdî (TZPKurdî) hê di sala 2006'an de jî bo nîqaşkirina vê mijarê li Amedê konferansek li dar xist. Her wiha di sala 2008'an de TZPKurdî li Amedê bi beşdariya 150 kesî konferansek di warê hindekariya zimanê kurdî de pêk anî. Di vê konferansê de xwe ji nû ve bi rêxistinî kir, Meclisa Perwerdehiyê hate avakirin û li ser vê bingehê jî xebatên hindekariya kurdî bi pêş ketin û di

zîmên hate xurtkirin. Di hemû konferansan de jî ji bilî beşdariya kesên pispor, têkoşer û hindekarên zîmanê kurdî jî amade bûn. Wan jî bi awayekî berfireh xebatên xwe nixandîn, bal kişandin ser tengasî û kêmasiyan.

Ji bilî van xebatan ev du sal in aktivîstên TZPKurdî û saziyên kurdî jî bo mafê perwerdehiya bi zimanê kurdî têdikoşin. Di sala 2008'an di serî de li bajarên kurdan, li seranserî Tirkiyeyê bi deh hezaran kes beşdarî çalakîyên zîman bûn, îsal jî ev çalakî bi awayên cur bi cur didomin.

Li hemberî vê yekê rewş û helwesta saziyên fermî

yên Tirkîyeyê neyinî bû. Heta niha xebatên ku li ser kurdan hatine kirin, ji bo xurtkirina bingeha polîtîkayên red û înkare bûne. Hinek kesên ku navê profesoriyê li ser e, pirtûk ji bo înkarkirina kurdan nivîsandine. Ji wan kesan Prof. Dr. Cahî Gulensoy qaşo li ser etîmolojiya zimanê kurdî pirtûkek nivîsandiye, piraniya peyvên kurdî wekî tirkî nişan dane. Bo nimûne Gulensoy di wê pirtûkê de peyva "îsot" wekî "îsî otu" hatiye nişandayîn. Xebatên bi vî rengî hê jî li zanîngehên Tirkîyeyê ji xwe re cih dibînin, kesên bi vî rengî hê jî nasnavê zanyariyê bi kar tinin. Rayedarên dewletê hê jî mijara perwerdehiya bi zimanê kurdî wekî xeta bi nav dikin. Rayedarên dewletê û aligirên îdeolojiya fermî dixwazin mafên zimani jî di çarçoveya mafên takekesî de bihêlin û bi tenê mafê hînbûna zimanê kurdî bidin kurdan. Wekî gava dawîn jî qala "waneyên vebijêrkî" tê kirin.

Bîlgî û Sabanci dest bi kurdî kirin

Bi weşana TRT 6'ê re vekirina beşên kurdolojiyê jî ketiye rojevê. Di vî warî de herî zêde navê Zanîngeha Artukluyê ya Mêrdînê derbas dibe. Lê serîlêdana ve zanîngeha ya ji bo beşa ziman û wêjeya kurdî ji hêla YOK'ê ve nehate pejirandin û li şûna wê biryara vekirina "Enstîtuya Zimanên Jîndar" hate dayîn. Bi vî awayî diyar bû ku rayedarên YOK'ê hê jî ne xwediye wê têgihîştinê ne ku navê kurdan û kurdî bipejirînin. Heta niha gava herî berbiçav ji hêla Zanîngeha Bîlgî û Zanîngeha Sabanciye ve hatiye avêtin, li van zanîngehan waneyên zimanê kurdî wekî waneya vebijêrkî dest pê kiriye.

Ev yek jî nişan dide ku serê pêşîn guhartina zihniyetê pêwîst e. Heta ku zihniyet û pergala heyî ya perwerdehiyê neguhere, zêde nîrx û qîmeta van xebatan nîn e. Divê serê pêşîn dewlet hebûna kurdan, nasnameya wan bipejirîne. Ji bo ku rê li ber çareserî û mafê perwerdehiya zimanê kurdî re vebe, divê dewlet nasnameya kurdan, dîroka wan, wêje û zimanê wan wekî pêkhateyê serbixwe nas bike.

Heta ku zihniyeta red û înkare neyê terikandin, ne mafê perwerdehiya bi zimanê dayikê pêk tê, ne jî naveroka perwerdehiyê demokratîk dibe.

Heke naveroka perwerdehiyê demokratîk nebe, kurdîbûna waneyan jî zêde ne girîng e. Di vî warî de mînaka herî berbiçav rewşa dibistanên rûm û ermenan e. Rewşa wan dibistanan helwest û mebesta dewletê bi awayekî zelal li ber çavan radixe. Lewre jî serê pêşîn divê nasnameya kurdî bikeve bin ewlehiya markeqanûnî û têkoşîna kurdan a demokratîk jî wekî par-

çeyekî têkoşîna demokratîk a Tirkîyeyê were dîtin.

Ji bo demokratîkbûna Tirkîyeyê mafê perwerdehiyê

Tevî hemû qeyd û bendên aligirên îdeolojiya komarak oligarşik jî beşên cur bi cur ên civakê dibînin ku mafê perwerdehiyê ne ji bo aşti û çareseriyê, her wiha ji bo demokratîkbûna Tirkîyeyê, ji bo perwerdehiyê demokratîk, ji bo gihîştina nîfşên azad û ji bo bilindbûna qelîteya perwerdehiyê pir girîng e.

Niha ne tenê li ser pêwîstî û girîngiya perwerdehiya bi zimanê dayikê xebat tene kirin, her wiha li ser modelên cur bi cur ên perwerdehiya pîrzimani jî xebat hene. Nemaze ji beşdariya akademîsyenan a van xebatan pir girîng e. Lewre bi beşdariya wan ji nîrxandinên siyasî zêdetir, nîrxandinên pedagojîk tene kirin. Ez bi xwe jî 16-17'ê kewçêrê beşdarî komxebateke bi vî rengî bûm. Ez dixwazim hinek encamên ku min ji wê komxebatê derxistine dawî li ve gotara xwe binim:

- *Perwerdehiya bi zimanê dayikê ji bo zarokan pir girîng e, perwerdehiya ku li ser înkarkirina zimanê dayikê pêk tê, bandoreke pir xerab li kesayetiya zarokan dike, dibê sedema travmayên mezin*

- *Hînbûna çend zimanan bi hev re pêkan e. Ziman bandoreke neyinî li hev nakin, bi vepêçan bi awayekî erênî bandorê li hev dikin. Mirovên pîrzimani baştir hîn dibin. Ziman tişteki jî hev kêman nakin, bi vepêçan li hev zêde dikin. Ji bo vî yekê jî divê li şûna pergaleke perwerdehiyê ya kêmkar, pergaleke zêdeker bê tercihkirin.*

- *Ji bo ku pîrzimaniyê baş pêk were, divê wekhevî di navbera zimanan de pêk were.*

- *Ji bo ku perwerdehiya bi zimanê dayikê pêk were, pêwîstî bi pêkhatina xweseriya herêman heye.*

- *Kesek ji bo zimaneke nû hîn bibe, divê serê pêşîn zimaneke xwe yê dayikê hîn bibe.*

- *Zarok divê pêşî bi zimanê dayika xwe dest bi perwerdehiyê bike, piştre hêdi hêdi zimanê duyemîn (fermî) hîn bibe û piştre divê perwerdehi bi her du zimanan jî were kirin.*

- *Divê armanca perwerdehiyê ew be ku mirov karibe çend zimanan di asteke bilind be bi hev re bi kar bîne.*

- *Li Tirkîyeyê komên zimani ên cuda hene, ji bo her komê divê modelên cuda bêne bikaranîn. Bo nimûne mirov nikare ji bo kurdên li herêma kurdan û kurdên Stenbolê heman modelê bi kar bîne. Her wiha mirov nikare modela ji bo kurdan, ji bo komeke din bi kar bîne.*

- *Ji bo diyarkirina modelan divê li ser rewşa zimanan û komên zimani divê xebatên zanistî û civakî yê qadê werin kirin.* ☀

KÜLTÜREL HAKLAR BİREYSEL Mİ KOLEKTİF Mİ?

SİBEL ÖZBUDUN

*Bizi kamyonu doldurdular
Tüfekli iki erin nezaretinde
Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular
Günlerce yolculuktan sonra bir köye attılar
Tarih öncesi köpekler havlıyordu...¹*

Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ, özellikle Kürt sorunu söz konusu olduğunda, "entelektüel birikimi- ni" konuşturmayı, belli ki, seviyor. Öyle anlaşılıyor ki, "kültürel haklar" konusunda epey kafa da yormuş. Hatırlayacaksınız, bir gazeteciye şöyle demişti:

"TSK olarak bizim tutumumuz çok açık. Kültürel özgürlüklere evet. Bireysel kalmak şartıyla. Devlet kültürel özgürlüklerin önünü açabilir. Bunun dışında, yok toplumsal haklar vesaire gibi düşüncelerin biz yanında değiliz. Bizim için önemli olan Türkiye Cumhuriyeti'nin iki niteliğidir. Biri ulus-devlet, ikincisi üniter-devlet. Biz ne ulus-devletin çivisini oynatma konusunda tavır alırsak ne de üniter-devletin. Ama elbette kültürel farklılıklara da saygılı olduğumuzu ifade ettik. Onlara da saygılıyız. Ancak bunu siyasi alanlara taşımak, toplumsal haklara taşımamızın ulus-devlet yapımıza zarar vereceğini düşünmüyoruz."²

İlker Başbuğ, yine hatırlanacaktır, Nisan ayı ortalarında, Harp Akademileri'nde yaptığı bir konuşmada konuyu daha ayrıntılı bir tarzda getirmişti gündeme. "Türkiyelilik" tanımının kimi çevrelerde tepki yarattığı bu konuşmada da kültürel hakların bireysel olduğunun altını özenle çizmişti:

"İkincil kimlikler ancak ikincil kültürel kimlik şeklinde bireysel seviyede yaşanabilir, geliştirilebilir ve korunabilir. Bunu kültürel bir zenginlik olarak görüyoruz. Bireysel özgürlüklerin sınırının, azınlık ve grup hakları ile kesişmesine, yeni azınlıklar ve üst-kimlikler yaratılmasına izin veremeyiz. Tarihsel hafızamız, ulusumuzun mutlu ve müreffeh geleceği ve anayasal düzenimizin korunması bunu gerektirmektedir.

- İkincil kültürel kimliklerin anayasal ve yasal çerçevede tanınması -ki bu grup hakkı olarak tanınması- anlamına gelir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, ulus-devlet ve üniter-devlet yapısı içinde bu mümkün değildir.

Devlet, ulus-devletin güçlendirilmesi amacıyla (...)

tüm yurttaşlarına olduğu gibi özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşamakta olan Kürt ve Zaza kökenli vatandaşlarımıza 'daha müreffeh bir yaşam', 'fırsat eşitliğinden daha fazla yararlanabilme' ve 'kendilerini her alanda geliştirebilme' imkânlarını sağlamak zorundadır. Ayrıca, bu yurttaşlarımızın 'mağduriyete uğradıkları şeklindeki algılarının' düzeltilmesi ve değiştirilmesi gerekmektedir."³

Arşivlere gittiğinizde, Başbuğ'un bu tutumunun yeni olmadığını, Genelkurmay İkinci Başkanlığı sırasında da aynı konuları terennüm ettiğini görüyorsunuz:

"Azınlık hakları bireysel haklar olup, bu hakların ilgi alanı kültürel alandır. Diğer bir deyişle, azınlık haklarını grup haklarına dönüştürmek ve ilgi alanını siyasal alana yaymak, konuya ilişkin uluslararası kabul edilen görüşlere uygun değildir..."⁴

Kuşkusuz, "Biz 'Kart-Kurt-Kürt'çüleri, 'Kürt' denilince eli tabancasına gidenleri gördük," diye bir Polyan-na'cılığa soyunmak da mümkün... Ama çözümleyici değil...

O zaman gelin, Genelkurmay Başkanı'nın "kimliksel açılımları" gerçekte ne anlama geliyor ve bunların sınırları nelerdir, ona bir göz atalım:

- Kültürel kimlik ve haklar diye bir "şey" in varlığını kabul ediyoruz.

- Ne ki, bu ancak bireysel olarak tasarruf edilebilecek bir "şey" dir.

- Bu "şey" in siyasallaş(tırıl)ması ve/veya yasal/Anayasal düzeyde kayda geçirilmesi, bir "azınlık" ya da "grup hakları" kategorisi yaratmak olur ki, bu "üniter ulus devlet" anlayışına terstir ve TSK buna kesinlikle karşıdır.

Bir başka deyişle, Genelkurmay Başkanı'na göre Kürtlerin evlerinde, hatta sokakta Kürtçe konuşmasında, Kürtçe müzik dinlemesinde, Kürtçe kurslar açılmasında, Kürtçe gazete-kitap basılmasında bir mahzur yoktur. Her bir Kürt bireyi, "bireysel olarak" bu "kültürel hak"lardan yararlanabilir. Hatta bu durumun diğer "kültürel" gruplara (Lazlar, Çerkezler, Araplar, Boşnaklar vb.) genişlemesi de -yine bireysel düzlemde kalmak kaydıyla ve kerhen de olsa- kabul

edilebilir. Ancak bunların bir "hak" olarak Anayasal (hatta yasal) düzlemde tescili kabul edilemez!

Bir başka deyişle, devletin farklı kültürel arka planlara sahip yurttaşlarıyla ilişkisi, Anayasal (hatta "yasal" diyor Genelkurmay Başkanı) bir düzleme taşınmaksızın, göz yummalar, içtihatlar, yargı kararları, fiili durumlar çerçevesinde "idare edilebilir"; nihai hedefin, onları "daha müreffeh bir yaşam", 'fırsat eşitliğinden daha fazla yararlanabilme' ve 'kendilerini her alanda geliştirebilme' imkânları" sağlayarak asimile etmek olduğu bir an bile unutulmaksızın...

Çuvala sığdırılamayan 'tayin hakkı'!

Genelkurmay Başkanı'nın "kültür" algısının bir hayli "light" olduğu anlaşılıyor; sinema-tiyatro, dergi, kitap, müzik, dans, folklor, belki biraz dil ve eğitim... İşte o kadar. "Hain emelli"lerin elinde siyasallaşabilecek, bu nedenle de sürekli teyakkuz durumunda bulunması gereken, ancak kendi hallerine bırakıldığında, "masum" konular. Ne bileyim, bu halıyla alay komutanımın diyelim ki Diyarbakır'ın "düşman işgali"nden kurtuluş törenleri sırasında "govend"e katılmasında hiçbir sakınca yok...

Herhangi bir sıradan yurttaşın "kültür" algısıyla örtüşen bir algı bu... Ne var ki, yapısal ilişkiler ve onların dayanağını oluşturan hukuk ilkeleri sıradan yurttaş algısı üzerine bina edilemez.

Yine de, Genelkurmay Başkanı'nın söylemi, aslında "münferit" değil. Şaşırtıcı gelebilir, ama bu söylemin, gerek AB, gerekse BM çerçevesinde "kültürel hak"ka ilişkin olarak kabul edilmiş onlarca kararın "ruhu"nu biraz zorlamalı da olsa, yansıttığını söyleyebiliriz...

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, günümüzde yaşadığı en büyük çelişki nedir diye soracak olursanız, yanılıp şaşırıp bir tarihte almış olduğu ve bir türlü çuvala sığdıramadığı "halkların kendi kaderini tayin hakkı"na ilişkin kararı olduğunu söyleyebilirim. Bilindiği üzere, bu hak, hem Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (UESKHS), hem de Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (USSHS) birinci maddesinde teyit edilmektedir.⁵ Ve ilişkin BM literatüründe, (çoğunluğu UESKHS'de belirtilen) ekonomik ve sosyal ve (gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde -27. madde- gerekse UESKHS'de -15. madde⁶- son derece muhtasar olarak geçen, ancak "Soykırım Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"⁷, Uluslararası Kültürel İşbirliği UNESCO ilkeleri⁸, BM Kalkınma Hakkı

Bildirgesi, Kültürel Politikalar Mexico City Bildirgesi⁹ ve son olarak da, 2007'de onaylanarak yürürlüğe giren BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nde içeriği doldurulan) "kültürel haklar" a dayanak oluşturmaktadır.

"Halkların kendi kaderini tayin hakkı" hiç kuşku yok ki, tanım gereği, bireysel olarak gerçekleştirilmesi mümkün olmayan, "kolektif" bir haktır. Ve bu durum, BM'nin büyük paydaşlarını, Kuzey'in kapitalist ülkelerini fazlasıyla tedirgin etmektedir. Aslına bakılırsa, "halkların kendi kaderini tayin hakkı", sömürgeciliğin tasfiyesi sürecini yönetecek bir eksen ilke olarak kabul edilmiş, ancak, ulus-altı birimler (etnik grup ve milliyetler) tarafından sahiplenildikçe, yeryüzünün XX. yüzyılın ikinci yarısında dönüştüğü "ulus-devletler" coğrafyası için giderek bir sıkıntı kaynağı haline gelmiştir. Robbins ve Stamatopoulos'un deyişiyle:

"Kendi kaderini tayin hakkına 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde değinilmemişti. 1948'i yazanların birçoğu sömürgeci güçlerdi ve böylesi bir hakkı tanımaya gönüllü olmamalarında şaşırtıcı bir yan yoktu. Kendi kaderini tayin ilk kez bir hak olarak 1966'daki Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde kabul edildi. Tabii 1966'ya gelindiğinde sömürgecinin tasfiyesi süreci devletlerin listesine artan sayıda eski sömürgeyi eklemekteydi ve bu nedenle kendi kaderini tayine kulak vermek daha kolaydı. Soğuk Savaş'ın ardından, tabii yeni bir ulusal bağımsızlık ilanları dalgası yaşandı. Ama günümüzde kendi kaderini tayin adına ne olup bitiyor? İki özgül örnek, Filistin ve Batı Sahra dışında kendi kaderini tayin, uluslararası ölçekte tüm meşru hak sahiplerine çoktan tanınmış bir hak olarak görülmekte. Mevcut ulus-devletlerce egemenliğe tercüme edilmemişse, o zaman böyle bir hak yoktur. İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü gibi gruplar kendi kaderini tayine ilişkin konulara değinmezler..."¹⁰

Sıkıntıyı aşmanın bir yolu, "halklar" tanımını, kültürel azınlıkları dışta bırakacak şekilde "devlet sahibi uluslar" ve devlet sahibi olmaya aday sömürge halkları ile sınırlandırmaktır -ki BM belgelerinden bazılarında bu ima edilir. Bu hesaplama, gerçekten de yeryüzünde meşru olarak "kendi kaderini tayin hakkı"ndan yararlanmamış halk yoktur. Bundan böyle bu yöndeki talepler ise, "devletlerin egemenlik haklarıyla çelişecekleri için", "gayrimeşru" sayılacaktır. Aristo mantığının suistimali...

Hakların birey(sel)leştirilmesi

Daha etkin bir yol ise, "halkların kendi kaderlerini

tain hakkı"nı, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nde belirtilen temel hakların gerçekleşmesinin bir önkoşuluna indirgemek ve bir başka deyişle, Bildirgenin "birey(sel)ci ve liberal" ruhuna taalluk etmektir.

"...Basit bir şekilde söylemek gerekirse, bugün dil hakları olarak anılan hakların hepsi değilse de çoğu, genel insan hakları standartlarından, özellikle de, ayrımcılığa uğramama hakkı; ifade özgürlüğü hakkı; özel yaşam hakkı; dilsel bir azınlığa mensup kişilerin, grubunun diğer üyeleriyle ilişkilerinde kendi dillerini kullanma hakkından doğan haklardır. Bütün bu haklar, uluslararası hukukun genel olarak tanıdığı 'otantik', bireysel insan haklarıdır," diyor örneğin Murdoch Üniversitesi'nden (Avustralya) Fernand de Varennes.¹¹

"Halkların kendi kaderlerini tayin hakkı" bir "bireysel hak"ka indirgendığında, ondan kaynaklanan ve (doğaları gereği ancak kolektif olarak uygulanabilecek) tüm haklar da "bireysel haklar"a irca edilebilmektedir. Böylelikle, BM bildirelerinin kaleme alınışında özellikle örgüt içerisinde neo-liberal söylemlerin hâkim hale geldiği 1990'lı yıllarda belirginleşen bir dil değişikliği ortaya çıkar. Örneğin, BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1992'de kabul ettiği 47/135 sayılı karar, "Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup KİŞİLERİN Hakları Bildirgesi"dir; grupların, kolektivitelerin değil... Böylelikle BM, hak sahibi olanların kişiler/bireyler olduğunu yanlış anlaşılmaya yer vermeyecek bir dille anlatmaktadır...

AB de bu eğilime ayak uydurmakta gecikmez; 1995'te imzalanan *Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Anlaşması*'nda da hak sahiplerinin azınlık grupları yani kolektiviteler değil, "azınlık gruplarına mensup kişiler" olduğunun altı özenle çizilmekte ve ulusal azınlıkların korunmasının, "insan haklarının uluslararası korunmasının ayrılmaz bir parçası" olduğu vurgulanmaktadır (madde 1).

Kolektivesiz kültür olmaz

Oysa "kendi kaderini tayin" ve bundan kaynaklanan iktisadi, siyasal ve kültürel hakların çoğu doğası gereği kolektif bir nitelik taşımaktadırlar. Örneğin "grev hakkı" ancak pratikte bir işçi kolektivesinin toplu edimi, kuramda ise sınıfsal bir hak olduğunda anlamlı olur, yani "hak" özelliğini yüklenir. Kişilerin birey olarak grev yapmasının hiçbir anlam ya da yaptırımı yoktur. "Grev hakkı"nın bireysel bir hak olarak sunulması, grev kırıclığını meşrulaştırmanın ve yasal güvence altına alınmanın öteki adı olabilir ancak.

Nasıl ki, ekonomik ve sosyal haklar ancak iktisadi ve toplumsal kolektivitelerin, bir başka deyişle sınıfların hakkı olarak anlaşıldıklarında anlamlıysa¹², "kültürel haklar" da ancak kültürel grupların hakları olarak kavramsallaştırıldıklarında bir anlam ifade edebilecektir¹³. Çünkü kültür, tanımı gereği, kolektiviteye ait bir "şey"dir (UNESCO'nun diliyle, "yaratıcı faaliyetlerde bir araya gelip işbirliği yapan bireylerden kaynaklanan toplumsal bir görüngü"dür¹⁴). Bir başka deyişle, kültürel görüngülerin yaratıcısı, taşıyıcısı, aktarıcısı kolektivitelerdir; kültürel pratikler de büyük ölçüde kolektif katılım gerektiren toplumsal edimlerdir: bir dili konuşmak için birden fazla kişi gerekir; bir töreni gerçekleştirmek, oyun oynamak, avlanmak, giyinmek, konut inşa etmek, üretim yapmak, masal anlatmak için de öyle...

Öte yandan, kültürel hakları bireysel haklar olarak tanımlayan anlayış, kültürü dil (ve kısmen sanat-edebiyat, giderek folklor) ile sınırlı olarak algılamakta, onun geçim faaliyetleri ve yaşam tarzı ile bağlantılarını kaçırmaktadır. Oysa en genel tanımıyla kültür, uzun süre birlikte yaşayan ve geçimini birlikte sürdüren bir kolektivitenin deneyim ortaklıkları bağlamında geliştirdiği ortak anlamlandırma çerçeveleridir. "Kültürel haklar" ise, "bu" faaliyet, yaşam tarzı ve anlam çerçevelerini sürdürme ya da değiştirme konusunda bizatihi grubun karar verme yetkisinden başka bir şeye gönderme yapamaz.

Örnekleeyim: Türkiye'de Osmanlı'dan bu yana zorunlu iskân politikaları uygulanır. Güvenlik, çatışmalar, fizibilite ya da örneğin baraj vb. inşaatı nedeniyle köyler göçertilir, halklar sürülür, göçerler yerleşik yaşama zorlanır, yaşam koşullarında, geçim örüntülerinde dramatik değişiklikler gerçekleştirilir; örneğin hayvancılıktan tarıma geçmeleri öngörülür, ormanları yakılır, topraklarında monokültür uygulamasına başlanır, vb. vb. Bunlar yapılırken, hedef toplulukların fikrini almak kimsenin aklına gelmez. En yüksek mülki amirin tebligatı ve jandarma dipçigi, yeterli sayılır.

Ya da örneğin yukarılarda "tarımsal verimliliği artırıp nüfusu azaltacak önlemler" konusunda karar alınır. Kırsal, geçim temellerini yitirerek iç göç zorunluğuyla baş başa kalır. Köy terk edilir, inşaat işçileri, bakkal çıraqları ve işportacılara dönüşmüş eski çiftçiler kent varoşlarını doldurur. Yine kendilerine bir şey soran olmamıştır... Bunlar olurken bir kültürel dağarcık kimse farkında olmadan yok olur gider... Egemenlerin madunların geçim, yaşam ve düşünme örüntülerini sürekli olarak yeniden biçimlendirme üzerindeki

sorgusuz tekeli, kendi başına vahim bir kültürel hakların ihlâlidir –diğer ihlallerin yanı sıra...

Oysa kolektif hakların olmazsa olmaz bileşeni, toplulukların kendi yaşamlarını, yazgılarını etkileyecek kararlara katılması, yaşam tarzlarını, geçim örüntülerini değiştirip değiştirmeyecekleri, nasıl, ne ölçüde ve ne yönde değiştireceklerine ilişkin kararlarda söz hakkının bulunmasıdır. Bu sınıfsal olduğu kadar yerel, etnik, dilsel... kolektiviteler için de aslidir. Burada devletin görevi, (kolektivitelerin eşitsiz güç ilişkileri üzerine kurulduğu bilgisinden hareketle) kolektivitenin mensupları üzerinde bir baskı aracına dönüşmemesini, bireylerin kolektiviteye dahil (ve ona müdahil) olma ya da ayrılma haklarını güvence altına almak ve kolektiviteye genel refahtan yararlanma olanaklarını sunmaktır.

Hiç kuşku yok ki, kendini bir kolektivite olarak gören (kimliğin başka –"nesnel"– bir ölçütü yoktur çünkü) insanların ölçeği, değişkendir. Bir köy ya da aşiretten, milyonlarca kişiyi kapsayan bir dinsel ya da dilsel gruba, yani yerelden ulus-devlete, hatta birden fazla ulus-devleti kapsayan bir bölgeye dek uzanabilmektedir bu ölçek. Ancak ölçek genişliği, nasıl yaşamak istediklerine dair karar haklarını ilganın vesilesini oluşturamaz; yalnızca karar alma mekanizmaları daha karmaşıklaşabilir, karar süreçlerine dahil olan etkenlerin sayısı artabilir. Ancak aslanan, kolektivite ya da halkların, nasıl yaşamak istediklerine dair karar hakkını, nihai olarak ellerinde tutmalarıdır.

Şu halde kültürel haklar üzerinde düşündüğümüz ya da konuştuğumuzda aklımızdan çıkartmamamız gereken üç nokta var:

- Kültürel haklar, iktisadi ve toplumsal haklardan ayrı düşünülemezler;
- Bireylere değil, kolektivitelere taalluk ederler;
- Kolektivitenin kendi yazgısını tayin hakkına ilişkin, dolayısıyla da doğası gereği siyasaldırlar.

Bu ilkelerin kabulü, hiç kuşku yok ki, "ulus-devlet" formu üzerinde yeniden düşünmeyi gerektiriyor. Belki de, "ulus"u, her türlü duygusal yükten ve kimlik damgasından arınmış, yalnızca toplumsal gereksinimleri karşılamaya yönelik nötr –ve nihai tahlilde sönümlenmeye mahkûm– bir örgütlenme/aygıt/idari organ olarak biçimlendirilmiş, denetiminde olmanın dönüşümlü olduğu ve hiçbir bireye artı bir –maddi ya da manevi– çıkar sağlamadığı bir "devlet" e yurttaşlık bağlarıyla bağlı, serbestçe dahil olup çıkabilecekleri kolektiviteleri de ihtiva eden, özyönetime dayalı bir "toplumsallık" olarak tahayyül etmek, daha sağlıklı bir düşünce tarzı... Ama böylesi bir tahayyülün, her şeyden önce mevcut iktidar yapılarının kök-

lü bir biçimde değiştirilmesi gerektiğini gözden kaçırmadan... ✨

DİPNOTLAR:

* Mavidefter.org

1 Cemal Süreya.

2 "Başbuğ da 'Fırsat Var' Diyenlere Katıldı". Radikal, 6 Haziran 2009.

3 Star, 17 Nisan 2009, <http://www.stargazete.com/politika/genelkurmaydan-turkiyelilik-duzeltmesi-haber-182509.htm>

4 Murat Yetkin, "Birey Hakkı-Grup Hakkı", Radikal, 3 Kasım 2004.

5 "Bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bu hak sayesinde siyasal statülerini özgürce belirleyebilir ve özgürce iktisadi, toplumsal, siyasal gelişmelerini gerçekleştirebilirler."

6 Bu iki sözleşmede kültürel haklar konusuna oldukça sınırlı bir çerçevede değinilir: "kültürel yaşama katılmak", "bilimsel ilerlemenin sonuçlarından yararlanmak", "telif haklarının koruma altına alınması", "devletlerin bilim ve kültürün gelişim ve yayılması için atmaları gereken adımlar"dan ibarettir.

7 Bu sözleşmenin 2. maddesi bir halkın kültürünün kasıtlı olarak tahrip edilmesinin yasaklanmasına ilişkindir.

8 Madde 1: "Her kültür saygı gösterilmesi ve korunması gereken bir saygınlık ve değere sahiptir; Her halk kültürünü geliştirme hak ve ödeviyle yükümlüdür; zengin çeşitlilik ve farklılıkları ve birbirleriyle etkileşimleri içerisinde, kültürler tüm insanlığın ortak mirasına dahildir."

9 2. İlke: "Kültürel kimliğin doğrulanması... halkların kurtuluşuna katkıda bulunur. Tersine, her türlü tahakküt biçimi, bu kimliğin inkârı ya da ihlâline yol açar."

10 Bruce Robbins ve Elsa Stamatopoulou, Reflections on Culture and Cultural Rights, South Atlantic Quarterly 2004 103(2-3).

11 F. de Varenes, "İnsan Haklarının Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Dil Hakları" <http://www.zincirlikuyu.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=609>

12 "Hak nosyonunun sosyal (ya da kolektif –b.n.) içerik kazanması herhangi bir hak kategorisinden kaynaklanan taleplerin toplum adına serbest piyasa düzenine ve ücret sistemine müdahale edebildiği noktada başlar." (Ali Murat Özdemir, Kolektif Hak Kavramı ve Emegin Hukuku, Çalışma ve Toplum, 2006/2, s. 50.

13 Nitekim, Belém'de düzenlenen 2009 Dünya Sosyal Forumu, "kolektif haklar" sorununu gündemine almış ve bu konuda bir bildiri yayınlamıştır. "Kendini özdeşleştirdiği topluluk uygun tarzda tanınmadıkça kimsenin bireysel haklarını tam olarak hayata geçiremeyeceğinin vurgulandığı" bildiri kolektif hakların gerçekleşmesinin iktidar yapılarında köklü değişiklikleri gerektirdiği teslim ediliyor. ("Respect for the collective rights of peoples: one of the cornerstones of another possible world". <http://autodeterminaciofsm2009.wordpress.com/manifest/english/>)

14 "Recommendation on Participation by the People at Large in Cultural Life and their Contribution to It", UNESCO Tavsiye Kararı, Nairobi Toplantısı, 19. Oturum, 26 Kasım 1976.

Yeni Anayasa toplum sosyolojisinin özeti olmalı

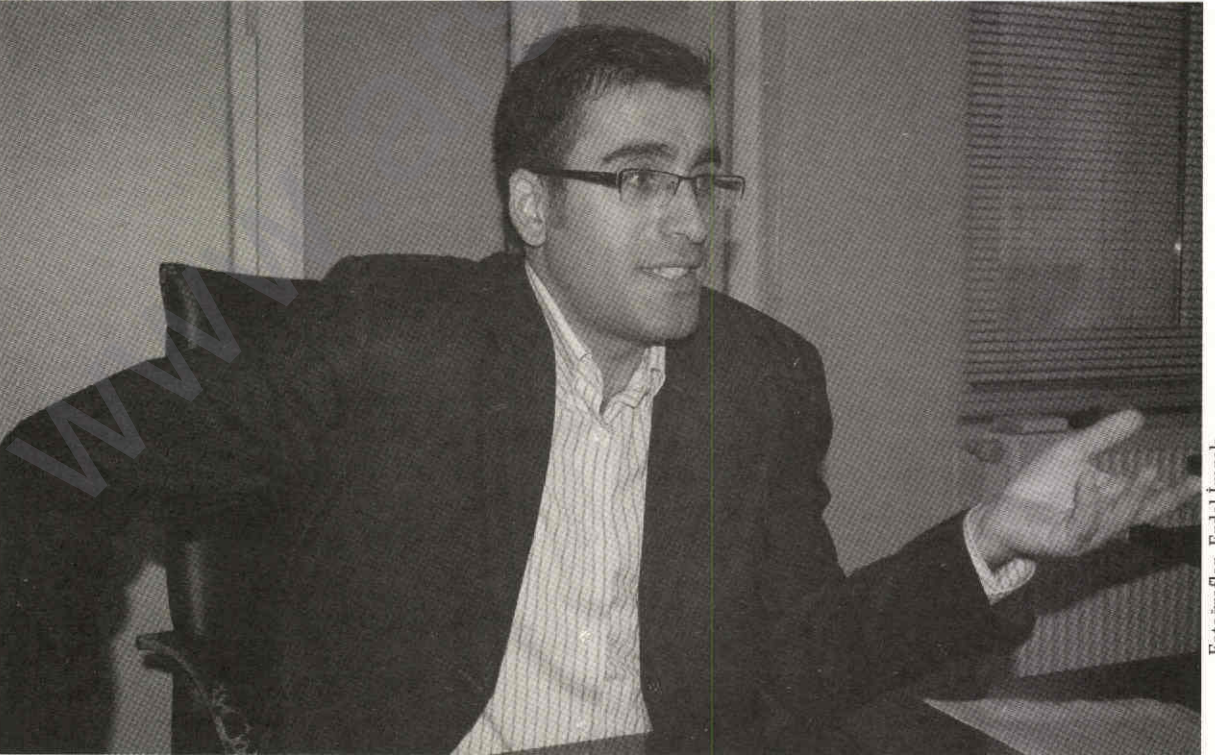
1982 Anayasası'nda yapılacak kısmi değişikliklerle Türkiye'nin yeni anayasa ihtiyacı karşılanabilir mi?

Darbe anayasasına değişiklik yapmak suretiyle onu demokratik bir anayasaya dönüştürme fikri tamamen boş bir çabadır. Bu türden bir davranış, özünde darbe anayasasını yeni koşullara uyarlamaktan öteye gitmez. Bu çaba, yırtık bir balonun terziye teslim edilmesine benzer. Terzi ne kadar iyi niyetli olursa olsun bu balon yama kabul etmeyecektir. Öte yandan jandarma tüzüğünü andıran 1982 Anayasası'nı parça parça değiştirip demokratik bir anayasaya dönüştürmek mümkün de değildir. Zira bu anayasanın ruhu katı otoriterizmle yoğrulmuştur. En demokratik değişiklikler bile bu ruhu değiştiremez. Bu arada parça değişikliklerin toplumsal psikolojiye etkisi de vardır. Bu değişimler bir yanılsama yaratmakta çoğu zaman. Bu parça değişimler, yeni anayasa yapımının toplumsal algıda gereksiz bir çaba olarak görülmesine yol açma riski barındırmaktadır.

Sonuç olarak, darbe diktatoryasının Türkiye halkını sınırsız denetim altına almak için topluma dayattığı anayasayı kısmi olarak değiştirmeye çalışmak, bu anayasada ısrar etmektir. Bu anayasada ısrar etmek ise darbe koşullarının sürmesine rıza göstermektir. Bu nedenle halkın tüm kesimlerinin iştiraki ile yeni bir toplumsal sözleşme yapmaktan başka çare yoktur.

Yeni bir anayasanın 'yol haritası' nasıl olmalıdır? Nasıl bir prosedürle, hangi parametreler olgunlaşınca ve ne kadar bir süre içinde hazırlanmalıdır?

Aslında bu topraklarda anayasa geleneği pek yeni sayılmaz. Yüz elli yıldan bu yana iyi kötü bir anayasa geleneği var. Osmanlı dönemini de hesaba katarsak, bu geleneğin neredeyse tümünün yukarıdan aşağıya gelişmiş elit ve jakoben bir süreç olduğu görülecektir. Toplumsal bir sözleşmeyi andıran belki de tek anayasa faaliyeti 1921 Anayasası'dır. Ne var ki bu faaliyet de büyük oranda elit bir çabanın ürünü olup,

Fotoğraflar: Erdal İmrek

savaş koşullarının etkisi altındadır. Diğer tüm anayasa faaliyeti öyle ya da böyle silahların gölgesinde hazırlanmıştır.

Bu nedenle anayasa geleneği sakatlanmıştır. Öncelikle bu sakat geleneği yıkmak önemlidir. Ancak bunun için öncelikle Türkiye'nin dinsel, dilsel, etnik vb. demografik haritası çıkarılmalıdır. Toplumsal temsiliyeti her açıdan ortaya çıkartacak alan araştırmaları yapılmalı. Buna bağlı olarak Türkiye toplumunu ortaya çıkaran bileşenlerin adil ve eşit temsiline öngören bir mekanizma kurulmalı. Bu mekanizma 'kurucu meclis' biçiminde organize olarak anayasa yapma faaliyetine başlamalıdır. Ortaya çıkan anayasa da yine halkoyuna sunulmalıdır.

Anayasa yapım faaliyetini yürütecek 'kurucu meclis', maksimum katılım temsiline dayanmalı. Hem şekil olarak hem de içerik olarak demokratik ve çoğulcu ilkeler bağlamında yapılmalıdır.

Demokratik bir anayasada "başlangıç ilkeleri"ne yer verilmesi gerekli midir?

Anayasa başlangıç ilkelerine bana kalırsa hiç gerek yoktur. Hele Türkiye reel politiginde anayasaya yapılan bu tür müstemilatlar çoğu zaman anayasayı bile felç edebilir. Anayasalar, 'devleti kullanma kılavuzları' ise; başlangıç ilkeleri de anayasayı kullanma kılavuzu işlevi görmektedir. Ki 'anayasa içinde anayasa' gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Hatırlarsak eğer, 1982 Anayasası'nın başlangıç ilkelerinde yer alan "kutsal Türk devleti" ibaresi hem anayasanın bile önüne geçti hem de tüm anayasayı bu anlam ile yeniden tanımladı. Bu nedenle başlangıç ilkeleri anayasayı baştan zehirleyebilir.

Öte yandan yeni anayasada dokunulamaz maddeler de olmamalıdır. 1982 Anayasası değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen maddeler koymuştur. Bu durum anayasayı bir nas, kutsal bir dogma mertebesine çıkarmaktadır. Bu, değişen toplumsal sosyolojiye meydan okumaktır. Anayasa faaliyeti ve normları da toplumsal rızaya bağlı olarak değişebilmelidir. Ancak buna rağmen, yine de Türkiye reel politiginde de dikkate alarak, eğer toplumsal mutabakat olursa "temel insan hakları normlarını" ve "çoğulcu demokratik standartları" kesinkes garantiye alan değişmez mad-

deler anayasaya konulabilir. Ancak tabii dar ve sınırlı olmak koşuluyla.

Anayasada nasıl bir yurttaşlık tanımı yapılmasından yansınız, somut olarak ifade edebilir misiniz?

Türkiye'de anayasalar şimdiye dek hep "ideal vatandaş" profilini anayasada tanımlamıştır. Elbette bunun içi de asimilasyonun yoğun içeriğiyle donatılmıştır. Anayasalar hep "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" repliğinin asimilasyoncu idealine bağlanmıştır. 1982 Anayasası'nın 66. maddesi asimilasyonu anayasal bir çerçeveye oturtarak etnik bir vatandaşlık tanımı yapmıştır. Bu nedenle yeni anayasa "özne/özde vatandaş" tanımlaması yapmamalı. Bu manada vatandaşlığı bir hak olarak tanımlamalı. Bu şekilde vatandaşlığı etnik, dinsel ve sınıfsal referanslardan kurtarmalıdır. Kısacası, "ülkede yaşayan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşdır" denilerek anayasal vatandaşlık uygulanmasına geçilmelidir.

Alt ve üst kimlik ve buna bağlı olarak da Kürt kimliği nasıl tanımlanmalıdır anayasada?

Anayasa metinleri toplum sosyolojisinin tam bir özeti olmalıdır. Bu manada tüm toplumsal aidiyetlerin kendini bulacağı bir metin olmalıdır. Bunun için mutlaka aidiyetlerin ifade edilmesi şart değildir. Anayasada "ifade edilme" ile "kendini bulma" şüphesiz aynı şeyler değildir. Bana kalırsa "kültürel çeşitlilik" mutlaka anayasal garantiye alınmalıdır. Özellikle toplumsal çoğulculuğun tanındığı bir ifade mutlaka yeni anayasada yer bulmalıdır. Bunun için anayasada şöyle bir tanımlama yapılabilir: "Devlet; ülkedeki kültürel, siyasal ve toplumsal çeşitliliğe ve çoğulculuğa dayanır. Devletin temel amacı bu çeşitliliği garantilemektir." Bu tanımlama anayasayı ülkedeki tüm farklı kimlikler için tanımlayıcı ve kuşatıcı bir semsiye haline getirebilir.

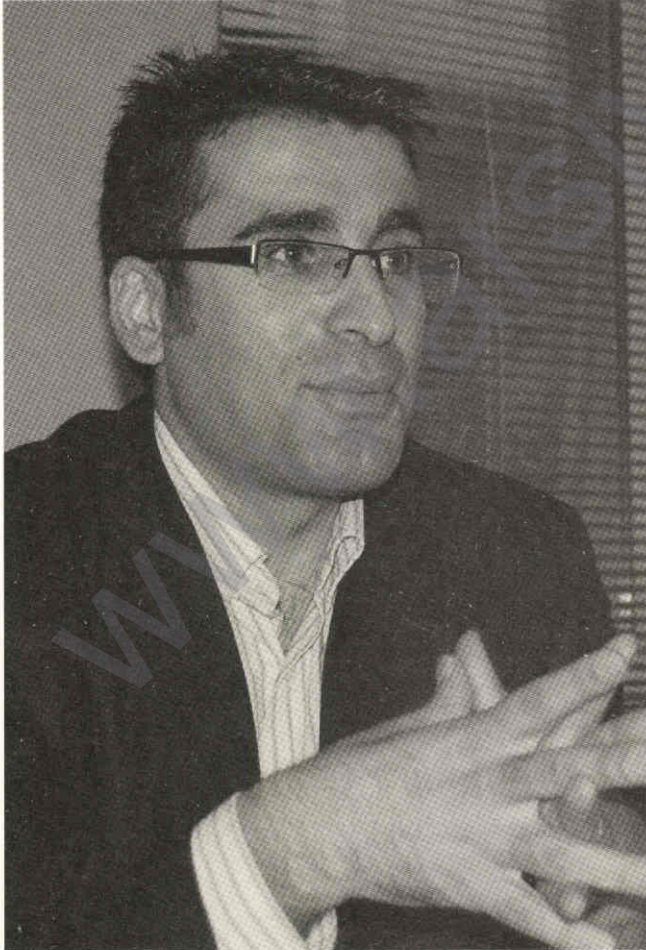
Yeni anayasa herhangi bir kimliği referans almamalıdır. Devleti referans almamalıdır. İnsanı referans almalıdır. Ne var ki geçmişi telafi ve güven duygusunu yeniden inşa etmek için anayasaya konulacak geçici bir maddeyle devletin şimdiye kadar yok kabul ettiği etnik ve kültürel kimliklerin varlığının tanındığı açıkça ilan edilmelidir.

Yerel yönetimlerin görev ve yetkileri, Türkiye'nin böl-

gelere ayrılması gerektiği ve Kürtlerin son yıllarda sıklıkla gündeme getirdikleri "demokratik konfederalizm" önermesi gibi tartışma konuları yeni anayasada nasıl karşılık bulabilir?

Kuramsal olarak doğrudan demokrasiye yani halkın öz yönetimine en yakın yönetim modeli yerinden yönetimdir. Ne var ki anayasa geleneği, merkezi yönetimlerin final yaptığı zamanlarda olgunlaştı. Bu nedenle anayasaların görünmez görevi aslında güçler arasında elbette ki merkezi güçler arasında güç paylaşımı yapmaktır. Anayasalar *kuvvetler ayrılığı* denilen güç inşasının hukukunu da düzenler. Bu nedenlerle aslında anayasa anlayışı merkezi ulus-devletin kullanımının bir el kitabıdır. Bu mantıkla anayasasının belki de başlangıç görevi merkezi otoriteyi korumak ve kollamaktır.

İşin kuramsal yanı bir yana, bu ülkeye Osmanlı devletinden kalan bir miras da federalizme benzeyen yönetimlerin yıkıcı etkisi olduğu şeklindeki yanlış fikirlerdir. Devletin bekaasını esas alan bu görüşe göre, yerinden yönetim teknikleri bölünmeye davetiye-dir. Bu nedenle üniter-devlet repliği neredeyse Allah'ın yüzüncü adı haline getirilmiştir! Bu anlayış ne-

deniyle üniterizm dışında bir yönetimin kabul edilmesi fikrini önermek bile zordur.

Ancak buna rağmen Türkiye'ye özgü bir yönetim modeli bulunabilir. Üniter yapı içerisinde yerel yönetimlerin güçlendirilmesi öngörülebilir. Üniter yapının kimi merkezi yetkileri yerel yönetimlere devredilebilir. Gevşek federalizmler benzeri *gevşek üniterizm* modeli de geliştirilebilir. Bu bağlamda valilerin merkezden tayini yerine, yerelden seçilmesi, bölge meclislerinin kurulması, eğitim, sağlık, ulaşım, hizmet sektörü ve benzeri alanlarda yetkilerin merkezden yerellere devri söz konusu olabilir. Sonuç olarak üniter yapının gevşetilmesi ile yerinden yönetim modelleri gerçekleştirilebilir. Eğer amaç doğrudan demokrasi ise merkezi egemenliğin tekelindeki kimi yetkiler yerelle devredilebilir. Sonuç olarak yeni anayasada kamu yönetimi yerelleştirilmeli, merkezi gücün yereli doğrudan ilgilendiren kimi yetkileri yerelle paylaşılmalıdır.

Anayasa hangi hak ve özgürlükler düzenini esas almalıdır? Anadil ve resmî dil tartışmaları nasıl çözümlenmeli? Din ve inanç özgürlüğü bağlamında gayrimüslimler ve Aleviler konusuna ilişkin öneriniz nedir? Türban, anayasada düzenlenmeli mi?

Yeni anayasa insanı merkeze alan bir bakışla yazılmalıdır. Devlet, toplum, birey ve doğa arasındaki "mimari" adil bir şekilde korunmalıdır. Kişisel hak ve özgürlükler hiçbir kayıt konulmaksızın garanti altına alınmalıdır. Bu bağlamda *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* anayasanın bir parçası haline getirilmelidir. Özellikle temel hak ve özgürlükleri garantiye alan maddeler 'ama'sız, 'fakat'sız basit ve pürüzsüz olmalıdır. Öte yandan hakların kullanımının öznesi sadece "birey" olmamalıdır. Bu bağlamda *grup hakkı* da tanınmalı. Toplumsal gruplar da hak ve özgürlüklerin süjesi olabilmelidir.

Anadilde eğitim konusu anayasal garantiye alınmalıdır. Bu anlamda şöyle bir tanımlama yapılabilir: *"Türkiye yurttaşlarının resmî yazışma dili Türkçedir. Ancak dileyen herkes kendi anadilinde resmî yazışma yapma hakkına sahiptir. Anadilde eğitim serbesttir. Dileyen herkes kendi anadilinde eğitim görme hakkına sahiptir.* Bu şekilde anadilde eğitim sorunu ve resmî dil meselesi çözülebilir.

Din özgürlüğü anayasal garantiye alınmalıdır: *"Herkes dilediği dini veya düşünceyi seçmekte ve bu din ile düşüncenin gereklerini serbestçe yerine getirmekte özgürdür."* Anayasaya konulacak böylesi bir madde ile hem türban sorunu hem de Alevi meselesi halledilebilir diye düşünüyorum. ✨

Di jiyana her du gelan de serdemeke nû

AHMET TULGAR

WERGER: HAYDAR DİLJEN

Ev demek e ku dostên min yên DTP'yî ji dibêjin, "ku dê xwîn raweste û aştî were, em amadene ku ji bir bikin." Rojnameya "Ozgur Gundem"ê bi munasebetal"ê Rezberê Roja Aştîyê ya Cihanê, di 1'ê Rezbera 2004'an de pêvekek derxistibû. Di wê pêvekê de nivîseke min ya bi sernivîsa "Jibîrkirina wan" hatibû weşandin. Min di wê nivîsa xwe de di bin ronahiya ramanên filozof Kant de têkoşîna kurdan a ji bo maf û dadê li gor xwe nîrxandibû û girîngiya wê têkoşînê anîbû ziman.

Di sala 2004'an de derdorên intelektual, siyasî û dadî (hiqûqî) yên cihanê bi minasebeta 200 saliya mirina Îmmanuel Kant, carek din aktuelbû-

na tezên vî filozofê mezin, bi operasyona Amerîkayê ya li Afganistanê û dagirkeriya wê ya Iraqê ve girê didan û di van bûyeran de bandora Neteweyên Yekbûyî û bédengmayîna wan mînaqêşe dikirin, diceribandin û rastiya wan tezan dipîvan. Wê demê ez jî di bin bandora wê atmosferê de bûm. Loma dema ku min li

Îmmanuel Kant

têkoşîna gelê kurd mêze dikir, min împeratîfiya Kant ya katagorîk danîbû pêşîya xwe. Kant bi împeratîfiya xwe ya katagorîk wiha digot: wisa tevbigere ku bira rêbaza tevgera vîna (îrade) te wekî prensîba rêbaza giştî bikaribe derbas bibe."

Ev pêşniyar yan jî prensîbên ku min di wê nivîsa xwe de anîbûn zimên, ku ez bi awayekî vekirî bêjim, wekî ku ji bo hikûmetên Tirkîyê û diplomatên wan yên ku wê demê ji aliyê hiqûqa navneteweyî ve, di pîrsa Kîbrîs û Ermenîyan de gelek tengav bûbûn re hatibûn gotin.

Lê niha çareserîya pîrsa kurd ew qas belav bûye ku êdî bûye pîrsa civakê. Li

kolan di devê her kesî de ev pîrs heye. Loma ev împeratîfiya Kantî ya katagorîk xîtabî hemû hemwelatîyên ku xwe tirk û aliyê şer dibînin jî dike. Loma vê tezê divê mirov ji bo wan jî bîne zimên.

Sala 2004'an, sala ku ew îlana kurd a navdar di rojnameyên "Le Monde" û "International Herald

Tribun” de hatibû weşandin. Wê demê 200 hemwelatîyan ev îlan îmze kiribûn. Ez yek ji wan bûm. Loma min nîqaşên li ser vê îlanê ji nêzik ve şopandin. Baş tê bîra min ku wê demê di belavokê de liberhevdana mafên tirkên Kibrisê û mafê kurdan çawan bûbû sedema înfialekê û wekî nimûne Ozdemîr İnce di quncikê xwe yê di rojnameya Hurriyetê de çawan agir di-barand. Îro jî li dijî vê înfialê împeratîfîya Kantî ya katagorîk argumaneke baş e.

Di vê wateyê de xwendina min ya di der barê Kant de berdewam kir. Dema ku tonên pêşî yên “vekirina kurd” ya AK Partiyê hatin bihîstin, ez bi nivîsên filozof yên li ser “aştiya ebedî” xerîk bûm. Ez bi kûrahî li ser wan tezan rawestiyam û min li ser maseya xwe di bin ronahiya tezên Kant de ev nîqaş şopandin û nixandî. Ne pêkan e ku ez wan notên xwe hemûyan di vê nivîsê de bi cih bikim. Ew li vê nivîsê hilnayên, lê mimkûn e ku ez rojekê di formateke din de wan binivîsim.

Lê wekî ku min di destpêka nivîsê de behs kiribû, niha ez dikarim têkevim pîrsa ku di serî de Ahmet Turk û hin dostên me yên DTP’yî yên din pêşniyar dikin û dibêjin “jibîrkinin”.

Ji ber ku, bi qasî ku ez dibînim, AK Partî bi pêvajoya ku bi “vekirina kurd” ya jî “vekirina demokratîk” bi nav dike, wisa hewayekê dide xwe ku tiştê ku ji dest wê tê de bike û paşê xwe bide alî. Belê. Helbet bi malbatên leşkeran re tê peyivandin, hewl tê dayîn ku dilê wan bê girtin, bang li partiyên mixalefetê tê kirin, çav li leşkeran danagerin, her tim li ser wan in. Lê hîn jî ev pêvajoyê de di paradîgmaya Tirkîyeyê de kîjan kevîran li şûnê bilivîne nayê hesabkirin. Ku bi vê paradîgmayê bê berdewamkirin, sibe dikare rewşeke wisa peyda bibe ku li van erdan di nav komik û gelen de şerê hîn bi şidet rû bide. Di rewşeke wiha aloz de ew klikên desthelatdariyê yên ku xwe li xewê danîne dikarin şiyar bibin. Ev yek jî ber çav nayê girtin.

Kant dibêje, aştiyeke ne rastî ji agirbestekê zêdetir pêş nakeve û aştiyeke bi “rezev” dikare rê li ber şerên nû veke. Ango îro kî ku behsa aştiyê dike, divê ji agirbestê wêdetir, ji bo aştiyeke rastî û mayînde çî pêwîst e wê pêşniyar bike û bîne zimên. Divê wekî ku jî şewatê mal direvîne tevnegere. Helbet divê pêşîkiya rawestandina xwinê neyê îhmalkirin.

Niha, di demeke ku DTP jî bo aştiyê amadebûna xwe îfade dikin û ji aliyê şer yê hember ji heman tiştî dixwazin, angu ku mirov di rêya aştiyeke rastî de dimeşe an jî dê bimeşe, şiyara “jibîrkinin” çiqas bi kêr tê?

Hans Sanerê ku asîstaniya Karl Jaspers jî kiriye, ji nivîsa Kant ya li ser aştiya rastî pêşniyarekê dike û li ser hoyên aştiyeke rastî wiha dibêje: “Ku aştiyek dê

mayînde be, divê îradeya aştiyê bê şert û şûrt be. Û ku bê şert û şûrt be, hemû rastiyên şer yên berê li hember aştiyê sifir in û ne tiştê in. Loma taybetiyeke aştiyê ya hevdemî heye. Bi aştiyê di jiyana her du gelan de demeke nû dest pê dike. Aştî ne ew e ku polîtîkayên ku heta wê rojê hatine meşandin berdewam bin. Tam vacayê wê, aştî di fikir û tevgera siyasî de destpêkirina serdemeke nû ye. Ev jî girêdayî bi awayekî radikal guhertina şiklê fikir e.

Baş e, gelo “jibîrkinin” dikare di şiklê fikir û ramanê de guhertineke radikal pêk bîne?

Yan jî ji bo ku guhertineke fikrî ya radikal pêk were divê mirov di jiyana her du gelan de daxwaza serdemeka nû bivejîne û ji bo vê yekê jî tam berevajiyê jibîrkininê, divê mirov ji bîr neke û nede jibîrkinin, ne wisa?

Ku mirov bi bîr bîne û bide bibîranîn polîtîkaya ku heta wê rojê hatiye meşandin bi awayekî vekirî derdikeve holê?

Bi ya min, ew komsuyona ku bi navê “Komsuyona rastî û dadê” hîn ji me gelek caran pêşniyar dikin, dikare bi kêrî vî karî were.

Îradeya ku aştiyê dixwaze, divê ji awira giştî re vebêje ku polîtîkaya kevn êdî nameşe, ji bo vê yekê jî divê tawanên ku heta niha hatine kirin derkevin holê. Divê mirov rûbirûyê rastiyê bibe.

Ku aştî dê di warê fikir û tevgerê de rêya serdemeke nû veke, û ew paradîgmaya ku ji gelên vî welatî re teng tê bê guhertin, niha dema bîranîn û bibîrxistinê ye.

Helbet ev pêvajoyek e. Ev pêvajoya ku dê bi bîranîn û bibîrxistinê dest pê bike, dê bi gavên ji bo amadekirina bingeha aştiya rastî berdewam bike û guhertinên qanûnî dê bi nîqaş û lihevkerinê li pey hev werin.

Loma divê mirov jî pêvajoyê bê hêvî nebe. Divê mirov li biçûkbûn û kêmasiyên gavên pêşî nenêre û nebêje ev aştiyeke rastî nîn e, ev agirbestek e û venekîşe li kêlekê rûnene.

Di sa gavên ku di vê pêvajoyê de dê bîranîn ez ê bi tîgîneke Kant binirxînim an salox bidim. Almanîya van her du tîgînan wiha ye: Provisorisch-peremptorisch. Mabesta Kant jî “provisorisch” ev e: Tişt ya jî kirinên ku ji bo demeke muwaqet tînan ceribandî, katagorîk, xizmeta gihastîna hikumeke “misogerkirî” dikin e. Ew tiştên rastî, kategorîk, taybetmendiyên hikumên misoger jî bi “peremptorisch” salox dide.

Di vê pêvajoyê de guhertinên ku di Zagona Binge-hîn de dê bîranîn, dê rotaya nîqaşên ku ji niha de di navbera van tîgînan de dest pê kirine destnîşan bikin. ❀

Çend mînakên li ser wergera tirkî û kurdî

MUKÎT ARSLAN

Di hejmara 40'î de, di der barê pirsgirekên wergerê de, min li ser pirsgireka peyvan bi çend mînanan hinek dîtînen xwe anîbû ziman. Di vê hejmarê de jî ezê di der barê wergerê de, pirsgireka îdîyom, gotînen pêşyan, zayend, pêşdanîn, dem û cînavkan, bi mînanan pêşberî we bikim.

Ji damezirandina Komara Tirkîyeyê heta îro, kurd bi tirkî hatine perwerdekirin, vê yekê gelek bandor li ser îdîyomên kurdî kiriye. Bi vî awayî jî kurd di der barê îdîyomên kurdî de pir lawaz mane. Ev yek di wergeran de pir xurt derdikeve pêşberî me. Dema em bala xwe didin wergeran, ev tiştên xav û tamosarkî bi hemû rastiya xwe ve derdikevin pêşberî me, ka bi çend mînanan em bibînin hela :

Amma da yaptın (Te jî kir ha) - Rastiya wê: **Te jî berda ha**, *Boyunun ölçüsünü aldı (Pivana bejna xwe girt)* - Rastiya wê: **Çû li ser qûna xwe rûnişt**, *Canın sağ olsun (Bila canê te sex be)* - Rastiya wê: **Bila dûrî te be, xwedê te bihêle**, *Çigeri beş para etmez (Çigera wî pênc qurişan nake)* - Rastiya wê: **Newêrekekî li wê rastê ye**, *Çıkmaz ayın son çarşambası (Heta çarşemîya meha tune)* - Rastiya wê: **Heta ku qantir bizê**, *Çürük tahtaya basmaz (Pêlî texteyê şil nake)* - Rastiya wê: **Zû bi zû nayê xapandin**, *Devede kulak (Pir piçûk)* - Rastiya wê: **Bi qasî kurîya derzîyê**, *Dokuz doğurdu (Tu qey dibêjî neh bi zar e)* - Rastiya wê: **Bi xwe de rît**, *Ensesinde boza pişirdi (Li ser histûyê wê boza kelandin)* - Rastiya wê: **Malik lê xirab kirin**, *Eşek hoşaftan ne anlar (Ker jî xoşavê çi fêm dike)* - Rastiya wê: **Hoşo, Emê bego, Fol yok yumurta yok (Tiştêk li holê tune)** - Rastiya wê: **Guman naçê**, *Fıldır fıldır arıyor (Li her alî lê digere)* - Rastiya wê: **Qulo qunco lê digere**, *İvır zıvır (Qivir zivir)* - Rastiya wê: **Kul û kureder**, *İcabına bakmak (Ji holê rakirin)* - Rastiya wê: **Serî windakirin**, *İstemem yan cebime koy (Naxwazim lê bike bêrîka min)* - Rastiya wê: **Min dil tune lê tu dizanî**, *Kan ter içinde kalmak (Di xwîdanê de bûye av)* - Rastiya wê: **Reş û hêşîn bûye**, *Laf ebesi (Peyv maman)* - Rastiya wê: **Virtek**, *Lamı cimi yok (Lam û cîm tune)* - Rastiya wê: **Ne hilde ne jî dayne**, *Nalına mihına vurmak (Him li nal dixe him li mix)* - Rastiya wê: **Nizane çi gûyî buxwe**, *Nur topu gi-*

bi (Wekî goga nûr e) - Rastiya wê: **Wekî berf e**, *Ok yaydan çıktı (Tîr ji kevanê derket)* - Rastiya wê: **Ji dev derket carê**, *Onun ipiyle kuyuya inilmez (Bi benê wî mirov nikare dakeve bîrê)* - Rastiya wê: **Mîrov nikare piştî xwe bi wî girêde**, *Örümcek kafalı (Paşverû)* - Rastiya wê: **Aqil çüçük**, *Para peşin kırmızı meşin (Pere pêşin paşê meşîn)* - Rastiya wê: **Berê bijmêre paşê hilbijêre**, *Şeytan diyor ki (Şeytan dibêje)* - Rastiya wê: **Cin dibêje...**

Ev rewş di der barê gotînen pêşyan de hîn xirabtir e. Gotînen pêşyên tirkan raste rast tînen wergerandin. Kurdekî ku tirkî nizanibe gelo ew dê ji van çi fêm bike. Li ser vî mijarê jî gelek zêde mînak hene, lê bi çend mînanan ka em pêşberî we bikin:

Besle kargayı oysun gözünü (Qijikê xwedî bike bila çavê te derxe) - Rastiya wê: **Qirdê me kor, bextê me reş**, *Can boğazdan gelir (Can jî xwarinê tê)* - Rastiya wê: **Wek hêstiran ji palane xwe bixwe**, *Evdeki hesap çarşıya uymaz (Hesabê malê li sükê nehat)* - Rastiya wê: **Gûzê xwe hesab dike, sevên xelkê hesab nake**, *Fazla naz aşık usandırır (Naza zêde evindaran bêzar dike)* - Rastiya wê: **Ev dil e, ne bilzur e**, *Gelen gideni aratır (Kesê tê, yê diçe tîna bêriya mirov)* - Rastiya wê: **Sal bi sal, xwezî bi sala par**, *Horoz ölür gözü çöpşükte kalır (Dik dimire çav li sergo dimine)* - Rastiya wê: **Aş jî dest çûye, pîrsa çeqçeqê dike**, *Isuran it dişini göstermez (Kuçikê gez bike diranê xwe nişan nade)* - Rastiya wê: **Dil dixwaze, lê ji dest nayê**.

Pirsgirekeke din jî li ser zayendê ye. Lê li ser zayendê mesele hê dirêjtir û berfirehtir e, ji ber ku li hinek herêman bi rastî jî kurd di nav axaftinên xwe de zayendê tevlihev dikin. Ev yek hinekî ji ber zaravayê kurdî ne, hinek jî ji ber nivîs û berhemên berê ne. Zimanzanên kurdan ji bo zayendê çend xal nişankirine, ezê van xalan bi we re parvebikim.

Mê

Navdarên ku navên mirovên mê ne.

Navdarên ku navê heywanên mê ne.

Peyvên bîyanî yên navdêr (Ku hevmaneya wan di kurdî de tunebe)

Navên alavên muzikê

Navdêrên ku demê nişan didin

Navên nexweşyan, êş û birînan.

Navên navgînên guhastinê.
Navên erdnigarî (çem ne tê de).
Navên tiştên esmanî û tiştên ku jê tîr xwarê.
Navên xwarinan û tiştên kelandî (Nan û goşt ne
tê de)

Navdêrên lêkerî.
Navdêrên abstrakt yê ji rengdêrê çebûyî. (Xîza-
nî, qelsî, reşahî, bilindahî, stûrî, korî, firehî)
Navên tipan, pronavan, rengdêran, hokeran.
Termên rêzimanî
Navên çek û silehan.
Navên maddeyên kimyayî

Nêr

Navên mirovên nêr.
Navên heywanên nêr.
Navê hejmaran (Yek ne tê de)
Navên ku ji heywanên nav malê tîr bidestxis-
tin. (Hîrî, liv û, kej ne tê de).

Pirsgirêkeke din ji bikaranîna pêşdanînin û daçe-
kan e, herî zêde ji (dê û li) di vî warî de şaş derdike-
vin pêşberî me.

Mînak ; Ew dê biçê. (Wê biçê) – Rastiya hevokê :
Ew dê biçê ye, lê di kurdî de dengê -d- yê dikare bi-
keve. wê çaxê hevok bi vî awayî saz dibe ; Ewê biçê. Lê
di wergeran de wekî wê biçê, derdikeve pêşîya me, ka
îjar ew -e- ya serî çû kuderê. Dengê pêşdanînin û paş-
danînan dikarin bikevin lê ji cînavkan deng nakeve.

Wekî din ji herî zêde (li) şaş tê bikaranînin. Di nav
hevokan de (li) bi awayekî gelekî pir xirab tê bikara-
nîn.

Mînak : Li vir Heskêf e. Yanê dibêje ku ; Ev der
Heskêf e. – Sinor li vir destpê dike. (Sinor buradan
başliyor). Rastiya wê: Sinor ji vê derê destpê dike.
Hevokêke din; Li her alî tîr (Her taraftan gelîyorlar).
Rastiya wê: Ji her alî tîr.

Pirsgirêka cînavkan ezê di nav demê de bidim, ji
ber ku herî zê de dema dem diguhereser dema borî
pirsgirêk dertê holê. Em berê cînavkên xwe kifş bikin.

Ez, Tu, Ew / Min, Te, Wê-Wî

Em, Hûn, Ew / Me, We, Wan

Niha ji em werin ser şaşîyan : Ez dibêjim – Ez go-
tim (Min got) / Tu dibêji – Tu got (Te got) / Ew dibêje
– Ew got (Wê & Wî got)

Em dibêjin – Em gotin (Me got) / Hûn dibêjin –
Hûn gotin (We got) / Ew dibêjin – Ew gotin (Wan go-
tin).

Li ser vê pirsgirêkê tenê bi peyva "got" sekinim lê
di gelek lêkeran de ev şaşî heye. Dê min li vir tenê
balkişandina şaşîyan e. Ev jî ku bi çend mînakên
hatibe ziman û balkişandibe dê baş bibe. ❀

AXA SAR

Du kevokên spî baskên xwe şewitandin

Ewrên belek reş kirin

Asmanê xalî bi dûmanê jehrî sar kirin

Ew firarî bûn ji her tiştê

Ji canê xwe kerixî gav dişewitandin

Du kevok bûn ji axa sar

Baskên xwe ber bi rojê firandin

Bi dilekî hişkî canê xwe dan mirinê

Bargiran Şanaz

'Türkiye Türklerindir' Gazeteciliği!

FATİH POLAT

"Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz."

Bilmeyenler için hatırlatalım. Bu alıntı, Türkiye'de en fazla üyeye sahip gazetecilik meslek örgütü olan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin, "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi" başlıklı metninden alındı. Metnin giriş cümlesi de şöyle: "Aşağıda tanımlı yapıldığı üzere her gazeteci ve basın-yayın organı, gazetecinin haklarını savunmalı ve meslek ilkelerine uymalı, uyulmasını gözetmelidir."

Ne var ki, Türkiye'de hâkim medya düzeni açısından bu ilkeler her gün defalarca ihlal edilen birer 'şehir efsanesi' olmayı sürdürüyor. Barış ve Demokratik Çözüm Gruplarının Türkiye'ye geliş sürecinde Türkiye hâkim medyasının ortaya koyduğu tavır ise bu açıdan incelenmesi gereken özel bir örnek oluşturuyor.

Sapıklık testinden geçmekse sorun...

Türkiye hâkim medyası ve bu medyanın etkin isimleri öyle yazılar kaleme aldılar ki, —biz yıllarca onlarla birlikte yaşadığımız için şaşırıyoruz ama— bu yazılar girmeye can attıkları AB üyesi ülkelerin medya düzeninde onların pek hoşuna gitmeyecek bir sonuçta, "Türklüğün aşağılanmasına" bile vesile yapılabilir.

Akşam gazetesinin 'önemli' isimlerinden Serdar Turgut'un "PKK teröristi olmadığımıza pişmanım" başlıklı yazısında kullandığı üslup bırakalım basın meslek ilkelerini, 'sapıklık testinde' yazısına özel bir yer kazandıracak cinstendi. Şöyle diyor Serdar Tur-

gut: "Benim hayatımda da her makul Türk gencinin mutlaka karşı karşıya kaldığı ikileme yüzleşme zamanı gelmişti. Terörist olmalıydım bu netti ama 'Ya silahlanıp dağa çıkacaktım ya da silahımla şehirde kalacaktım'..."

(...)Keşke o dönemde yeni oluşmaya başlayan nüve halindeki PKK'ya katılsaymışım. Öcalan yandaki üniversitede okuyordu. Zaten o ne kadar Kürtse ben de o kadar Kürt sayılabildim. O da Kürtçe bilmiyor ben de... Katıldığım takdirde örgütte bir kültür şoku yaşamam da mümkün değildi.

Çıkardım dağa, gül gibi yaşadım. 'Sen dağ koşullarına adapte olamazsın' diyenlere ise sadece şunu söyleyeceğim: İstanbul'da yaşama koşullarına adapte olabildiysem bu dünyadaki her türlü dağda da yaşayabilirim ben.

(...) PKK'lı olarak dağa çıkabilir, arada bir dağdan inip birkaç Türk öldürebilirdim. No problem. Bu benim için bir sorun yaratmazdı. PKK'nın basın hücrelerinde militan olarak yer alırdım, olur biterdi iş. Canım sıkılınca arada bir dağdan inip yayın yönetmeni öldürürüm, her şey yoluna giriverirdi. Tıkır tıkır işlerdi bütün her şey.

(...) Sonra dağda Öcalan'ın açıklamalarıyla anladığım kadarıyla arada bir toplu seks partileri de oluyor. Bunlara da mutlaka militan bir aktiflikle katılırdım. Bugüne kadar hoşlandığım bir PKK'lı bir kadın henüz görmedim ama olsun. Dağda bulamazsam da bir hücre oluşturup, şehri basıp Rojin'i dağa kaldırıverirdim olur biterdi.

(...) Tüm bu mükemmel yaşam stilinden sonra dağı terk edip aşağıya indiğimde devlet bana 'Hangi ülkede yaşamak istersin?' diye soracak. ABD'nin New York kentine giderdim tabii ki... Bunlar büyük ihtimalle bana business class bileti de alır, cebime harcırar da koyarlardı herhalde.

Başta doğru karar verip PKK'ya katılsaydım, liderlik kadrosuna muhakkak yükselirdim diye düşünüyorum. Ama lider de olmasaydım zararı yok. Çünkü düz militanlara belki hangi ülkeye gitmek istersin diye sormuyorlar ama dağdan inenlere hiç olmazsa saygı gösteriyorlar." (24 Ekim 2009)

Brifinge ihtiyacı olmayan yazarlar

Hürriyet gazetesinin Türk basımına 'bebek katili' tanımını kazandıran Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök de, "Kürt kardeşime iki çift sözüm var" başlığıyla yayımlanan yazısında Silopi'de sınır kapısında PKK'lilerin dönüşü sırasında, barışa onlarca yıldır özlem duyan bölge halkının yaptığı karşılamayı değerlendiriyor ve şu ifadeleri kullanıyor: "Ortada tek zafer varsa, o da demokratik iradenindir.

Savaşan ordunundur.

Dayanan halkındır.

Cesur siyasetçilerindir.

Bu şov artık bitmeli ve silahlar tamamen bırakılmalı, dağlar boşalmalı ve meydan sükunete, ağırbaşlılığa terk edilmeli. Barışı gerçekten isteyen bütün sağlıklı Kürt kardeşlerimizden bunu sağlamalarını bekliyoruz.

Bizler üzerimize düşeni yaptık. Sıra sizlerde."(22 Ekim 2009)

Ertuğrul Özkök'ün bu sözleri gazetesinin logosunda 'açılım sürecine' rağmen neden hâlâ "Türkiye Türklerindir" ifadesinin ısrarla yer aldığı özetler nitelikte aslında. Özkök, barış özlemini dile getiren Kürt halkının eylemini 'şov' olarak nitelendirip, onlara da 'savaşı siz değil, biz Türkler kazandık' demeye getirerek 'üzerine düşeni yaptığını' söylüyor.

Milliyet'in Tercüman'dan devşirdiği yazarı Taha Akyol ise, "Ateşle oynuyorlar" başlıklı yazısında şöyle diyor: "Dağdan inenler, ellerinde silahla, sırtlarında üniformayla geldiler! Örgüt tarafından 'elçi' olarak gönderildiklerini söylediler.

Ve yargı onları serbest bıraktı.

Baykal 'Artık PKK'lı olmak suç değil' diye tepki gösterirken haklı değil mi?

Öbür tarafta, eline silah almamış 7 genç "dağa çıkmaya hazırlanan örgüt üyeleri" olarak İstanbul'da tutuklandı.

Bu nasıl adalet?! Silahlıyı bırak, silahsız tutukla!

(...) PKK ve partisi DTP'nin "açılım" konusunda iyi niyetli olmadığı açıktır. Her "geliş"i "siyasi ajitasyon"a dönüştürüyorlar.

Avrupa'dan gelecek olanlar için aynı "ajitasyon"u İstanbul'da da yapacaklarını açıkladılar!

İçişleri Bakanı ve İstanbul Valiliği buna izin verilmeyeceğini açıkladı. Evet, izin verilmemelidir!" (24 Ekim 2009)

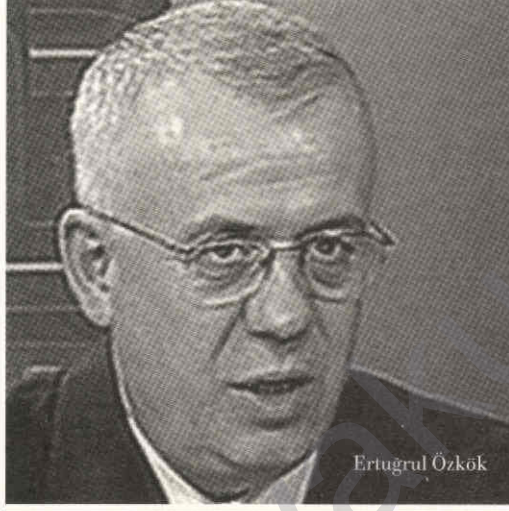
Taha Akyol'un talebi karşılığını buldu ve bu yazısının yayımlandığı gün Başbakan Erdoğan, Avrupa'dan İstanbul'a gelecek olan grubun gelişinin ertelendiğini açıkladı.

Bu isimlerin başında bulunduğu gazetelerin ve etkili oldukları televizyonların olaya nasıl yaklaştığını ise bu yazının sınırları içinde ayrıca uzun uzun örneklemeye gerek yok. Elbette bu dilin belirlenmesinde, Türkiye hâkim medyasının içinde doğup büyüdüğü, şekillendiği şoven kültürün rolü büyüktür ve onlar da bugün bu kültürü her günkü yayımlarıyla yeniden üretiyorlar. Sadece PKK'lı grupların barışa katkı sunmak amacıyla Türkiye'ye geldikleri süreçte hâkim medyanın ortaya koyduğu refleks bile şu gerçeği açığa çıkarmıştır:

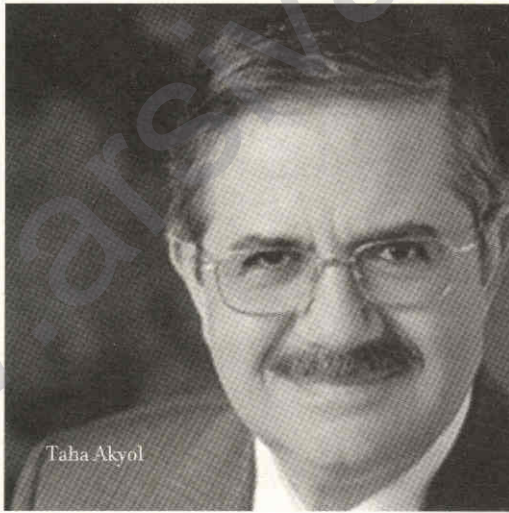
Bu ülkede azımsanmayacak bir nüfus oranına sahip Kürtler, hâkim medya açısından sevinçlerinin düzeyi, onu ortaya koyma biçimleri bile kontrol edilmesi gereken bir topluluktur. Hâkim medyanın başlıklarındaki sözcüklerle söylersek, bu ülkede Kürtler 'şov' yapamazlar, ancak Türk-

ler yapabilir ve Kürtler de izleyebilir!

Eğer bir 'açılım'dan söz ediliyorsa, bu üsluba sahip hâkim medya düzeninin, bu 'açılım'ın önündeki en ciddi engellerden birini oluşturduğu bu kısacık süre içinde bir kez daha görülmüştür. Bir halkın sevincine nizam vermeyi bile üzerine vazife gören bu oryantalist şımarıklık ve ukalalık barışı inşa etmek çabasındaki en ciddi hesaplaşma noktalarından birini oluşturuyor. ❁

Ertuğrul Özkök

Taha Akyol

DOSYA - FORUM

'AÇILIM' çözümün neresinde?

'Kürt açılımı'... 'Demokratik açılım'... 'Milli Birlik Projesi'...

Sürece ilişkin isimlendirmeler değişse de tarihten birikegelen zorunluluğun dayattığı bir ihtiyaç değişmiyor...

Değişim ihtiyacı bir zorunluluk...

Kürtlerin mücadelesi başta olmak üzere, iç-dış dinamik ve etkenlerin zorunlu kıldığı bir değişim ihtiyacı bu.

'Açılım' denilenin bu ihtiyacı karşılayıp karşılamayacağı ise söylemine değil içerdiklerine bağlı...

İçeriğe ilişkin tartışmalar sürüyor, sürece...

Tiroj, söz konusu tartışma sürecine katkıda bulunmak için, 'Türk mahallesinden' çok değerli kadın aydınlarımızı buluşturdu.

Yazar ve sosyolog Oya Baydar, şair-yazar Sennur Sezer, gazeteci-yazar Yıldız Ramazanoğlu, akademisyen Esra Arsan ve müzisyen Feryal Öney, 'Açılım' sürecini konuştular.

En özet haliyle, sürecin ciddi bir içeriklendirme sorunu olduğu ortak fikrinin çıktığı Forum'un 10 Ekim'de, yani daha 'barış grubu'nun gelişi ve sonrası gelişmeler yaşanmadan gerçekleştirildiğini de hatırlatalım.

Hazırlayanlar: Sevda Karaca, Olcay Geridönmez, Serpil İlgin

• Oya hanımla başlayalım. Cumhurbaşkanı'nın "iyi şeyler olacak" sözleri sonrası hükümetin başlattığı ve önce 'Kürt açılımı' sonra 'demokratik açılım' ve nihayet 'Milli Birlik Projesi' adlandırmasında karar kıldığı süreç devam ediyor. Öncelikle siz bu 'Kürt açılımı'ndan 'Milli Birlik Projesi'ne geçişi nasıl değerlendiriyorsunuz, nasıl bir milli birlikten bahsediliyor acaba?

OYA BAYDAR: Şimdi 'iyi şeyler olacak'tan ve Kürt açılımından Milli Birlik Projesi'ne giden yolu ben en baştan tahmin etmiştim. Çünkü mevcut siyasal iktidann gücü devlet iktidannın gücüyle boy ölçüşüyor. Ve çok ciddi bir boy ölçüşme. Hem de bu 'açılım' denilen, her türlü açılımın önünü kesmek isteyen birtakım güçler var Türkiye'de. Bunları biliyoruz ve bu güçler karşısında, açılımlardan yana olanlar, henüz devlette yeterince güçlü değiller ve o manada da iktidann bütününi ellerinde bulundurmuyorlar. Bu yüzden bu noktaya giderdi zaten. İkincisi, şunu da söylemek lazım; açılımdan yana olan mevcut siyasal iktidann bütün kanatlarının, bir bütün olarak, bu bizim anladığımız türden bir Kürt açılımı, bir demokratik açılım, bir yurttaş açılımına kadar ileri gidemeyecek kanatlar olduğunu da düşünüyorum. Tabii bütün bunların yanında, bir yandan da her zamanki gibi ordumuz sopayı değil ama silahı gösterince arkadan, yumuşak yumuşak söylemlerle, gayet tabii ki bu açılım bu noktaya gelirdi.

Ama umutsuz olmayalım yine de. Çok önemli buluyorum. Bakın her yerde konuşuyoruz. Herkes konuşuyor, karşı olan da konuşuyor. Kürt diyoruz, şu diyoruz, bu diyoruz. Yani konuşmak çok önemli. Konuşmaya başlamak çok önemli. Ve konuşmaya başlarken, birilerimizin başına bir şeyler gelse dahi, bütün bunlarla açılıma doğru gidiyoruz. Bir gün bir şey olacak tabii, ama çok yakında beklemeyelim.

• AKP'nin bu konudaki tutumunu siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani, bütün bu sürecin sıfatlandırılması, farklı farklı projeler olarak gündeme getirilmesi, sonuçta hükümet yetkililerinin ağzından dinlediklerimizle biçimleniyor. Hakikaten Türkiye halklarının ihtiyacı olan barış ve çözümle AKP'nin önerdiği proje aynı şey mi acaba?

O.B.: Şimdi o projeyi tam göremiyoruz ya da bu proje sürekli değişiyor. Yani ben bunu söylerken, Deniz Baykal tavrıyla söylemiyorum; "söyleyin, söyleyin bakalım, haydi anlatın anlatın" falan, hayır bu değil. Adam 'gelin açılımı konuşalım' derken, öteki o taraftan diyor ki, 'haydi bakalım söyle ne yapacaksın!'. Ben o anlamda söylemiyorum. Ama proje tam anlamıyla netleşmemiştir. Netleşen yönlerinde de gerekli, yeterli direnç yok hükümetten. "Ne kadanni yedirebilirim, yediremediğim yerden nereden döneirim?" tutumu var. Belki pragmatik ve 'gerçekçi' bir tutum olabilir siyaseten, ama tabii ki kitlelerde ve de özellikle Kürt halkında ya da bizim gibilerde, biraz da hayal kırıklığına yol açıcı olabiliyor. Bunun yanında, oldukları nokta ne olursa olsun, "her şeyi göze aldık, ay kaybetmeyi de göze aldık" söylemi var. Evet, eğer göze alınmışsa, o zaman, uçuk şeylerden, aşırı ve hakikaten bu ülkenin şu anki durumunun kaldıramayacağı taleplerin yerine gelmesinden falan söz etmiyorum ama bir noktaya kadar daha güçlü

durabilmeleri lazım. Bu neden olamıyor? Ben projenin, eğer bu bir projeyse, yeterince içselleştirilmemiş olduğunu düşünüyorum. Söylem olarak çok iyi, bu bile hoş bir şey, yani söylem dilimiz her zaman bizi belirliyor da zamanla. Böyle konuştukça, zamanla onlar da farklı bir yere geleceklerdir. Çok güzel. Ama bu söylemin içinde ilkesel anlamda yeterince güçlü doldurulmuş bir şey, içselleştirilmiş bir şey yok.

Esnek faşizmde yaşıyoruz

• Sennur hanım, sizinle devam edelim. Aslında açılım tartışmalarının ilk gününden beri biz bu açılımın içerisinde ne olduğunu değil, ne olmadığını duyduk hükümet kanadından. İşte, mesela neydi bunlar? Anayasa değiştirilemez, anadilde eğitim olamaz, gibi... Pek çok kesim tarafından da tartışılan ve neyin değişmeyeceğine dair kayıtları belirlendiği bir açılımın, bu haliyle kaldığı sürece, gerçek bir banş ve çözüm açılımı sağlayacağını düşünüyor musunuz?

SENNUR SEZER: Ben sözlerden çok yaşananlara bakıyorum. İyi şeyler olacak, dendi, bir çoban kızın kaç parça olduğunu yaşadık. Ve bu toplumda hiçbir yankı uyanırdı. Geçen gün genç bir şair arkadaş, Onur Caymaz'ın bana bir iletisi geldi.

Tabii böyle bir şeyi karşılaştırmak doğru değil ama, bu boğazı kesilerek öldürülen Münevver'e duyulan infiali, oradaki küçücük –ve bir tek resmi var, gözünü kapatma demiş fotoğrafçı herhalde– o kızcağız için göstermedik. Kolu kırılan delikanlı için bir tepki duymadık, şu anda kaç çocuk yargılanıyor, bilmiyoruz, hiçbir tepki duymadık. Ve bu çocukların hepsi lise

öğrencileri. Evler basılıyor, tepki duymuyoruz. İnsanlar gözaltına alınıyor, tepki duymuyoruz. Ve dikkat ediyorum, ekmek küçüldükçe, sıradan dediğimiz halkın homurdanması tehlikeli boyuta geliyor. Beni hiç Genelkurmay'ın ne dediği, başbakanın ne söylediği ilgilendirmiyor. Ama bir eczanede bir kızcağız, elinde ilaç raporuyla annesinin, işte şu kadar ilaç alması gerektiğini savunduğu zaman; oradaki, eli yüzü düzgün, temiz, İstanbullu denecek nitelikte, efendiden, yaşı yetmişe yakın bir bey, “Bunlar türbanlıdır laf anlamaz” diyerek; arkasından, kızın annesini görünce, “bunlara hak verdiler konuşuyorlar, bunlar Kürt” diye, sıradan bir adam, iki tane ilaç yerine üç tane ilaç alma tartışmasını bağlıyorsa, beni bu ilgilendiriyor. Bunlara hak verdiler, ne kadar aşağılayıcı bir laf. Ben “ne verdiler” dedim.

“Açılım, açılım diye bütün gün televizyon söylüyor” dedi!

Şimdi, sanki herkesin olan tartışma hakkına, halkın bir kısmına yaşanması olanaksız gibi bakıyorsa biri, ve de şu kaldınımı birlikte çiğnediklerimizden biriye eğer... Arkadan benim yaşadığım bir şey oldu. Benim ailem yüz yılı aşkın bir zamandır İstanbullu. Paramı alan şoförden, İstanbul'u emekliler işgal etti, kalkın başınızı dinleyeceğiniz yerlere gidin gibi bir nutuk dinledim. Şimdi insanlar daraldıkça, bir ötekini suçlu görüyorsa ve biraz da buna, gizli-açık, biraz medyanın yardımı, biraz ara sıra siyasetçilerimizin yardımıyla suçlu budur diye gösteriliyorsa, geçen gün programa aldığım bir arkadaşın sözüyle söyleyeyim, yazar sözü bu, biz bir esnek faşizmde yaşıyoruz. Ne zaman daralacağı belirsiz bir faşizmde yaşıyoruz. Bu faşizmin kurallarını ister yöneticiler koysun, asıl tehlikesi, biz birbirimize koyuyorsak, burada açılımdan söz etmek, bana biraz sahte gibi geliyor.

• Oya hanım, bir röportajınızda, sorunun kalıcı çözümü için Türk tarafının olduğu kadar Kürt tarafının da kırmızı çizgilerinden vazgeçmesi gerekiyor diyorsunuz. Nedir bu kırmızı çizgiler?

OYA BAYDAR: Türk tarafının kırmızı çizgilerinden söz edebiliriz. Yani röportajda öyle dediysem bir düzeltme yapmam lazım. Kürt tarafında kırmızı çizgilerden çok belli konularda belirsizlik ve direktme var. Türk tarafının kırmızı çizgilerini hiç anlatmayayım. Arkadaşlar da söyleyecekler, ama bilinen şeyler bunlar zaten. Bunların yansından fazlası demin de söylediğim gibi boş kavramlar; ‘vatanın, milletin bölünmez bütünlüğü’ vs...

Adamlar ‘aynılmayı talep etmiyoruz’, diyorlar. Vatan bölünecek diyor ötekiler. Yani bu kırmızı çizgiler işte... Bu kadar kof olmayan bazı şeyler var bunları gözetmek lazım tabii. Ama Kürt siyaseti açısından, Kürt halkı da demiyorum ben, Kürt siyaseti açısından baktığımız zaman, biliyorum çok zor bunu söylemesi, söylemesi çok kolay, yapması çok zor, silah tapıncından çıkmak lazım. Bizim devrimcilik, eski zamanlarda, benim zamanımda silahla ölçülürdü hep. Yani ne kadar silahtan yanaysan, ne kadar şiddetten yanaysan, ne kadar buna uygun bir mücadeleden yanaysan o kadar devrimci sayılırdın. Bana bazen kızarlar bu yüzden ama yine de açık söylemek istiyorum, sol hareketimizde nedense devrimcilik her zaman sadece devirmek olarak anlaşılır, o devirme de ne kadar şiddetle olursa o kadar yüce bir devrimcisindir sen. Eskiden de böyleydi şimdi bile bunun izleri var. Kürt hareketinin, siyasal hareketinin bir bölümünde bunu izlemek mümkün. Tabii bir yandan da bunca yıldır, otuz yıldır, daha fazlasında dağlarda biçimlenmiş bir hayat, bir yaşam biçimi var, bütün arka planlarıyla. Bunun bırakılması da çok zordur. Buna rağmen, kısa keseyim, silahtan vazgeçmek gerek.

Ben hep böyle düşünürüm, o Brecht'in bir sözü müdür, ama, düşünün bir savaş çıkmış, iki ordu var ve iki ordunun bütün askerleri "biz bu savaşı istemiyoruz" diyorlar ve silah bırakıyorlar. Düşünsenize, kim savaştacak? Harika. Tabii bu kadar basit olmadığını biliyorum ben. Ama bunu kafamıza yerleştirecek, Kürt siyasal hareketi de bunu kafasına yerleştirecek, Türkiye tarafında da açılımdan yana olan güçlerin eli güçlenir. O zaman biz diyebiliriz ki, yurttaşlığı Türklük üzerinden tanımlamayın. Biz diyebiliriz ki, anadil öyle bir hak ki... anadil meselesi diyebiliriz. Biz şunu diyebiliriz, biz bunu diyebiliriz. Şimdi haklılığımızı yer yer yitiriyoruz bazen. Görünüşte en azından...

'Teslim ol' lafını kaldırmak lazım

• *Bu silah mevzusu açılmışken; biliyorsunuz asker tarafından 'son teröriste kadar yok edeceğiz, koşulsuz şartsız silah bırakıp teslim olsunlar' denilen, hükümet cephesinden, 'silah bırakınlar, bakalım da sonra gereğini yaparız' diye konuşulan, baş tarafında olanlar içinde ise genellikle iki tarafın da silahı bırakması üzerinden tartışılıyor. Siz, Kürt tarafının silah bırakmasını herhangi bir koşula, şarta bağlıyor musunuz?*

O.B.: Yok, kademeli bir biçimde, bu işler de kademeli olur, kademeli bir biçimde. Ama silah bırakmak için onların da Türk tarafından, Türk devletinden bir şey görmeleri lazım. Sadece lafta açılım, sözde açılım, açılım, tamam ama o açılımdan sonra geldin beni taradın.

Bir yandan açılım diyorsun, bir yandan tezkere çıkıyor Meclisten. Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu derler. Millet in de kılı kıpırdamadı. Eskiden biz başı girşimi filan bir şeyler yapardık, baktım biz bile yapmadık bir şey. Ben söyledim biraz, o kadar. Bir yandan açılım yaparken, bir yandan tezkereyi çıkartamazsın. Karşı tarafa önkoşul dayatmadan, ama bir şeyler vereceksiniz. Bir şeylerde güven sağlayacaksınız en azından. Korkunç bir güvensizlik var. Ancak o zaman, belki silahların bırakılmasına, gömülmesine inka etmek mümkün.

Bakın, ben teknik taraflarını bilmem. Niyetlenildi mi bunların hepsi mümkündür. Göze alındı mı; başbakan boynuna göze aldı göze aldı diyor. Göze alınsa gerçekten, niyetlenildi mi, nasıl bırakılacak, ne olacak, kaçır kişilik gruplar, kimler nereye gidecek... bunlar teknik işlerdir. İşte gelsinler teslim olsunlar! Teslim olma lafını kaldırmak lazım bir kere. Basit şeyler, çok basit şeyler, insanları çok etkiler. Pişman olmak, teslim olmak, onur kincisi her şeyi yok etmek lazım. İnsanlar orada şöyle bir savaş veriyorlar, beğenelim beğenmeyelim, karşı olalım, yandaş olalım, bu ayrı hikâye ama insanlar orada yıllardır, yıllardır ölecekleri kendi açılardan haklılıklarına sonuna kadar inandıkları bir savaş veriyorlar. Ve sen onlara pişman ol, tes-

lim ol filan dedin mi, ben de olmam. Olacağım varsa olmam.

Özetle, benim bu konuda söyleyeceğim, rencide edici şeylerden kaçınıp silahlı gruplara eşit yurttaş olabileceği hakkı sağlamak lazım. Ama bunlar belirli güvencelerin gerçekten verilmesiyle olur. Siz söylediniz, benim her seferinde tüylerim diken diken oluyor, son PKK'lı mı ne diyor adamlar. Son gerilla da demiyorlar, ölene kadar, öldürülene kadar diyorlar... Ya bu asker ağzına bile yakışmıyor. Çünkü asker de insandır. Ölene kadar, öldürülene kadar laflarıyla gitmez bu iş. Bu, kafalarında artık, şu veya bu biçimde değişmesi lazım. Değiştirmek de Türkiye demokratik güçlerine düşüyor.

• *Medyayı tartışmaya, özel alanı olduğu için, Esra hanım ile başlayalım. Bütün bu yazılıp çizilip ortaya konulan şeylerin 'gösterilme' biçimlerinin olduğu ve bunun da medya aracılığıyla yapıldığı biliniyor. Teslim olma lafını bir kere kaldıralım dedi mesela Oya Baydar, tepki duymazlığımızdan bahsetti Sennur hanım. Nitekim Baydar'ın Çöplüğün Generali kitabı da tepki duymazlığımızın nasıl oluşturulduğuna ilişkin önemli bir örnek oluşturuyor. Şimdi, bütün bu süreç medyada yansıtılırken, herkesin kafasında, 'acaba bu defa gerçekten tartışabilecek, konuşabilecek miyiz' diye bir beklenti de oluştu elbette. Şimdi herkes çok rahat konuşabiliyor mu gibi görünüyor ama gerçekte öyle mi acaba?*

ESRA ARSAN: Evet, aslında ben de tam da bir siyasi iletişim süreci olarak bakıyorum. Yani, AKP'nin ve Başba-

kan Erdoğan'ın Kürt açılımı ekseninde verdiği mesajların, çok da somut, ayakları yere basan ve günlük dilde, işte gazeteler, televizyonlar aracılığıyla kamuya aktarılan mesajlardan sonra, günlük dilde dönüşümünün, kamuda ortak bir konsensüs alanının oluşması açısından çok da yeterli mesajlar olmadığını

düşünüyorum. Yani, geriye dönüp baktığımızda, 1990'lardan itibaren, Turgut Özal, arkasından gelen siyasetçiler, Tansu Çiller döneminde de bahsi geçen benzer süreçlerin, yani benzer Kürt açılımı süreçlerinden acaba ne tür bir farkı var diye baktığımızda, belki de Tayyip Erdoğan'ın retorik anlamında biraz daha öne geçmiş olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bir kere medyayı kullanma açısından şu anda diğer siyasetçilere oranla biraz daha güçlü ol-

duğu bir dönemden geçiyor. Yani, verdiği mesajların basında yer alış biçimi ve bu mesajların aslında çok da vermek istediği anlamın kenarlarında dolaşıp ama sanki çok büyük bir dönüşüm yaratacakmış edasıyla sunulması açısından şanslı bir dönemden geçiyor.

Sorunun teşhisi çok arızalı

Bununla ne demek istiyorum? Aslında biraz önce konuştuğumuz, herkesin de belki uzlaşacağı konu, mesele bir eşitlik meselesi. Yani eşit yurttaşlık meselesi. Burada insanlar çok fazla bir şey istemiyorlar. Kürt açılımı dediğimiz şey, bu ülkede yaşayan bütün yurttaşların etnik, dini kökeni ne olursa olsun, eşit şartlarda yaşama arzusu. Bu, anadilini kullanmak olabilir, bu eşit şekilde siyaset yapmak olabilir, eşit şekilde devlet imkânlarından yararlanmak olabilir. Bunlar sağlık, eğitim vs. gibi çok basit şeyler aslında. Bütün mesele bu. Fakat, buradan baktığımızda, hükümet gerçekten eşitlik bağlamında verdiği mesajlarda bize gerekli doneleri veriyor mu? Bu yok. Yani, eşitlik temelli, bu anayasa değişikliği olabilir, diğer yasalardaki değişiklikler olabilir, ekonomik girişimler olabilir ve tabii ki en önemlisi banş sürecinin sağlanması olabilir. Yani banşçı bir mesaj...

Öbür taraftan, hükümetin özellikle banş eksenli siyasal mesajlarına baktığımızda, özellikle bir kere bu sorunun teşhis edilmesi gerekiyor. Yani, bir çatışma var burada. İki silahlı güç çatışıyor, bir tarafta Türk ordusu bir tarafta gerillalar. Ve bu süreç nasıl tanımlanıyor? Yani, biz günlük dilde, gazetelerden, televizyonlardan, haberleri okuduğumuz zaman, sokağa çıktığımız zaman, kahvelerde, gazete bayilerinde, kamusal alanda insanlar bu sorunu nasıl teşhis ediyorlar, nasıl konuşuyorlar kendi aralarında? Bir kere bu sorunun doğru anlatılmadığını görüyoruz. Yani, hükümet bu sorunu çözecekmiş ya da çözmeye niyetliymiş gibi bir siyasal iletişim sürecine gimesine rağmen, aslında sorunun ne olduğunu kamuya anlatış biçimi çok anızalı. Çünkü biliyorsunuz, sorunun tarafları var. Sorunun tarafları arasında ön-

celikle bir diyalog zemininin oluşturulması gerekiyor. Bir siyasal sürecin tetiklenmesi gerekiyor, bir aksiyon alanının oluşması gerekiyor. Fakat bu sorunun iki tarafı arasında bir gerginlik var. Yani, daha doğrusu hükümet, sorunun diğer tarafını, diğer siyasal tarafı kabul etmiyor, onunla görüşmek istemiyor. Dolayısıyla bir kere burada sorunun teşhisi problemimiz var. Teşhisini yanlış yaptığımız zaman da çözüme giden yolu da, tedaviye giden yolu da bir kere yanlış aktarmış oluyoruz insanlara.

Ben hem üniversitedeki öğrencilerimden, gençlerden, hem de kamusal alanda konuştuğum kişilerden, işte ne bileyim, otobüste, vapurda, şurada burada insanların günlük konuşmalarına tanıklık ettiğimde bu yanlışlığı, bu çarpıklığı çok net bir şekilde görüyorum. Yani, hükümetin sanki bir açılmış gibi bize sunulan planı, aslında kamuoyu üzerinde, bireyler üzerinde bizi toplumca eşitliğe ve mutluluğa götürececek bir proje olarak algılanmıyor. Tam tersi, ötekileştirmenin, dışlamanın, marjinalize etmenin daha da aslında kamusal alanda yaygınlaştırıldığı daha çok dikkatlerin bu soruna bu anlamda çekildiği bir süreci tetikliyor. Türk-Kürt ayrımcılığı varsa bugün Türkiye'de, bu proje, işte açılım projesi diyebilirsiniz, demokratikleşme

Darbe Anayasası'na dokundurtmayan solcu türü!

Hep Genelkurmay'ın, hükümetin tutumunu tartışıyoruz; bir de tabii sosyalistlerin bu konuda üstlerine düşen, düşmesi gereken sorumluluğu ne ölçüde yerine getirdiğini de sormak gerekmez mi?

OYA BAYDAR: Uzatmadan şöyle diyeyim. Ben mesela geçmişte, içinde bulunduğum sosyalist hareketlerde de bu konunun yeterince anlayışla ele alındığını düşünmüyorum. Kendimden pay biçeyim, yani benim kafamda şöyleydi. İşte devrim olur, düzelir. Vardır ya, sosyalizm gelir düzelir; kadın meselesi, devrim olur kadın meselesi düzelir; çevre meselesi düzelir; Kürt meselesi mi, devrim olur, sosyalizm olur, düzelir! Bunun böyle olmadığını anlamak için, sosyalizm olduğu zaman da kolay kolay çözülmediğini anlamak için son yirmi yılın deneyimlerini yaşamamız gerekti. Artık bir kendimize bakıp düşünmemiz gerekti. Çok basit laflar edilemeyeceğini, bunun bambaşka bir sorun olduğunu görmek için. Demek istediğim şu ki, Türkiye solunun bu konuda zaten zaafı vardı, kötü niyet değil ama zaafı vardı. Bugüne geldiğimizde, beni acıtan bir şekilde, içinden de çıktığım Türkiye solunun ne kadar milliyetçi, ne kadar şoven olduğunu görebiliyorum. Bütün kanatlarıyla değil tabii ki, hiç haksızlık yapmayayım. Haksızlık yapmayayım ama o Türk-Sünni yüceltmesi, kafası ve iktidarı meselesinin Türkiye solu içinde de bazı kesimlerinde, tekrar altını çizerek, bazı kesimlerinde ne kadar güçlü olduğunu görüyorum. Bu da tabii Kürt meselesine de yansıyor. Anayasanın kılına dokundurtmayız diyen bir sol varsa eğer. Evet dokundurturuz, çünkü bu 1982 darbe anayasası bir kere. Ne demek yani, darbe anayasasını mı savunuyorsun sen? Böyle bir sol varken, çok zor. Bizim de kendimize çeki düzen vermemiz lazım ve sol deyince artık Türkiye'de, sosyalist sol deyince bunu asla bir blok olarak görmememiz, hatta belki artık farklı terimler filan kullanmamız lazım. Çünkü bu tip terimlerin hepsinin içi boşaldı.

projesi diyebilirsiniz, ne dersiniz deyin, sokaktaki insanda bu ayrımcılığın kaldırılması, bu ötekileştirmenin yok edilmesi üzerinde bir netice vermiyor bence. Tam tersi...

'Hoşgörü' alçaltıcıdır

• Yıldız hanımla devam edelim... Bir yazınızda diyorsunuz ki, "biraz da Kürt ümmet olalım dersek eğer Türkiye'de kıyamet kopar." Yani bugün AKP hükümetinin söylemlerine başladığı yerden bugüne geldiğimiz noktada din öğesi, ümmet öğesi çok vurucu bir nokta, çok temel nokta oldu. Ama İstanbul'un kurtuluş gününde cami mahyalannda milliyetçi mesajları gördük mesela. Bir taraftan bir ümmet ve hepimiz din kardeşiyiz vurgusu, ama diğer taraftan o mahyalara da yansıyan ve hiç elden bırakılmayan milliyetçilik... Siz nasıl açıklarsınız bu çelişki ya da çelişki gibi görünen durumu? AKP'nin bu din kardeşliği vurgusunun samimi olduğuna inanıyor musunuz mesela?

YILDIZ RAMAZANOĞLU: Aslında AKP çok da fazla ümmet vurgusu yapmıyor zaten ve daha ziyade liberal aydınlarla daha yakın duran bir söylem içinde şu anda. Son zamanlarda geliştirdiği söylem biraz böyle. Camilerde bu mahyalanın asılması ki sadece dini günlerde, özel günlerde yapılan bir şey. Mesela Sultan Ahmet Camisine "Ne mutlu Türküm diyene" diye bir mahya asılması, aslında durumun bütün vahametini ortaya koyan ve çan acıtan bir olay. Türkiye'de gerçek bir laiklik var mı yok mu tartışmasından başlayıp ve bir şekilde yeri geldiği zaman aslında dini kullanmak, yeri geldiği zaman da bu dine karşı

bir tavır takınmak ve onun değerleriyle yüzleşmek, işte onun görünürlüğüyle rahatsızlık ortaya koymak vs. Türkiye gerçekten hiçbir şeyini netleştirememiş, her şeyin son derece karmaşık, son derece flu olduğu bir yer. Bir beraklık yok bir kere, baştan beri.

Burada baştan beri dinliyorum ve gerçekten bir yandan da tekrar öğreniyorum, üzerinden geçiyoruz, çok güzel konuşmalar dinliyorum burada. Fakat eşitlikten, kardeşlikten, özgürlüklerden bahsederken, yalnızca hukuki düzenlemelerle olamayacağı da çok açık bir şey. Çünkü baştan beri zaten görüyoruz, biraz edebiyattan da başladık, biraz giriş yaptık ama, mesela Güneydoğu'da olup bitenler hakkında Mıgırdiç Margosyan'ın öykülerine baktığımız zaman, orada her şeyin kendi doğallığı içinde eşitliğin nasıl kurulduğunu görüyoruz. Şimdi burada yukarıdan

aşağı, işte, bir hoşgöründen bahsediliyor. Türklerin Kürtlerle göstermesi gereken bir hoşgöründen... Aslında hoşgörüyü kadar alçaltıcı bir şey olamaz. Çünkü eşitler arasında bir hoşgöründen bile söz edilemez esasında. Ancak esneklikten, toleranstan, karşılıklı anlayıştan, duyarlılıktan bahsedilebilirken, aslında doğal olarak yaşanan birçok şeyin günümüz hukuki düzenlemelerle zoraki sağlanma çabası içinde olduğumuzu görüyoruz.

Peki bu noktaya nasıl geldik? Aslında açılım derken ben şunu anlıyorum, her şeyin tartışmaya açıldığı bir noktaya geldik. Bu çok değerli. Tabii parantez içinde şunu da söylemek lazım, şöyle söylemler de var, biz bu noktaya birdenbire nasıl geldik, daha önce hiç konuşmıyorduk, bugün konuşulan yazılan birçok şey mesela birkaç sene önce yazılıp konuşulsa idi, hepsi hukuki takibat, belki tutuklama getirecek şeylerken, bugün birdenbire çok rahatladık, herkes her şeyi konuşabiliyor, ki hukuki bir değişiklik de yok. Yani özgürlükleri, ifade özgürlüklerini kısıtlayan, her bir cümlelerimizden halkı birbirine karşı kışkırtma neticesi çıkarabilecek hukuki düzenlemeler hâlâ geçerliliğini korurken, varken, bir terörle mücadele kanunu gibi bir demoklesin kılıcı varken ve bu istenildiği gibi esnek kullanılabiliyorken yıllardan beri; şimdi birdenbire, hiç kimsenin de takibata uğramadığı, herkesin epeyce de özgürce birçok konuyu gündeme getirdiğini ve tartışmaya açtığını görebiliyoruz. Bunlar da aslında çok değerli şeyler. Biraz evvel de dediğim gibi "dış güçler" parantezi, şu anda başkaları bunu istiyor, başka iradeler var ortada, söylemi de var ama aslında Tanzimat'tan beri baktığımız zaman, bir projeksiyon yaptığımız zaman, her zaman böyle söylemlerin geliştirilmesi mümkün. Buna da çok takılıp paranoyak bir şeye girmek lazım. Sonuçta bu millet artık bir şeylerin sürdürülemez olduğunu gördü. Hükümet de bunu görüyor. Dolayısıyla bu açılımın bir değeri var elbette ama içi doldurulamıyor. Neden? Çünkü Tayyip Erdoğan sürekli bir adım ileri iki adım geri atan bir insan ve söylediklerinin arkasında çok da fazla durmadı bugüne kadar, durmadı. Mesela bundan birkaç sene önce, seçimlerden önceydi ve hiç unutmuyorum, zannediyorum Adıyaman'daydı, çok önemli bir konuşma yapmıştı. Çünkü oradaki halk o kadar duyarlı ki, inanın bir tek kelimedenden bile insanlar çıkarımda bulunuyor ve inanılmaz bir hassasiyet var. Ve işte Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst şemsiyesinden bahsetmişti ve "devlet de hata yapabilir, gerektiğinde özür dileyebilir" demişti. O zaman ben de Adıyaman, Urfa oralarda dolaşıyordum ve inanılmaz bir toplumsal karşılığı vardı bu sözlerin.

Türklüğün de içi boşaldı

Fakat öte yandan, birdenbire, aradan çok kısa bir za-

man geçtikten sonra, "çocuk çocuk da olsa gereken tepki verilecektir" gibi mesela çok vahim bir noktaya geliniyor. Arkasından açılımdan söz ediliyor. Biraz önce de bahsettiğiniz gibi, Ceylan'ın nasıl öldüğü çok açık. Annesi zaten, insan bunları konuşurken çok etkileniyor, bu kelimeleri telaffuz etmek bile korkunç ama çocuğunun geriye kalanlarını eteğine topluyor. O eteğinde toplanan şeylerin içinde neyle öldürüldüğü var. Mayın mıdır, roket midir, başka bir şey midir, şu mudur bu mudur, gayet açık. Şimdi şayet gerçekten bir samimiyet varsa ortada, hemen üç gün içinde, Ceylan'ın ne şekilde öldürüldüğünün, bunun failinin kim olduğunun, bu roketin veya her neyse nereden atıldığına hemen aydınlatılması, gerekli takibatin yapılması lazım. Ama biz görüyoruz ki daha Uğur Kaymaz'ın, Mardin Kızıltepe'de öldürülen Uğur Kaymaz'ın bile neticesi çok vahim. O çocuğu öldürenler beraat ettiler. 12 yaşında babasıyla öldürülen bir çocuk, şu anda resmî kayıtlarda terörist olarak yaftalanmış durumda. Yani insanların, çocukların hepsinin iade itibarı söz konusu.

Ben de bu çocuklar için adalet girişiminin içindeyim ve çok yakından izlediğim bir şey. Şu ana kadar birtakım iyi niyetli girişimler oldu ama neticeye gidecek ve gerçekten olayı hakaniyetle neticelendirecek bir girişime hâlâ tanık olamıyoruz. Halbuki ortada çok açık bir hak ihlali var ve kendi çocuklarına yapılırsa idi bir tek gün bile o çocukların orada kalmasını asla kimsenin gönlü kabul etmeyecekti; şu anda Fen lisesinde, Anadolu lisesinde, öyle yoksul çocuklar filan da değil, son derece başarılı, sanki özel seçilmiş, yani kültürel ve toplumsal bir asimilasyon için sanki özellikle seçilmiş gibi, en başarılı çocukların cezaevinde tutuluyor olması, hem de çok kötü koşullarda, bunlar gerçekten affedilmez şeyler. Ve biraz evvel de konuşulduğu gibi samimiyetin testi olan şeyler.

Fakat ben burada bir şeye daha açıklık getirmek istiyorum. Biz yeniden, yüz sene öncesine gidip o Cumhuriyetin kuruluş sürecindeki o iradeye, o yaklaşıma da bir projeksiyon yapmamız gerekiyor. Ki bu konuda da birçok yayınlar var şu anda. Ben bunu da önemsiyorum. Çünkü biz baştan bir ulus-devlete geçerken bir imparatorluktan, ırkların, etnisitelerin

Kürt açılımı, ödenmesi gereken bir borçtur

Ne olarak adlandırsak adlandıralım diyoruz ya, bu sorunun adının ne olduğunun, sokaktaki insanın algı ve anlama düzeyleri üzerinde bir etkisi yok mudur acaba? Yani, medyadaki tartışmaların dili ve çerçevesi, meselelerin sokakta nasıl anlaşılıp konuşulduğunu etkilemiyor mu? Özellikle Kürt sorunu açısından konuştuğumuzda...

ESRA ARSAN: Tabii ki bir etki hedefleniyor. Ama burada hedeflenen etkinin, ben açıkçası sorunun çözümüne dönük olduğunu düşünmüyorum. Sorunun çözümünü getiren bir etki olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Tabii ki ben alana çıkıp etki ölçümü yapmış değilim, medyanın etkisini ölçmek de çok kolay bir şey değil. Günlük ampirik, yani küçük gözlemlerimi söyleyebilirim ancak. Artı üniversitedeki öğrencilerimle yaptığım konuşmalarda, onların hissiyatını ölçmeye çalışıyorum, acaba nasıl bakılıyor diye. Hükümetin bu açılım mesajlarının aslında, biraz önce Sennur hanımın da söylediği gibi, Tayyip Erdoğan'ın hani bu, güzel konuşayım, herkesi memnun edeyim, her kesimden insanı memnun edeyim bakış açısının bir yansıması ve daha büyük ölçekli bir modeli olduğunu düşünüyorum. Bakın biz Kürt meselesinde ne kadar da hassassız ve bu konuda bir şeyler yapmak istiyoruz, e zaten dış dünyanın, başta da Avrupa Birliği olmak üzere birtakım baskıları var üzerimizde, dolayısıyla bu konuda bir şeyler yapacağız. Peki, bir şey yapman gerekiyorsa, buna çözüm getirmek için asıl yapman gereken nedir? Önce sorunu teşhis etmek. Ki bu eşitsizlik meselesidir, eşitsizliğin dile getiriliyor olmasıdır, hak arayışıdır. Bunu bu şekilde tarif etmiyorsun. Nasıl tarif ediyorsun? Bir itaat meselesi üzerinden tarif ediyorsun. Eğer sen yola gelirsen Kürt açılımı olur. Sen önce bir başını öne koy bakalım, külahını koy önüne, bir düşün, bir silahı bırak, bir kendine gel. Sen kaçınıcı sınıf yurttaşsın, bir onu düşün diye baktığımız zaman, biz hep bir şeyler vermiş oluyoruz. Kürt açılımı hükümetin vereceği bir şey olamaz. Hükümetin zaten borçlu olduğu, bugüne kadar Türkiye'nin başına gelmiş hükümetlerin ödemesi gereken, ama ödemedikleri bir borç. Ve bu geçmişten devraldığı borçla yaşıyor AKP hükümeti de. Ve bu borcu ödemek durumunda. Ama bunu biz size verilen bir hibe, size yapılan bir iyilik, bakın istersek biz bu konuyu düşünürüz, gündemimize alırız gibi bakıldığı zaman, bence kamuda da böyle bir bakış açısı oluşuyor. Yani Sennur hanımın dediği, "bakın biz onlara ne haklar verdik ama hâlâ konuşuyorlar bunlar", ya da, "bunlara biraz daha hak verirse, başımıza çıkar" gibi.

Böyle algılandığı zaman kamuda, o zaman yanlış bir şeyler var. Ama hükümet bu mesajı bu şekilde vermekten rahatsız mı, diye sorarsanız, bence rahatsız değil. Çünkü hükümetin zaten kendi içinde içselleştirdiği bir bakış açısı değil bu. Yani AKP iktidarının Kürt meselesi konusunda, eşitlikçi bir zeminde, eşit yurttaşlık zemininde baktığını düşünmüyorum. O anlamda da içi boş mesajlar olduğunu düşünüyorum. Biz tabii konuşuyoruz bunların üzerinde, tabii konuşacağız, Oya hanımın dediği gibi bunu konuşuyor olmak da çok önemli bir şey. Yani, bizim üniversitelerde, kamusal alanda, televizyon kanallarında en azından Kürt meselesini tartışıyor olmamız çok önemli bir şey, ama önce sorunu doğru teşhis etmemiz lazım.

çok da fazla öne çıkmadığı, herkesi içine alan bir birarada yaşama iradesinden (*Cumhuriyet sendromu* diyeceğim artık, çünkü içinde demokrasiyi, açılımı hakikaten o cumhur dediğimiz halkın beklenti ve taleplerini içermeyen bir şey olduğu için) bu noktaya gelirken Türklüğün kurulumu da aslında son derece anızlı. Neden? Çünkü o Batılılaşma konsepti içinde aslında Türklüğün de içi boşaldı. Yani, Türk olmak da aslında çok da fazla öyle övünülecek bir şey olmaktan çıktı. Neden? Çünkü Avrupa'ya gittiğin zaman birisi derse ki *aynı İtalyana benziyorsunuz* falan, insanlar bundan övünür hale geldi. A harika bir şey. Yani, Türkiye'de İtalyana benzemek bile bir övünç vesilesi. Çünkü Türk olmakla alakalı değerlerin de içi boşaltıldı, özgüvenimiz büyük bir yıkıma uğradı.

Yurttaşlık Türklük üzerinden tanımlanmamalı

• *Oya hanım, Kürt açılımı dendiğinde, siz nasıl doldurursunuz içini?*

OYA BAYDAR: Valla benim formüllerim kolay. Ben hep diyorum ki öteden beri, bana bir bıraksınlar ben bu işi çözerim de çözerim! Tabii bu böyle olmayacak. Şaka bir yana, şimdi burada şunu da görelim. Tek taraflı bir sorunun değil bu. Kürt kesiminin de, Kürt siyasal hareketinin de bazı şeylere ikna olması lazım. Yani evet, bir pozitif ayrımcılık tamam, şu bu, ama iki tarafın da ikna olması lazım. Zaman zaman Kürt siyasal hareketinde de açılımdan yana olanlar bile biraz kötü duruma düşürecek belli söylemler ve eylemlere rastlıyoruz. Önce bu taraftan başlayayım, şeytanın avukatlığını yapayım; her gün şu kadar insan ölürken mayınlarla, her gün şu kadar şehit meselesi varken Türkiye'de bazı şeyleri anlatmamız çok zorlaşabilir.

Bunun dışında, ben şöyle düşünüyorum; bakın aşkta, işte ve halklar meselesinde gideni, gitmek isteyen tutmayacak. Yaramaz işe. Tutmayacak. Önce bu kadardan başlayayım, en sonundan başlayayım. Biz ayrılmak istiyoruz, bu söylem rahat olmalıdır. Ayrılmak istiyoruz, görülmelidir. Kim ayrılmak istiyor, nerden nereye, nasıl ayrılmak... Evet buyurun, ayrılmak isteyenler. Ha bu referandumla mı olur, şununla, bununla mı olur. Böyle bir şey mesela en başta. İlle de burada kalın, vatanın bölünmezliği falan, ben bu, nasıl diyeyim, eskimiş desem biraz rencide edici olacak, ama bu içi boş kavramlara karşıyım. Bunlar içi boş laflar. Şu anda muhalefet partilerinin ettiği çoğu lafa baktığınızda, bu kadar içi boş, bu kadar anlamsız söz bir arada nasıl olur insan hayret ediyor.

Bana sormuştunuz. Önce şunu yapayım. Anayasada, hatta bu yasayla bile mümkün, gerekli değişikliklerle, üç maddeymiş beş maddeymiş, onları demiyorum, ilk üç maddeyi filan, bunları zorlamaya bile hiç gerek yok. Ben hukukçu değilim, ama hepimiz kadar düşünebiliyorum,

bildiğim kadanyla, gördüğüm kadanyla, küçük değişikliklerle bile, Türkiye'de yurttaşlığı Türklük üzerinden tanımlamaktan vazgeçmek gerek. Öyle baktığınız zaman, eskiden böyle düşünmezdik, şimdi düşünüyorum, ben neyim, Türk müyüm ben? Bulgarlık var, Tatarlık var, Çerkezlik var, daha kim bilir neler var. Bu manada, Türklük üzerinden tanımlamaktan vazgeçmeliyiz yurttaşlığı, o zaman herkes eşit yurttaş olacak.

Kuşkulanalım ama ümitli de olalım

• *Herkesin ortak noktası, kardeşlik, birlik mesajları... Kardeşliğin anlamı mı farklı acaba? Devlet cephesinden sözü edilen kardeşlik ile bizim burada konuştuğumuz kardeşlik de birbirinin aynısı değil galiba. Bu noktada Feryal'e dönelim. Senin işaret ettiğin kardeşlik ile resmî ağızlardan konuşulan kardeşlik aynı mı?*

FERYAL ÖNEY: Biz bu çelişkiyi konserlerde ilk açılış

konusmasını yaparken çok yaşıyoruz. Kardeşlikten bahsediyoruz, barıştan söz ediyoruz falan. Bizim konserler Türkiye'deki yaman çelişkinin ortaya çıktığı konserler oluyor biraz da. Her partiden insan olabiliyor. Kendini MHP'li hisseden insanlar bile olabiliyor. Niye geldi ki şimdi bu diye bazen düşünüyorum.

Biz acaba o kadar basit bir şey mi söylüyoruz kardeşlik olsun, barış olsun derken. Ama ondan sonra duyuyorum ki o MHP'li benim arkadaşşıma ağzından kaçınveriyor; "Ya Kürtçeyi anladık da Ermeniceyi şimdi niye söylüyor Kardeş Türküler?" Onun kardeşliği oraya kadar yani. O zaman diyorum ki, ha benim tarif ettiğim kardeşlik, onun tarif ettiğiyle aynı değil. İçim rahatlıyor. Ama sanatçılar, edebiyatçılar, herkes şimdi açılım süreci üzerine çok güzel konuştu, ben hep benzer şeyleri düşündüm. Hatta zaten benden çok daha güzel konuşulacağını, konuşulduğunu da düşündüm. Ama şöyle özetleyebilirim: Açılımdan söz edildiği gün devrim olacağına herhalde hiçbirimiz inanmadık. A evet başka bir sabaha uyanıyoruz falan! Bunu zaten düşünmedik. Ama şunu düşündük; 90'ların başından buraya gelinen süreçte, bir iktidar partisi, *bir şeyleri sonlandırmak istiyoruz artık* diye konuşmak zorunda kaldı. Kürt sorunundan ve demokratik açılimdan, başka başka şeylerden bahsedilir oldu. Bu anlamda da ben ümitliyim. Ve

evet, şüpheyle de şu ana kadar izledik. Acaba ne diyecekler, ne çözecekler, hangisinin arkasında durabiliyorlar falan. Ama o şüpheler zaten sanatçıların, edebiyatçıların, yazar ve çizerlerin hep aklındadır. Biz şüphelerimizle, karşıımızdaki söylediklerine tam güvenmeyerek varoluyoruz zaten. Bu toplumdaki şovenist bilinci biraz da bizler değiştireceğiz herhalde. Zaten başbakanı beklemiyorduk bunu. Tabii ki o söylediği şeyleri biraz ileriye götürebilirse çok güzel olur, ama en azından toplumda bir şey başladı bence.

Taksiye bindiğimizde mesela, ben de maalesef çok milliyetçi söylemlerle karşılaşabiliyorum. Bana kim olduğumu, kimliğimi, hiçbir şeyimi sormadan birçok kimlik hakkında ileri geri konuşabiliyor, o kadar da rahatlar yani yolda, sokakta. Öğretilmiş Türk olmak, Sünni olmak; evet bunlar öğretilmiş ve onların dışında kalanlar çok rahat konuşulabiliyor. Kısaca şunu söyleyeceğim, sadece Kardeş Türküler ve Feminist çevre üyesi bir kadın olarak, ümidim var. Bizler, toplumdaki o milliyetçi algıyı değiştirebiliriz ve bunun çok yavaş olacağını da bilerek de ümitsizliğe düşmeyelim diyorum. O yüzden, evet imza kampanyalarına ben de hiç inanmıyorum, yani inancım kalmadı ama bir araya gelip en azından konuşmanın, çoğalmanın ve uzun vadede yayılmış çeşitli eylemler yapılmasının gerekliliğine inanıyorum.

Ben ümitli bakıyorum ama bir rehavet de var yani. Bizim şu reflekslerimizi bir güçlendirmemiz gerekiyor. Yavaş yavaş konuşmaya başladık artık. Ne yapacağız diye, toplantıya gidiyoruz. Ama bir yandan da uzun vadede gerçekten kendimizi de eğitmemiz lazım. Ben sadece Türk olarak biliyorum kendimi, [Oya Baydar'a dönerek] sizin gibi melez insanları şanslı görüyorum ben. Ama ben, sadece Türküm. O bahsedilen Türk kimliği vardır ya, bize ilkokuldan beri öğretilen. Hiçbir zaman kendimi öyle hissetmedim tabii ama zaman zaman dilde, gündelik ya-

şamda, kabulleniş bile milliyetçi bir şeydir. O bize öğretilen şeyi kabullenmek, fark etmemek, yanbaşıımızdaki insanın uğradığı haksızlığı fark edememek, bunlarla da uğraşmamız gerekiyor.

Anayasa, istemeseniz de değişecek

• *Son dönemlerde, Kürtlerin temsilcileriyle oturulup konuşulmadan bu soruna bir çözüm bulunamaz diyen çok geniş bir kabulden bahsediyoruz, ama öteki taraftan da Kürtlerin muhatap alınmadığını, bir de üstelik hem DTP'lilerin polis marifetiyle Meclisten alınıp götürülmesi olasılıklarını da hesaba kattığımızda, bırakın muhatap almayı, itibarsızlaştırma eğiliminin söz konusu olduğunu görebiliyoruz. Acaba DTP, PKK, bir şekilde muhatap alınmadan AKP'nin ya da devletin muhatapsız çözebileceği bir sorun mu ortadaki?*

YILDIZ RAMAZANOĞLU: Hayır kesinlikle çöze-
mez. DTP'nin burada tabii ki çok önemli bir temsiliyet kabiliyeti var ve PKK de büyük bir tabana yaslanıyor sonuçta. Yani evlatlarını dağa göndermiş insanlar, onların bütün akrabaları, bütün arka planına baktığınız zaman çok büyük bir nüfusla karşı karşıyayız ve elbette temsil kabiliyeti var, elbette biraz evvel bahsettiğimiz, kendini haklı gören bir

Hep cesur bulmuşumdur Hülya Avşar'ı

FERYAL ÖNEY: Somuta indirgediğimizde mesela bütün bunları, yani en baştan beri konuştuğumuz şeyleri, az çok ortaya çıkan tabloda şunu görüyoruz; AKP'nin bugün ortaya koyduğu, açılım olarak nitelendirilen sürecin içi hâlâ doldurulmayı bekliyor. Onun dışında, bu açılıma ilişkin bilgilerini aldığımız medya sürekli bir şeyler pompalıyor bize ve zaten hâlihazırda Cumhuriyetin kuruluş döneminden bugüne yaşadığımız bir süreç var ve bu süreçte biz, öğretilen insanlarız. Milliyetçilik, cinsiyetçilik bunun bir ögesi aynı zamanda. Ama bütün bu toplama baktığımızda hâlâ temiz kalmaya çabalayan bir başka kesimden de bahsediyoruz. Temiz kalma çabası, bunların dışında kalıp ben yokum demenin ötesinde bir şey. Bir somut adım da gerekiyor hakikaten. Nedir o somut adım, yani bu Kürt açılımı örneğinin nasıl bir zemine oturursa hakikaten barış ya da kardeşlik demeyelim de beraberlik gerçekleşebilecek?

Kesinlikle öncelikle, çatışmasız bir ortamın sağlanması gerekiyor. Bunun sözünü hem iktidardakilerin vermesi gerekiyor, hem bizlerin inanması ve bunu yaptırmak için ne gerekiyorsa onu yapmak... Dönem dönem önemli kampanyalar, önemli eylemler de yapıldı, anayasadaki bazı maddeleri değiştiren. Ya da işte başbakanı, baştakileri bir şeyleri söylemeye zorlayan. İşte Hülya Avşar, bence çok önemli bir şey yaptı. Yani geçmişte de onun başına çok şeyler geldi. Yok işte Türk bayraklı balonu tekmeledi falan diye. O kadıncağızın başına böyle şeyler geliyor. Bir çelişki yaşad başlangıçta açılım tartışmalarında, Sezen Aksu için söylediği şeyler benim kafamı karıştırdı. Ne demek istiyor bu kadın, magazin el düşünüyordum, acaba kiskandı mı falan, ne oldu diye... Ama sonra söylediği şeyler, mahkemedeki tavrı. Ben onu söylemek zorundayım. Sanatçılar, edebiyatçılar oturup konuşmaya başladık ya, o mahkemeyi kaçırdık, kendi kendimize oturup konuşuyoruz, ne yapacağız, ne yapacağız, orada bir mahkeme oluyor. Çok somut bir şey oluyor, gidip destek olmak lazım o kadına, kaçırıyoruz. Çok cesurca çünkü. Vakti zamanında Kardeş Türküler'in Kürtçe klipleri yayınlanmazken çağırıyordu, hiç kimse yapmamıştı. Gayet magazin el bir programdı Hülya Avşar Show. Ama biz oraya çıktık, çok da güzel sözümüzü söyledik. Kürtçe şarkılar da söylendi falan. Ben o anlamda hep cesur bulmuşumdur Hülya Avşar'ı —zaman zaman kafası karışsa da. Bizim destek olmamız gerekiyordu.

dava için ortaya çıkmış insanlar. Fakat öte yandan, bu insanlar da bir çözüme ulaşılmasını engellemek için derinlemesine bazı söylemler içinde. Oya hanımın dediğine de katılıyorum; bunların karşılıklı olması gerekiyor, bir iyi niyetin. Fakat DTP'nin mesela şöyle bir problemi de var: DTP aynen Kemalist söylemin bir başka versiyonunu yeniden üreten bir yaklaşım da içinde aynı zamanda. Bu benim için çok önemli, çünkü biz bunu daha önce Sabahat hanımla [Tuncer] ve başka birkaç milletvekiliyle de görüşmüştük. Hatta Aysel Tuğluk'un bir yazısı var, *Radikal iki*'de, hiç unutmuyorum. Neredeyse orduya bir selam gönderen ve aslında biz de sizin gibi bakıyoruz, biz de dindarlara karşı sizinle birlikte hareket edebiliriz gibi söylemler geliştirmişti. Aslında Kürt meselesi dindar insanların kendilerini gerçekleştirmesinin önündeki engeller meselesinden, hak ve özgürlükler meselesinden, yurttaşlık meselesinden ayrılmaz. Hepsi birbirini doğuruyor, birbirinin içinden geçiyor. Bir örnek daha vermek istiyorum ben; şimdi, peki, aynı devlet filan kurulsun. İstiyorlarsa insanlar, benim için hiçbir sakıncası yok, bunun da önü açılmalı. Herkes iyi niyetle ne istiyorsa söylemeli, herkes için sinen bir hayatı yaşama hakkına sahip olmalı. Bu dün-

yaya bir kere geliyorsunuz. Fakat mesela Kuzey Irak'ta bir oluşumdan bahsediliyor. Ben Kuzey Irak'taki oluşumu biraz yakından incelediğim zaman, görüyorum ki, çok acı bir şey, aynen, 80, 100 sene evvel Kemalist bir söylem içinde, bir Cumhuriyet ama aynı zamanda kendisinin tanımladığının dışında kalan çoğu insanı dışarıda bırakan bir söylem içinde gelişen bir zemin. Bu sefer de aynen Türk ulusçuluğunun Kürt ulusçuluğu şeklinde kurulduğunu görüyoruz. Bir simetri gibi...

Bütün bu deneyimlerden de yola çıkılarak biz bunu yeniden, çok insani, herkesi kardeşlik, insanlık, eşitlik, adalet temelinde (çünkü her şey adaletle ayakta durur, adalet yoksa hiçbir şey yok zaten) bir araya getirecek, herkesi eşit yurttaşlar yapacak bir söylem geliştirmemiz lazım. Bu da önce zihinsel bir gelişmeyle olacak. Sadece hukukla, birtakım anayasa maddeleri değişse ne olacak! Şu anda bakın, internet sitelerinin bazılarında o kadar korkunç söylemler var ki, insan okurken ürpeniyor. Yani Kürtlere karşı geliştirilmiş, onların da ötekilere karşı geliştirdiği. Bütün bunların değişmesi bir süreç meselesi. Bütün bunların değişmesi, hani biraz evvel bahsediliyor, yazılıyor çiziliyor, bütün bunlar nereye gidiyor diye. Bence bir havuza biri-

İsmet Özel, şiir içinden ırkçılık üretiyor

• Yıldız hanım, Kürt açılımı dönüp dolaşıp Milli Birlik Projesi olarak nitelendirildi. Ve tartışmalar Türklük ile Müslümanlık birleştiriliyor mu noktasına da gitti. Siz bu genel statükocu durumun, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bütün halkların birlikteliğini nasıl başka bir şey üzerinden temellendirdiğini anlatıyorsunuz. Peki AKP açısından düşündüğümüzde, bugün geldiği noktada, o genel statükocu çizgiye mi çekiliyor yoksa zaten öyle miydi? AKP'nin durduğu noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

YILDIZ RAMAZANOĞLU: Şimdi AKP'nin yaslandığı zemine bir bakmak lazım. Bu zemin, oldukça dindar, muhafazakâr bir zemin. Ve bu zeminde gerçekten inanılmaz arızalar da var. Şöyle arızalar; mesela dindar insanların oldukça büyük bir kesimi, son derece milliyetçi, statükocu hatta sağcı söylemler içinde. Dolayısıyla o Türklüğün yeniden kurulumu esnasında işte insanlara şu da dayatılmıştı; ya bir etnik ulus olarak Türklükten söz etmiyoruz da kendini Türk hissetmekten, bir kültür olarak, birleştirici bir Türklükten... Şimdi deniyor ya Amerikalı olmak gibi bir şey. Alakası yok aslında. Dolayısıyla şimdi kendini Türk hisseden herkes Türktür noktasına, bir mensubiyet, bir aidiyet noktasına gelindiğinde, dindar insanların buna hiç de bir itirazı olmadı. Dolayısıyla, hani biraz evvel bahsettiğiniz benim söyleşimde geçen cümle, peki o zaman, eğer, mademki ümmetiz, hepimiz Türk olalım, Türklük de zaten bir etnisiteye yaslanan bir şey olmadığı için, dolayısıyla daha ziyade Türklük eşittir Müslümanlık. Mesela şair İsmet Özel'i, bunu gerçekten böyle tarif edip büyük bir eğretilemeyle, aslında sofistike bir şekilde, şiirin içinden inanılmaz bir ırkçılığı ve ayrımcılığı üreten bir kişi olarak görüyorum ve çok yadırgıyorum. Asla kabul etmiyorum böyle bir şeyi. Peki o zaman, insanlar, mensubiyet olarak da olsa, ben kendimi Türk olarak hissetmiyorum dediğinde ne olacak? İnsanların kendini Türk hissetmeme gibi bir özgürlüğü ve şansı mı? Hissetmediğiniz zaman hissettirilecek. Çünkü eğer kendinizi Türk olarak hissetmiyorsanız o zaman eşitlikten, özgürlükten, insani bir vatandaşlıktan ve varoluştan yararlanamıyorsunuz. İşte bunun sağlanması için zaten dil üzerinde büyük baskılar yapıldı biliyorsunuz. Şu anda Kürtçeyi herkes konuşabiliyor ama, bundan birkaç sene önce dolmuşta iki delikanlı Kürtçe konuşsa, neredeyse şiddete varacak bakışlar, belki birtakım uyarılarla karşılaşarlardı ve resmî olarak da Kürtçe yasaklanmıştı zaten. Eğitim dili olmaktan vazgeçtim.

kiyor, sonra olgunlaşacak yani, böyle böyle olgunlaşacak. Çünkü konuşmaya başlamak bir kere çok önemli. Daha sonra zihinlerin havalanmasıyla ve yeni bir zihinsel yapılanmayla hukukta da karşılığını bulacak; anayasa, istemseniz de değişecek. Çünkü sürdürülebilir bir anayasa değil, anlaşıldı ki bununla devam etmemiz mümkün değil. Her şeyin yoluna gireceğini düşünüyorum. Ama çok emek istiyor tabii.

“Anneler ağlamasın demek yetmez”

• *Biliyorsunuz, hep, analar ağlamasın, biz anaların göz yaşlarını dindirmek için bu yola çıktık, bu yola baş koyduk gibi cümleler kuruyor. Ve aslında sizin anlattığınız ve canımızı çok yakan Ceylan olayı... Ne oluyor da acaba, hani, onlar bizim kardeşimiz, kardeşlerimiz, bu kardeşleşmeyi kimse bozamayacak diyorlar. Onların tarif ettiği kardeşlikle sizin tarif ettiğiniz aynı şey mi acaba?*

SENNUR SEZER: Hayır. Anneler konuşmaya başladığında susturulamaz, onu biliyorlar. Onun için, sizi alanlardan çekmek istiyoruz diyorlar herhalde. Şu anda biz bu oturumu yaparken, bugün cumartesi, ben tarih düşeyim, kayıplar aranıyor. Türkiye’deki, bir yıldaki kayıp sayısına bir

bakın. Bir kısmı kadın. Peki, bunları biliyoruz. Özellikle bazı bölgelerde kimlik kâğıtları bile olmadığı için, yasal olarak yok olanlar nerede? Yok edilenler nerede? Neden bunlara cevap verilmiyor? Yani anneler ağlamasın, güzel bir söz, biz de söylüyoruz bunu. Belki de 65’lerden beri söylüyoruz, sokaklara çıktık, “evlat acısına son” yürüyüşleri düzenledik. Annelik kutsal bir kurum ama kötüye kullanılmaya başlandı. Anneler ağlamasın. Ama bakıyorsunuz, açılım diye söylenen yerde, beyefendi konuşurken, çok hoş adlar anıyor, Ahmedî Xani diyor, ama onun Türkiye’de Türkçe-Kürtçe yayınlanan kitabı beraat ettiyse, önsözünün bütünü yayınlanmadığı için, ya da önsözü yayınlanmadığı içindir. Önsözünde Kürt diliyle ilgili, Kürtlerle ilgili bir bölüm vardır, Mehmet Emin Bozasan o bölümü çevirmediği için beraat etti. Bugün de bir insani aşkı, mistik bir aşka çevirdiği için beraat edebilir. Dikkat ediyorum, uçuşan isimler arasında, benim dünya görüşüme çok yakın paylaşımcı bir Kürt yazar yok. Yani kimse Cigerhun demiyor. Yani bu tartışırma içinde, bütün Kürtleri Müslümanlık parantezine alarak halletmeye çalışıyorlar. Bu kardeşlik sadece bir dünya görüşüyle kardeşlik oluyor. Ben nasıl, beyefendi için, iyi bir vatandaş değilsem onun

Mesela hep deniliyor ya Osmanlı vs. Osmanlı’da da o zaman Tanzimat’tan itibaren, birinci, ikinci meşrutiyetler döneminde de aslında bölgedeki birtakım şeylerle yavaş yavaş oynanmaya başlanmıştı. Beyliklerle idare ediliyor ya orası, biraz daha merkezden uzak, ademi merkezîyet dediğimiz bir sistem, yavaş yavaş bir merkezîleşmeye doğru gittiğinde. Bu da yine dünyada ulus-devletlerin kurulma sürecinde, bir tek Türkiye’de değil, bütün dünyada ulus-devletlerin kurulmaya başlandığı bir dönemden bahsediyoruz.

Dolayısıyla olaylar aslında o kadar basit değil, mesela biraz evvel Sennur hanım bir noktaya temas etti, gerçekten çok önemli. Yani her şeyi bir İslam kardeşliği içinde tanımladığınız zaman, o zaman daha üstte olan o vatandaşlık, İslam olanları da olmayanları, herkesi içine alacak bir vatandaşlık biraz daha dışarıda kaldı. Esas kurulması gerekenin bu olduğunu zannediyorum söylediniz. Fakat öte yandan baktığımız zaman, şu anda mesela Kürt halkını temsil edenlerin sadece DTP olduğu ve PKK olduğu düşünülüyor. Onlar örgütlü olduğu için böyle. İyi güzel ama, bir de örgütlü olmayan, sesini duyuramayan, fakat işte kendini İslama nispet eden, Şafi olan, bu ülkedeki, bu Sünnî ve Hanefî, bu koyu hani dini yaklaşımın biraz daha dışında olup da kendini ifade edemeyen, Diyanet işlerinde bile hakkını hukukunu elde edemeyen, Aleviler gibi, Şafiler de var. O açıdan baktığınız zaman, aslında Kürt aydınlarının da bölgedeki İslami varoluşu dışladığını, bunu görmezden geldiğini, hatta bir imkân olarak da kullanılabilecekken, değerlendirilebilecekken, bu varoluşu da reddetdiklerini görüyoruz. Yani, iki taraftan da baktığınız zaman, gerçekten karşılıklı dışlamalar, yani var olan bir şeyi yok saymalar söz konusu.

• *DTP örneğin, Kürtlerin siyasal temsilcisi olarak yer almıyor mu? Bugün, muhatap alıp almama meselesinde AKP’nin durduğu nokta da biraz bu türden argümanlara dayanmıyor mu?*

Ama şimdi bakın, bölgedeki nüfusa bakalım ve bu ülkede yaklaşık 15 milyon civarında Kürt var, belki de 20 milyon, daha da fazla olabilir... Fakat DTP’nin aldığı oya baktığımız zaman, kendini Kürt olarak hisseden, Kürt olarak tanımlayan insanların birçoğunun da oy vermediğini görüyoruz. Peki bu oy vermeyenler kimler? Neden oy vermiyorlar, neden acaba DTP içinde kendilerini temsil ediyor olarak his setmiyorlar? Buna da bakmak lazım. DTP örgütlü ve benim için de çok değerli. Yani DTP’nin söylemleri, DTP’nin varoluşu, temsil kabiliyeti çok değerli, ama bu ülkede DTP’nin dışında kalan Kürtler de var. Onlara da bakmak lazım diye düşünüyorum.

ölçütlerine göre, Kürt halkının ya da Alevi halkının onun için kırmızı çizgileri var. Dikkat edin, ne sayın Gül, ne sayın Başbakan, insanlıktan başlayarak söylemiyor, inançlardan başlayarak söylüyor. Peki ne olacak, ben Hanefiyim, Kürt halkı Şafi ya da Tunceli'dekiler Alevi, ne olacak, biz daha sonra mezheplerimize göre bir daha mı ayrılacağız? Ayrıca, benim kınadığım bir sözdür, beyefendi 'benim eşim de Kürt, biz geçiniyoruz', dedi. Ailelerin geçinmesi üzerine, ya da kardeş olmasına, kız alıp vermek konusuna getirilmeden, yalnızca insan olarak bu topraklarda birlikte yaşamadan söz edildiği zaman ve bunu halkın da duyumsadığı zaman. Yani, insanlar geldiler, bu sabah okudum galiba, bir başkasına söyletilmiş, İstanbul'da Orhan Veli zamanında bu kadar tinerici yoktu, diye. Yani bir halkı sadece tinerçilikle, sadece mafyayla, sadece kötü işlerle suçlar-

cı arkadaşlanımı hatırlıyorum, hamasi sözler eden. Tartışmalarda, eski münazaralarda olsa, mutlaka ekibin en iyi konuşanı seçilirdi, ama en haklısı değil.

Samimiyetin ölçüsü icraattır

• Özellikle hükümet yanlısı medyanın, her fırsatta, 'aslında başbakan bu sorunu çözmek istiyor da elini kolunu bağlayanlar var' parantezini elden bırakmıyor oluşunu, medyadaki saflaşmaları da dikkate alarak, nasıl değerlendirebiliriz?

ESRA ARSAN: Tabii, medyada şu anda çok ciddi bir karmaşıklık var, çok kutuplaşmış bir yapı var. Ve bu yapının içinde iktidar karşıtı ve iktidar yanlısı medya gruplarını görüyoruz. İktidar yanlısı medya grupları tabii ki her koşul altında iktidarı söylediklerini tasdik eder, iktidarı düşüncelerinin propagandasını yapar durumda. O anlamda tabii ki samimiyetlerinin ölçüsüne çok şüpheyle yaklaşmamız lazım.

Türk basını hep yanlıdır aslında ama hani bir adalet ve vicdan mekanizması da aslında gelişmiş belli konularda. Tabii Kürt meselesinde bu vicdan ve adalet duygusunun çok da net olmadığını görüyoruz. Biraz kaygan bir zemin ve bu anlamda aslında Tayyip Erdoğan'a destek verelim derken, toplumsal gerçekliği ve toplumsal hafızayı da reddeder bir konuma düşüyorlar. Eğer başbakan gerçekten çok samimi olsaydı, bugün Güneydoğuda cezaevinde olan 18 yaşın altındaki çocuklardan başlardı öncelikle. Onların uzun süredir yargı-

lanma süreçleri devam ediyor, sorgular devam ediyor, tutuklanmalar devam ediyor. Önce bu çocuklar için bir şey yapardı.

Samimiyetin ölçüsü iktidarlar açısından bence icraattır. Bir politikacı sürekli çıkıp bir şeyler söylüyorsa, bir şeyler vaat ediyorsa, onun ne kadar samimi olduğunu görebilmemiz için bizim toplumsal yaralarımıza çözüm getirecek aksiyonlar yapması lazım. Böyle bir durum görmüyoruz biz. Kürt meselesi konusunda özellikle somut atılmış herhangi bir adım yok. Güvenlik güçleri çocukları vuruyorlar, sanki orası çocuk avlama bölgesiymiş gibi ve beraat ediyorlar. Samimiyetinizi buralardan ölçerim ben sizin. Analar ağlıyorsa, orada da analar çok ağlıyor, herkesin canı çok yanıyor, hepimizin çok yanıyor. O anlamda medyanın samimiyet ölçüklerini tabii yanlılıktan ölçüsünde değerlendirmemiz gerekiyor maalesef.

• Son dönemlerde revaçta olan bazı 'muhalefet' biçim-

sanız, öteki duruma getirmenin ufak taşları bunlar. İyi niyet var, ama herkes bilir ki cehennemin yolu da iyi niyetle döşenmiştir.

• *Başbakanın bahsettiğiniz o konuşması çok tartışıldı; içinde pek çok şiirin, biraz gözyaşının, biraz da aslında hamasi bir nutkun olduğu bir içerikteydi. Bir şair olarak siz nasıl yorumluyorsunuz o konuşmayı?*

S.S.: Ben hamasetten korkanım, çünkü isim vermeden söyleyeyim, bir zamanların çok popüler bir edebiyatçısının 10 Kasım günü şiir okurken bayıldığını gördüm. Sonra başka bir anmaya gittik, artık herkes bekliyor, gelemez, adam bayıldı orada, herhalde hastaneye kaldırıldı derken, çıktı aynı konuşmayı yaptı ve aynı yerde bayıldı. Ben hamasete o günden beri inanmıyorum. Sayın başbakanımız gerçekten biliyor, iyi biliyor diyemeyeceğim, biliyor, ama kullanmayı iyi biliyor. Yani, benim çok iyi tanıdığım öğren-

leri var. Birçok kesim tarafından da temel alınmakta; imza kampanyaları açmak, işte basın bildiri hazırlamak gibi. Elbette ki tamamen yadsımıyoruz ama sormak gerekiyor herhalde: Kürtlerin mücadelesini dışında tutarsak, bir baş ortamının yaratılması konusunda bu türden biçimlere endekslenmiş bir muhalefet düzeyinin yeterince etkin olabileceğini düşünüyor musunuz?

OYA BAYDAR: Tabii ki yeterli değil ama çabaladığını düşünüyorum. Bu çabalar yeni de değil. Ben şimdi hatırlıyorum, ilk bu Kürt meselesini konuşalım diye düşündüğümüzde 2001'di. *Baş Girişimi* çerçevesinde bir şey yapmıştık Kürt önderlerini falan çağırarak küçük gruplar halinde bir şeyler düşünmüştük. Sonra başka işler de düşünüldü. Hiç uzatmadan, bir sürü bir sürü bir şeyler oldu. Şimdi belli bir noktaya geldi. Yeterli olduğunu söylemek asla mümkün değil. Ama hiçbir şey yapılmadığını söylemek de biraz haksızlık olabilir. Ama neler yapılması gerektiğini daha geniş kitlelere anlatabilecek birtakım eylemler, eylem biçimleri falan bulmak lazım. İmzalarla sadece olmuyor bu işler. Ben, öteden beri bir imza toplayıcısı olarak, kim bilir kaç kere imza topladım, hiçbir işe yaramıyor demiyorum, ama tek bununla olmadığı açık. Evet yeni yöntemler bulmamız gerek. Başçı yöntemler...

'Başıma ne gelir'den korkmoyalım

• Şimdi aslında bütün bu değerlendirmelerin ışığında neyi nasıl ortaya koyduğumuzu konuşalım. Aslında birbirimizden çok farklı noktalarda durmadığımız ve açılımın içinin doldurularak, sürecin, söylemden çıkılarak fiili adımlarla somutlanması gerektiği konusunda ortak bir payda ortaya çıktı. Açılımın somutlanması için daha başka unsurları da saptayalım isterseniz. Yeni Anayasa, bunlardan birisi örneğin...

OYA BAYDAR: Bir kere yurttaş eşitliği, o söylendi, bu anayasayla ve yasalarla sağlanabilir. Ama anasadaki Türklük üzerinden yurttaşlığın tanıtılması, tekrar söylüyorum, mutlaka kaldırılması gereken bir şey. Birileri kızıyor ya böyle şeylere, onlara da çok fazla şey yapmoyalım, ama mümkündür. Bu çünkü Kürt kesiminde, Kürt arkadaşlarımızda çok farklı bir şey yaratacak. Yani, bu bile o kadar açacak ki her şeyi...

İkincisi, bunun ötesinde, bu eşit yurttaşlığın sadece yasalarda değil, uygulamada sağlanması için, hükümete de düşebilir, bizlere de düşebilir, bir çeşit takip edilmesi olayları...

Sizler de söylediniz. Çok basit beş-altı konu var. Biri, hapisanedeki çocuklar meselesi de, anında çözülür. Zira yasalar kendileri çıkardılar. Terörle Mücadele Yasası'nda çocukların da içeri girmesine cevaz veren düzenlemeleri kendileri yaptılar. Her neyse, ama, içerideki çocuklar meselesi önemli. Son Ceylan olayında olduğu gibi, kabul edilemez bir şeydir bu. Üstelik de o bu kabul edilemez şey

yin üstüne gidenler, ortaya çıkarılanlar ve bunun üzerinden söz söyleyenler de asimetrik, psikolojik savaşta düşman ilan edildiler yani. Biz bir suç duyurusu yaptık, bir tane daha yapmak lazım bunu söyleyenlere karşı. Ne demek düşman ilan etmek! Neyse, Ceylan meselesi, tıpkı Uğur Kaymaz meselesi gibi, sembolik olaylardır. Hükümet bunu çok çabuk da çözebilir, yetkisi içindedir, kimse bir şey yapamaz. Böyle konuların en başta hazırlayıcısı olmak böyle bir atmosferde.

Anadil meselesi yine. Hiçbir engele takılmadan hem öğretilmesi, hem öğrenilmesi, hem konuşulması. Bunlar söyleniyor ama Kürtçe konuşuldu diye, Kürtçe yazıldı diye, Kürtçe davetiye basıldı diye hâlâ mahkûmiyetler dahi gelebiliyor yani. Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu! Onun için baştan beri konuşuyoruz. Hükümet ne kadar içten, ne kadar samimi, hepimiz söyledik, içselleştiremediği için yapamıyor.

Evet, özetleyeyim; anasadaki Türklük üzerinden yurttaşlık tanımından vazgeçilmesi, eşit yurttaşlığın her bir şekilde, hem yasada hem uygulamada sağlanması, anadil meselesinin çözülmesi. Kesin! İnsanın doğuştan sahip olduğu haklarından biridir anadil. Dilini konuşabilmek, dilini geliştirebilmek. Yani bunlar öyle bir atmosfer yaratacak ki, bu yaratılmış olan gevşeme, gevşemiş atmosferde bir sürü başka şey konuşmak mümkün olacaktır. Silahların nasıl bırakılacağı, isteyenlerin nasıl topluma dönüp mücadelelerini burada siyasi şekilde nasıl sürdüreceklerini. Mesela ek olarak siyasallaşma yasalarının ya da yasalarla olmasa bile siyasallaşma önündeki engellerin kaldırılması lazım. PKK olur, şu olur, bu olur, eğer silahları bırakmışsa, eğer siyasal hareket olarak var olmak istiyorsa, bunun önünde durulmamalıdır.

Ama son bir şey söyleyeyim; bütün bunlar, Feryal'in de dediği, bugün MHP-CHP gibi muhalefette dile gelen, onların dile getirdiği ama maalesef ki Türkiye'de halkın içine işletilmiş bunca yıl, bütün bu önyargıları kolayca yıkarak gerçekleştirmek çok zor. Onun için, hiç hayalci olmayalım, bugünden yarıya beklemeyelim. Ama biz, bizim gibiler ve bizim gibi milyonlar diyelim isterseniz, daha aktif olalım gerçekten. Daha aktif olalım, daha caydınıc olalım ve bunda da korkmoyalım. Başına ne gelirden de korkmoyalım. Gerçekten. Gelen gelmiş zaten!

SENNUR SEZER: Temel duruş noktası eşitlik, ama hayatta yaşanan eşitlik. Doktorun kapısından kim döndürülüyor, kim bölgesinde doktor bulamıyor, kim çocuğu öldüğü zaman başvuracak yer bulamıyor... Gerçek eşitlik. Ve tanınan bu küçük eşitliklerin doğarken insan hakkı değil de birinin başı olarak görülmemesi. Buradan başlayıp düşünülecek şey.

Çîrok ji bo zarokan

PÛLO

Çiya Mazî

Xwe li bavê xwe kirbû bela û mezeloq. Disa digot: "Ezê bi tenê herim nava rez." Lê belê bavê wî wekî her carê digot; "Na kurê min, bi tenê tu nikarî." Pûlo, her tim bi hesreta ku tenê bigere, li dolmîşê siwar be li nava bajêr, li kerê siwar be li nava baxçe û rezan bigere. Lê bavê wî ew bi tenê bernedida. Ji ber ku hê 13 salî bû pê bawer nedibû ku bi tenê ji malê bi dûtir keve.

Lê xwîna wî dikeliya û guhê dê û bavê xwe qul dikir. Digot; "Ma wê çi bi min bê ku ez herim? Ne way hûn ji diherin digerin, êdî ez ji mezin bûme." Bi wê hesreta zû mezin bibe, pir caran cilên bavê xwe li xwe dikir û digot "Vay ez ji bûm zilam." Simbêl ji xwe re çêdikir û diket nava zarokan, henek bi wan dikir. Fikra ku rojekê bêyî bavê xwe li kerê siwar be û here nava rez tirî bine malê, her tim di mejiyê wî de dili-viya.

Roja ku wê xwe ji malê vediziya, ji diya xwe re gotibû ku; "rojekê ew wînda bû wî miraq nekin ewê bi hêsani bikare vegere malê." Roja din li dora mala xwe a perê bajêr digeriya û amadekariyên xwe yê çûyîne dikir. Du selikên ji mal bi dizî anibû xist têra li ser kerê û kêrika xwe ji xist yekê dûre rabû ser kevirê û xwe çengî ser kerê kir. Di paş malê re berê xwe da nava rez û bexçe.

Her ku ji mal û bajêr bi dûtir diket, dilê wî dikir tepitep û kêfêkê xwe dida ser rûyê wî. Bi peroşî Pûlo û Kera Cûn hêdî hêdî ji bajêr bi dûtir diketin. Ev cara di-duyan bû ku bi tenê ji mal derdiket. Careke din ji pere ji bo dikanê ji diya xwe stendibû, lê ji dêleva here dikanê, li dolmîşê siwar bûbû û li nava bajêr bi dilê xwe geriyabû. Îjar tew li çola xali û li Kera Cûn siwarbûyî xwe avêtibû hembêza xwezaya bi bêhn û ba. Tava payizê ya berî nivroj ji bi bê hênîk dibû. Kêfa wî kêfa li ser kelekê bû.

Rêya ku carinan bi dêya xwe re pê de çûbû dişopand. Li dora wî, êdî ne dengê erebe û xirecira zarokan lê dengê çirçirkan û çivikan, wekî stranên tevli bayê hênîk dibû. Carinan ji dengê marmarokan ku li nava pûşê ber rê dihat, ditirsiya û kera xwe disekinand. Guhê xwe ber bi erdê bel dikir û guhdarî dikir. Pir ji maran ditirsiya ku werin pêşiya wî. Her ku ev

tirs pê re çêdibû dest bi strana ku diya wî carinan jê re digot dikir.

Selika min tije tirî

Hatim bajêr bi ken û girî

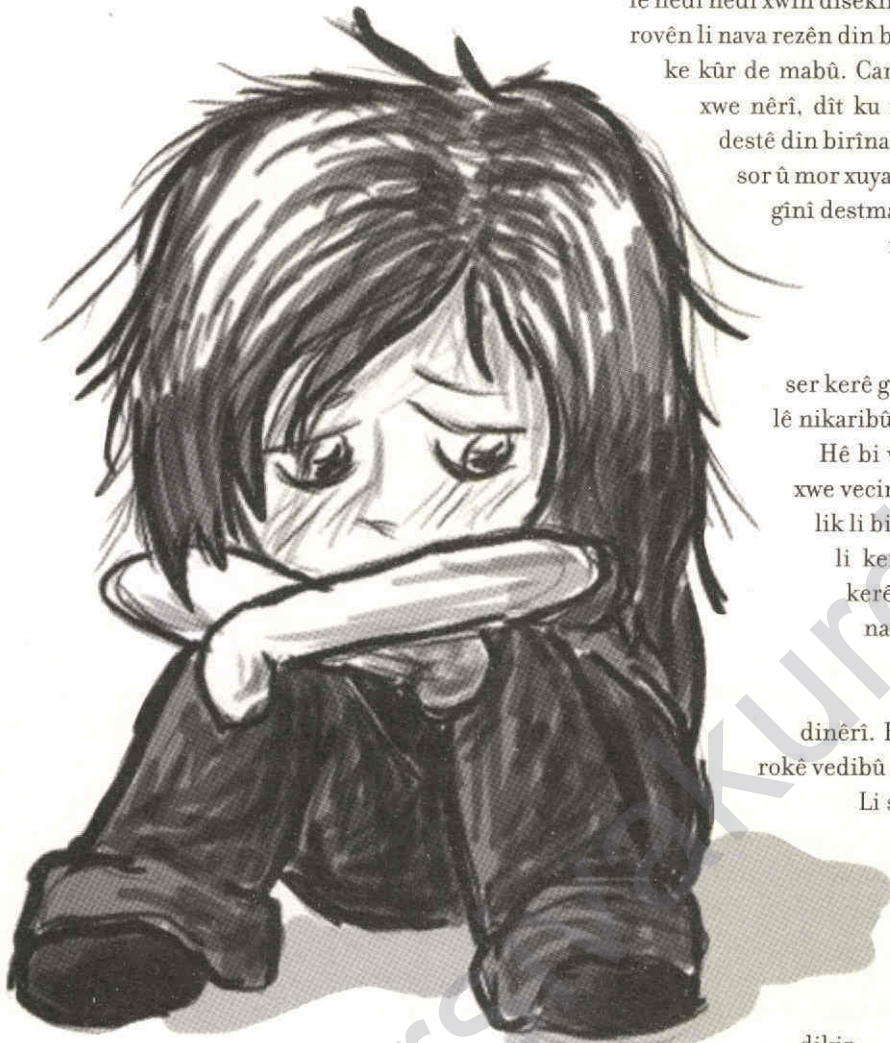
Min tirî da bi şekirî.

Dema ku dengê wî bi ser dengê xişta xişta marmarokan diket, tirs ji jê bi dûtir diket û rêya xwe dom dikir. Ku di ber darên kenêre û bihîvan re diçû, destê xwe dirêjî wan dikir û wekî bi wan re bipeyive dikeniya û henek dikir. Peyvên bavê xwe û yên ku wî jê re digot ji bi dengê bilind dubare dikir; "law ma bavê min ji nahêle ez bi tena serê xwe herim cihekî. Ma ez nerim ezê çawa hîni jiyane bibim?" Hem carinan ço li paş kerê dixist û hem ji dipeyivî; "Ez ji dixwazim karekî bikim. Ez ji dixwazim li deran bigerim. Ma qey ez nikarim? Belê weleh ez karim." Û digot "tew diya min nahêle ez herim taxeke nêzi mala me jî. Nizanim ji bo çi ye law?"

Hinek mirov li nava rezên cîranê wan bû. Nedixwest ew wî bibinin û bibêjin; "Pûlo ma tu çawa tenê hatiya vê derê?" Wê kêlikê ji wateya navê wî hat birê û digot; "nizanim bavê min ji bo çi ev nav li min kir. Ma ne navê min Baran e. Diya min gotibû, ji ber ku ez pir pereyan ji bavê xwe dixwazim ji min re gotiye, Pûlo." Bi wê fikrê hêdî hêdî di ber bendên rezan re hinekî xwe datanî û derbas dibû. Hat ber rezê xwe. Di neqebê re Kera Cûn derbasî nava rez kir û jê daket.

Wekî tîtiyekî xwe ji ser kerê çeng kir. Qet li dora xwe nenêrî û bi lezgîni çû ber mewa tiriye sorik û destê xwe dirêjî gursiyekî kir. Çeqelîkek ji gulî jê kir û hem li dora xwe dinêrî û hem hebo hebo dest bi xwarinê kir. Bêhnekê li ser piyan sekinî û guhdarî xwezayê kir. Dengê kundan û şarûdan ew mest dikir. Bi firina zerdoleyekê ku ji nava mewekekê werqilî, bi ken bera dû wê da. Rahîşt kevirên biçûk û li nava rez bi wê re wekî bi veşartokê bilize, baz dida vî alî û wî alî. Carinan ji radihişt darikekî û bi mûrî û maşotên nava rez dilist.

Ku hesreta xwe anî cih, hê nû hevdana tirî hat birê û ber bi Kera Cûn ve çû. Ji bo kera wî tirî nexwe bi darekê ve girê da û dest bi çinîna tirî kir. Pir ji tiriye reşik û sorik hez dikir. Ji ber wê yekê pêşî ew diçinî, di

hembêza xwe de kom dikir û car bi car bera selikan dida. Hat birê ku bavê wî gotibû; "tiryê mezrone yê herî baş û xweş e." Ji ber wê yekê jî li mêmên mazrone digeriya. Êdî cureyên tiri nas dikir. Hinek tiryê mazrone û pelhûrik jî jêkir û bera selikan da. Di dawiyê de çavê wî li hebên tiryê zeytî ket. Ji ber gurşiyê zeytî hinekî zexm e, bi zorê karibû jêbikira. Bi gurşiyekî mezin û xweşik yê zeytî re diştaxilî. Nikaribû jê bikira. Çend caran kêr avêtê, lê jênedibû. Ku kêra xwe cara dawî bi hemû hêza xwe çengî gurşî kir, bi carekê serê kêrê gihaşt milê wî yê çepê û bi şewatek tevzînokî re xwîn bi her alî de belav bû.

Barîn pê ket. Bi qasî santîmekê kêr bi kûr de çûbû. Dikir nedikir nikaribû xwînê bisekinîne. Xwêdanê xwe bera ser eniya wî dabû û bi peroş vir de wê de diçû. Destê xwe datanî ser, destmala xwe lê digrand, lê xwîn nedisekinî. Êdî nikaribû tiştêk bikira, jî tirsan rûnişt û dest bi giri kir. Haya wî jê tunebû

lê hêdî hêdî xwîn disekinî. Nedihat birê ku bangî mirovên li nava rezên din bike. Xwe bi xwe di nava tirseke kûr de mabû. Cara dawî ku bi îske isk li milê xwe nêrî, dît ku xwîn sekiniye. Hêdî hêdî bi destê din birîna kêrê vekir û lê nêrî. Goştê ku sor û mor xuya dibû dilê wî dixeland. Bi lezginî destmala xwe lê gerand û ber bi kêra xwe ve çû. Zivirî li selikên tiri yên li erdê nêrî.

Hewl da xwe ku bine têxe têrê yan li ser kerê girê bide. Selikên biçûk bûn jî lê nikaribû bi wî halê xwe rahêjê.

Hê bi wî halî difikirî bi zirîna kera xwe veciniqî. Zivirî alî kerê, hema selik li bin mêmekê bi cih kir û bi zorê li kerê siwar bû. Bi çoyê xwe li kerê xist û bi lezginî berê xwe jî nava benda rezan re da malê.

Bi rê de carinan destmal jî ser birînê dida alî û lê dinêrî. Birîna ku wekî devê marmarokê vedibû ew ditirsand û dîsa girê dida.

Li ser kerê hêsir û xwêdan tevli hev bûbûn. Bi xemgînî li dora xwe dinêrî. Carekê strana wî hat bira wî, lê ne wekî dema hatinê bi kêf û bi deng, îjar di hundirê xwe de dubare

dikir:

Selika min tije tiri / Hatim bajêr bi ken û girî / Min tiri da bi şekirî.

Bi wê re dibû ufe ufa wî û nigên xwe li nava kerê dixist da ku zû biçê. Ne dengê çirçirkan ne jî şîre şîra çivîkan ew sihal dikir. Dixwest bi lezginî bigihêje malê.

Bi hetiketiyê dijwar gihaştibû perê bajêr. Ku ket kuçeya mala xwe, zarokê hevalê wî bi qêrîn bang kir; "a vay Pûlo... a vay Pûlo!" û bi bazdan hat pêşiya wî got; "tu li ku yî law Pûlo? Ev taxa giş li te digerin." Pûlo, bi hêsir û xîze xîza qirikê bersiv da; "ez çûbûm nava rez." Lawik; "ê aniha diya te jî çû nava rez ji bo te, qey te nedît?" Got; "na welleh, qey di rêya din re çûye."

Bangî bavê wî kirin. Bavê wî bi bazdan hat pêşiya wî. Hewl mabû ku bikira barîn lê çavê wî li milê Pûlo ket. Hinekî bi kelogirî bi serde çû; "çi bû kurê min, çi bûye?" li bendî bersiva wî nesekinî û xwe dirêjî destmalê kir. Li birînê nêrî hinekî wecê wî tirsotahlkî bû, fêr kir ku kêr lê xistiye. Bi lezginî li hembêza xwe kir

û bangî cîranekî kir ku erebeyê bine. Cîranê wan erebe anî. Her sê ketin erebeyê û berê xwe dan nexweşxaneyê.

Bavê wî li alikî li ber digeriya da ku netirse û ji alikî jî bi serde dipeyivî;

"Ne min ji te re digot, tenê nere cihê dîr?. Tew tu çûyî nava rez û bêyî min. Ma te negot çi kurê min? Ne hezar mirovên nebaş hene, mar hene, dûvpişk hene." Pûlo bi girî û bi tirs: "bavo, ma min got ez jî karim, ez çawa bikim." Bavê wî bi dengê bilind; "çawa te karibû kurê min? Ma tu nizani hê tu zarok î?"

Bi qerepereyan hatibûn ber nexweşxaneyê. Bavê wî dîsa ew li hembêza xwe kir û bi lezgîni berê xwe dan ba dixtor. Li nexweşxaneyê çend heb zarokên din jî her yek ji bo birînekê hatibûn û hinekî mezin jî li ser ranzeyan dinaliyan. Vê yekê hê pir tirs pê re çêdikir û diricifî. Lê bavê wî êdî pê re dikeniya û li ber digeriya; "wê aniha dixtor rehet bike, tişteke nabe kurê min."

Bêhnek din dixtor hat ba wan û bi ken jê pirsî; "çi bûye?" Bavê wî; "weleh dixtor, ev kurê min e, bêyî me çûye nava rez û kêr li milê xwe xistiye." Dixtor hinekî bi şik li bavê wî nêrî; "ev hinekan lê nexistiye?", "Na dixtor beg, weleh aha vay cîranê me jî. Min nedihîşt bi tenê here derekê. Lê wî xwe ji me vediziye û çûye. Qaşo gotiye ez jî bûm zilam."

Dixtor bi ken zivirî ser, hem hewl dida ku birînekê bidirû û hem jî pê re dipeyivî;

"Hey hêşerî ! Ma çawa tu tenê çû?" Wî bersiv nedida lê dixtor dîsa dipirsî; "ka bibêje ji bo çi tu çû hi? Qey te bêriya xwezayê kiribû." Bi zor deng ji vî jî derket got; "erê, min jî dixwest tenê herim çolan, lê bavê min nedihîşt."

Dixtor ; "ji bo çi nedihîşt?"

"Digot hê tu mezin nebûyî."

Dixtor bi ken destê xwe di serî da û got; "ê ma ne wisa ye, ku mirov nikaribe û ne gihaştibe, mirov dawa tenê û gera tenê bike wisa ye, mirovê bibe kole. Wekî aniha tu hejarê ber destê min î."

Vê peyva dawiyê di hişê wî de mabû, piştî dixtor birîna wî derman kir û derketin derve, ji bavê xwe pirsî; "bavo çima dixtor got tuyê bibi kole?"

"Kurê min, ku tu nezan û ne gihaştibî û bi wî awayî jî, bi serê xwe karekî bikî yan bixwazî tenê bi jî, tuyê bibi koleyê mirovan û ew bibêjin çi tuyê bi ya wan bikî. Wekî ku dixtor ji te re digot çi, te bi ya wî fikir, ne wisa?" Kenekî jî hundir de xwe da ser lêvên wî. Wî û bavê xwe li hev nêrî û bi ken hev himbêz kirin, heta ku erebe gihişt ber malê, her du jî wisa bi kêf bûn. ❀

EY MEŞVANÊ ŞARISTANIYÊ

Ey şervanê jiyane;

Bûyîn dubendî ye, ne bi jorîn, ne bi jêrîn e

Ji dayikbûyîn, hebûn an jî tunebûn e.

Merheleya te a yekemîn şerê jiyane ye, bêguman

Ew rastiya meşa te ye, fitîla şaristaniyê vê dixê

Meşvanan hildide ser milan an jî dide bin lîngan.

Ey şervanê serdar;

Danîna kemînan, girtina rê û şevêyan,

Tar û mar kirina welatan bi seferan, bi talanan;

Menzîl dirêj e, ne qonaxek, ne sê, ne çar... in

Lê dixî, vê dixî, pê dixî... dagirker î, dimeşî û tîyî

Da ku bi serkeftin, da ku serbilind û serwer î

Da ku dewlemend î, pêşmêr î bi destê zordariyê.

Ey şervanê biserketinan;

Çiqas bi nav û deng bibî bibe,

Divê ku nizanî, divê ku sermest î, poz bilind î,

Gelek pînê reş an jî birînen reş bi rastiyên te ve ne,

Deynê te ya şaristaniya te, ew qas giran e ku

Tu çi bikî bike, tu carî nikanî bisencinî!

Ey şervanê remildar, ey şervanê kevnare,

Ey şervanê sergerm û serdem...

Mîna gotineka rûspiyan ma di guhên te de bin:

Em gel in, gelên ku ji gelên qedîm ya cîhanê,

Çerxa daraxa te ji me û ji wan ne bihêztir e

Mirov hene ku tev agir in, tev rêzan in

Dibe ku birçî bin, tazî bin, bêper û bêçek bin

Lê eşq û ronahiya xwe de ne.

Tu çi bikî bike, çem ber bi jor nayên herikandin,

Bi qirkirinan, tucarî nikanî eşka wan tarî bikî!

Ey şervanê şaristaniyê;

Min tu hilbijart wekî dengbêjekî ji koma bilbilan

Mîna eşeka ji eşan, mîna sebreka ji sebra dilêşan

Min tu hilbijart mîna guleka ji gulên ser destan

Min tu hilbijart weke keskesorekê ser behran.

Ey şervanê me,

Ey şervanê meşa azadiya me,

Ey meşvanê rizgariya şaristaniya me;

Da bê..! Da bê..! Da bê..! Da ku jin û mêr bîn!

Da bibin sazgêr, da bibin kargêr, da bibin zaniyar...

Em şaristaniya xwe ava bikin!

A. Karabax

oYun a t 1

Cuma Boynukara

cboynukara@mynet.com

(Köy meydanında geçer, köylülere silah dağıtmıştır. Köylüler tek sıra halindedirler. Bir masa, masanın üzerinde bir çanta ve çantada da para vardır. Rütbesiz masada oturmaktadır. Muhtar o da sahnededir. Bir tören havası vardır. Bayraklar asılmıştır. Davullar çalmaktadır... Gençler halay çekmektedir. Muhtar'ın konuşmasıyla davullar susar.)

Muhtar o: Rêzdar qumandenler ve qarîlerim...

Cecodayi: Lo Mûxtaro huş be...

Muhtar o: Wellehî, bi Xwedê huşmedim, ji xwe susa susa bu hale geldix...

Cecodayi: (Kulağna) Lo kûro tu çi dibêjî... Li hemberî te qûmandan heye. Ma tu nizanî tu heqereti wana diki?

Muhtar o: (Şaşkın) Ma baş e, min çi got?

Muhtar o: Ben konuşmayı sevmem, çalışmayı sevirim... (Alkışlar.)

Rütbeli: (Yerinde, rütbesizlere bakarak... Gerginliği de dağıtmak adına.) Açılmak... Açılım... Bir çiçek gibi... Öyle ki rengârenk... Böyle buyurdu büyükler...

Daha dün annemizin kollarında koşarkenki gibi.

Rütbesizler: (Hep birlikte ezgi ve ayak ritmiyle) Çiçekli bahçemizin yollarında koşarken. (Korucular da ritme eşlik etmeye çabalarlar, ancak uyumsuzlukları belirgindir.)

Muhtar o: Buyurun kumandanım...

Alê: Lo Muxtar o ev çiye, vana çi dibêje?

Muhtar o: Ez çi zanim...

Rütbeli: (Rütbesizlere bakış attıktan sonra. Yerinden kalkıp, Muhtar o'nun elini sıktıktan sonra köylülere hitap etmeye başlar.) Teşekkür ederim... Sevgili vatandeşlerim... Değerli köylü kardeşlerim... Silah arkadaşlarım... Bugün burada bu tablo karşısında inanım

çok heyecanlıyım. Aynı zamanda da gururluyum. Sizler var oldukça bu vatanın bir çakıl taşına bile kimse zarar veremez. Veremeyecek de... (Sesi boğazında düğümlenir... Yaveri hemen su uzatır... Cebinden mendilini çıkarır... Herkes duygulanmıştır.) Değerli silah arkadaşlarım bu eğitim sürecini başarıyla, sizlerin üstün gayreti, değerli arkadaşlarımın sabrıyla tamamlamış bulunuyorsunuz... Ne mutlu size... Arkadaşlar kesinlikle sözlerimin dışına çıkmayacaksınız. Şimdi size ilk aylıklarınız peşin olarak dağıtılacaktır. Güle güle harcayın. Muhtar o senin oğlunun mükâfatı on milyon liradır. Onu da verecekler. (Köylüler arasında bir hayret belirir.)

Rütbesiz: Tek sıra olup maaşlarınızı alın... (Köylüler tek sıra olurlar. Muhtar o ve Nuro masanın yanındadırlar. Köylüler para almaya başlarlar.) Şurayı imzalayacaksınız.

Nuro: Valla Muhtar o sen büyük adamsın.

Muhtar o: Arkadaşlar, köye cami yaptıracağız, cami yaptırma işi için bir sandık kurduk. (Nuro şaşırır) Herkes gönlünden kopamı versin. (Maaş alanlar ayrıca camiye yardım diye Muhtar o'ya para verirler.)

Cecodayi: Ne mutlu ona, evladın hayırlısı böylelerine denir... Allah Muhtar o'dan razı olsun... Her şeyimizi düşünüyor... Allah kime nasip eder cami yaptırmayı...

Hılafo: O mühür bende olacaktı ki!

Cecodayi: Marifet mührü tutandadır.

Rütbeli: Sevgili vatandaşlarım; ibadethane vazgeçilmezimizdir, ne mutlu sana Muhtar o.

Muhtar o: Cami değil midir bizi bir arada tutan... Allahtan başka...

Cecodayi: Law tû çi dibeji kûro?

Muhtar o: Bir de kumandanımızdan başka...

Alê: Vallahi yokluktandır.

Rütbeli: Elbette... Muhtar o karakol yapımı için işçiye ihtiyaç olacaktır. Bir zahmet ilgilenseniz beni sevindirmiş olacaksınız.

Muhtar o: Hay hay efendim olur, başım gözüm üstüne.

Nuro: Muhtar o bu toplanan paraları ne yapacağız?

Muhtar o: Cami yapacağız dedim ya. Her şeyi kumandanandan beklemek olmaz.

Rütbeli: Maaşlarınızı güle güle harcayın. (Köylüler hep bir ağızdan "Sağ olun" derler. Sonra Rütbeli ve Rütbesizler çıkarlarken davullar tekrar çalmaya başlar.)

Muhtar o: (Davulculara) Bu kadar eğlence yeter. Bırakın da işimize bakalım. Aklınız fikriniz oynamakta. (Davullar susar.) Silahlarınıza sahip olun, çaldırıp maldırmayınız. Bir de aklımdayken söyleye-

yim. Satmayasınız. Çocuklarınızdan uzak tutun. Demem o ki abdesthaneye gitseniz bile yanınızda olsun. Unutmayın silah namustur... İşte öyle... Devlet malıdır. Zimmetlidir. Bir de canınız sıkıldığında sıkmayasınız. Her kuruluşunda tüyü bitmemiş yetimlerin hakkı var. Yetim hakkı yemek zordur. Öyle değil mi Nuro? Benden söylemesi.

Nuro: Allah yetim hakkından vazgeçmez. Günahtır.

Muhtar o: Ya işte öyle, bakın günahmış. Şimdi karşı köylerden işçi alıp çalıştıracacağız. Ben karşı köye gideceğim. Silo oğlum yanına bir iki tane al da gidelim. Yo yo sen köyde kal...

Alê: Öyle tabii... Bizimkiler artık maaşlı oldu... Amelelik artık bize göre değil. Ne günlere kaldık...

Nuro: İyi olacak iyi, iyi diyelim ki iyi olsun.

Cecodayi: Öyle tabii, Allah dinden imandan ayırmasın.

Muhtar o: Tamam mı Silo?

Silo: Peki baba.

Muhtar o: Ula Heno sen, bir de Ahmo sen, haydi gidelim. Melle namaza gelirim.

Cecodayi: Seni bekleriz...

Nuro: Namaz kimseyi beklemez... Tövbe tövbe... (Muhtar o, Ahmo ile Heno'nun ortasında, çalimli çalimli çıkarlar.)

Alê: (Olanları izlemiştir.) Ula Silo on milyon aldın ye ye bitmez.

Silo: Ben para için yapmamışam bu işi. Köyümüzü düşünerek yapmışam.

Alê: Herkes öyle söylüyor.

Miho: Valla iyi para veriyorlar yahu...

Hêlo: Bir de diyorlar, Muhtar o böyledir şöyledir...

Miho: Valla Muhtar o da olmasaydı, halımız hal değildi.

Cecodayi: Doğru söylüyorsun...

Miho: Cecodayi benim tarlamı bana geri verir misin?

Cecodayi: Öyle olmaz ki Miho, bir defa sattın.

Alê: Doğrudur, bir defa sattın mı, bir defa he dedin mi artık olmaz. Gerek "he" söylemeyesin, gerek kabul etmeyesin. Kabul ettin mi artık olmaz... (Gülmeye başlar.)

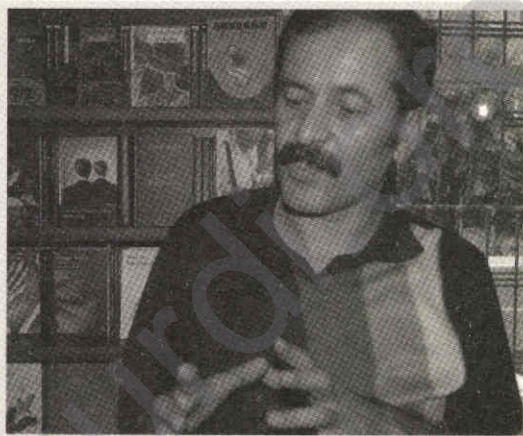
Cecodayi: Sen gelip bana sattın Miho, ben mi dedim?

Miho: Valla iyi para veriyorlar yahu... İyi para yahu... (Gülmeye başlarlar...) ❀

'Helbest nayê nivîsandin ji nû ve tê formulekirin û qeydkirin'

HEVPEYVÎN: LAL LALEŞ

Piştî salên 90'i, bi pêkhatina nîşê Rewşenê re, helbesta kurdî ya hevçerx, wekî encameke dîrokî, tixûb û qalibên ku li ber poetikaya bi kurmançî hebûn, şikandin û gelek navên ku bûn danerên vê gonaxê bi xwe re derxistin. Yek ji wan helbestkarên navgêş ji, Îrfan Amîda ye, ku heta niha ev berhemên bi navê Dîmenên Derizî (Weşanên Si, 2002), Nameyên Nabersivîn (Weşanên Aram, 2003), Şopa Neşûştî (Weşanên Lis, 2005) û Zaremya (2009) afirandine. Em li ser helbestkariya wî û Zaremyayê bi Îrfan Amîda re peyivîn.

Zaremya sûretê evîneke çawa ye? Û gelo wêraniya evîneke vedibêje?

Sûretê her evîneke dişibe sûretê axa ku li ser dijî... Evîn û ax ji heman hevîrî tê pijandin. Mirov li sûretê vê axê, vî welatî binêre dê tê bigihîje bê Zaremya sûretê evîneke çawa ye... Dê tê bigihîje bê wêraniya vê axê û evînê çî pir dişibin hev...

Ji loma ji Zaremya sûretê evîneke bixumam e. Sûretê evîneke tevlihev, gunehkar, lewitî... Sûretê evîneke talankirî, sûretê evîneke qedexê ye. Sûretê evîneke tirsnak e û a soxî sûretê evîneke kitim e. Lê digel vê yekê ji sûretê evîneke bi rik e... Evîneke bibeng e.

Jixwe li welatên bindest, li welatên talankirî, li welatên mişt altax, li welatên di mixirqana ji eşên ensest de vedigevizin, evînên bedew çênabin. Li welatên ku tembiya evînê li zarokan nayê kirin evînên bedew çênabin. Loma evîn wêranbûyî û wêrankêr e. Loma evîn lal û lalkêr e û divê helbest/wêje vê wêranîyê vebêje. Divê bibêje...

Zaremya çî ji hêla civakî ve çî ji hêla takekesî ve wesi-qeya şahidiyê ye. Di heman çarçoveyê de mirov dikare təkiliya şahid û şair çawa binirxîne?

Belê, Zaremya şahidiya civakê, dîrokê dike. Hemû tekstên wêjeyî şahidiyê dikin/divê bikin bi ya min. Teksta ku şahidiyê neke ne ya tu zemanî ye, ne ya tu mekanî ye. Teksta bêmekan û bêzeman teksteke beji û bêjî ye. Heger dengê wijdên ji devereke tekstê ne-

nale, neqîre, nenihure, neşikê, ji bedêlê neşikê, serî hilnede û necebirîne teksteke premature, sebiqî û tenê ya kêlikê ye.

Jixwe wijdan di serê tilika şehadetê de ye ku tilika şehadetê ye ya qelemê dişidîne li kaxezê û qelemê wekî kelemê di dil re radike, li mejî radikişîne. Û heger şairê ku kêlika di nav berdewamiyê de zeft dike û ji wê kêlikê ji nû ve berdewamiyê diafirîne, ne xwedî tilika şehadetê be destbawî, tilifafikî ye. Lewre şairî bêwijdaniyê qebûl nake. Şair ne xatîbeke ku tenê peyvê zeft bike û retorikekê ava bike, peyva ku zeft kiriyê di xizmeta xwe ve. Şair deng zeft dike.

Divê mirov vê yekê tespît bike. Helbest nayê nivîsandin ji nû ve tê formulekirin û qeydkirin. Şair dibîne, dibihîze, dipelîne, ditehmîne û bi zimanê hundirîn û ragihîner tîne zimên. Ev sehekên mirov/şair rasterast şahidî ne.

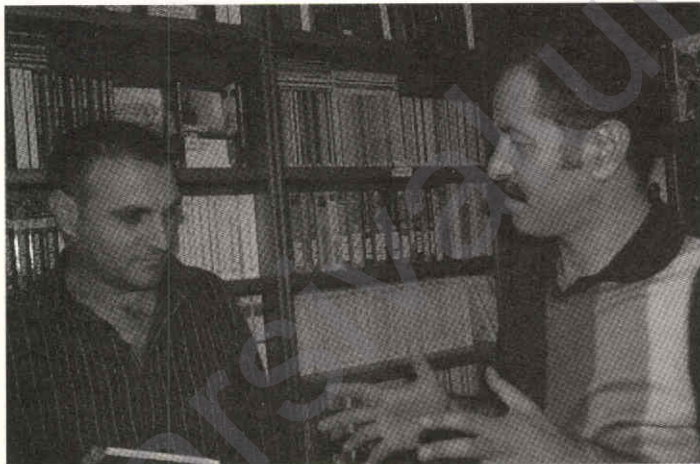
Tu şahidê çî yî?

Berî her tiştî wekî her mirovî şahidê zemanê xwe me. Şahidê erdnîgariya xwe, welatê xwe me. Şahidê civaka xwe me. Lê şahidê eşên zemanê xwe, şahiyên zemanê xwe, ken û giriyê zemanê xwe û civaka xwe me. Şahidê peyvên ji zimên hêwişandî, peyvên li serê zimên zeng, di xwîzkê de kevzgiştî me. Şahidê eşên ensest û dîmenên derizî me. Şahidê evînên lewitî û çogerî me. Wekî her kurdekî şahidê welatekî wêrankirî me.

Min bi serê tilikên xwe mirinên di terkên nikilên bicedew de miftibelaşi pexirandine pelandine. Min bi serê tilikên xwe hêsrên xizêzî yên gewre ku di gewriya xiramokî de fetisine pelandine. Min di xewlanya keviyên çavên xwe yên vedizokî de birinên ji ber xwe fedî dikin veşartine. Min bi serê tilikên xwe xwe-liya xweliser fûrandiye. Min dengê derizî yê nivê şevê dest bi rêwitiya bêwelatiyê kiriye, daqurtandiye. Min namûsên bi nihîtan teyemmumkirî ditiye li bajarên xwe. Bi rivînên ji nivê rê vejeriyayî qemirîme. Min ji ber awirên ku hesin bi sarî dicûn, ji ber xwe fedî kiriyê. Min şopa altaxên qesasan li ser mezêlên servekirî ditiye. Min di êvarên tirsnak de bi destê xwe yên ji kunciyên biçûktir, di nav genimên ku nedigihîştîm simbilên wan re şîva firarkirî bi dizî biriye. Min bi serê tilikên xwe (ku hê jî şopeke neşuştî ye) cedweleke hesinî ya bi zimanekî biyan dipeyivî, pelandiye...

Jixwe kesekî vî welatî kêmترین şahidê van tiştan e. Ji bilî van û a soxî şahidê xwe me...

Di berhema te Zaremya de her ku mirov li helbestên te tir dibe mirov li zeman û mekanên cihêreng li du movikên pirtûkê rast tê. Yek wekî welat Zaremya, ya din jî wekî hemwelatiyekê Zaremya. Gelo tu dikarî di ser remzên helbestê re têkiliya erk û takekesiyê jî me re binirxîni?

Berê divê mirov vî tiştî tespît bike. Li welatên bindest, talankirî/wêrankirî, li welatên (ji ber vê sedemê) serhildêr gelek têgih tev li hev dibin, cih diguherin. Elementên têgihîne tene veguherîn. Car caran hin nasnameyên mirov qels an jî pûç dibin, hin jê jî tûj dibin, karîger dibin. Bandorê li hev dikin, bi awayê erênî yan jî neyînî hev dieciqînî an jî diafirînin. Meseleya ku Zaremya hem welat hem jî hemwelatiya Zaremyayê ye ji vir dest pê dike û mirov nizane bê wê li ku derê bisekine.

Di vê çarçoveyê de têgihên Ez û Emê ji bi vî rengî tev li hev dibin. Takekesitî gelek caran di nav siya Emê ango (gelek caran) erkê de, di bin karîgerî û bandora erkê de tê nixumandin an jî pûçkirin. Gelek caran tê taloqkirin ku sînorê vê taloqkirinê her roj hinekî din di eleyhê takekesitîyê de tê qulipandin, bêhemd tê derbaskirin, takekesitî dikeve bin kon-

trolê. Lewre erk kontrolker e, heta jê tê dinixumîne, elementên têgihîne pûç dike. Hişê takekesitîyê ber bi kolektîvizmeke manîpulekirî ve diqulipîne.

Ev yek jî bingeha nakokiyên nû derdixe holê. Yek ji van nakokiyên jî kirdewarî ye. Di têgihîne de jî kirdewarî heye. Takekesitî heye. Ev tekoşîna navbera hişê zarokî û hişê kolektîv e. Takekesitî/kirdewarî bi vî awayî organîkî ye ku têgihîn, hiş û zimanê helbestê û helbestkar jî têgihîneke kirdewar, hişeke kirdewar û zimanekî kirdewar e. Lê li hember vê erk kolektîv e. Lê di bingeha vê kolektîvizmê de hevparî, piştgiri tune ye. Kujêr e. muqtedîr e. Seritewandinê divê û sî-norker e.

Lê ne hişê helbestê ne jî yê takekesitîyê seritewandinê dipejirîne. Ev têkçûna helbestê ye. Lewre hişê helbestê kişifker, serhildêr e. Wekî hiş û zimanê zarok...

Zaremyaya hemwelatiyê Zaremyayê çima ew qas xemgîn e? Vebêjer çima vegotîneke wekî qîrê reş tije pîrs radestî xwendevan dike û dihere?

Bi rastî Zaremyaya welat jî ne kêmî (heta zêdetir) Zaremyaya hemwelatî xemgîn e. Ji bo vê xemgîniyê jî tîra xwe xwedî sedem in. Heger mirov parîkî bala xwe bide dîrok û çî-roka welêt dê tê bigihîje ku tu welatî bi qasî vî welatî ne xwedî

maf e bo xemgîniyê. Ji ber şopên lewitî yên li ser bedena xwe fedî dike. Ji ber êşên xwe, ji ber altaxên bêşerm li ser şopên lewitî dimeşin xemgîn e. Ji ber êşên eneset xemgîn e.

Zaremya bûye qurbana xweşikbûna xwe û her roj jî ber evîna dilê xwe jî nû ve dimire. Bi her mirina evîndarekî xwe re jî nû ve dimire. Zaremya wekî dayikeke ku zarokên wê dev li serê hev dikin bi xemgîn e. Zaremya jî ber ku nikare jîyanê veşêre di dilê xwe de, jî ber ku nikare mirinê di dilê xwe de veşêre xemgîn e. Her ku murxên ji hembêza wê bi firê ketine bi çeçelîkên dêmarî, bi ser lûtkeyên çiyayê wê de mirarî ketine.

Ji vir dest pê dike vegotina vebêjer a wekî qîrê reş û tije pîrs. Gili û gazinê Zaremyayên welat û hemwelatiyê ye, ev vegotin ku vebêjer jî ne dûrî vê xemgîniyê ye. Ji çûyîn û venegerînê, ji çûna bêveger dest pê di-

ke. Piştî radestkirina vegotina wekî qîrê û tije pirs çûna vebêjer jî ev e.

Xemgînî û pirs ji windabûna sûretan tê. Ya zarem-
yayan û ya vebêjer. Ev mirina zarokbûnê ye ya gav bi
gav, pêk bi pêk, kêlî bi kêlî. Mirina hêviyan e. Xemgî-
nî ji vir, ji windabûna sûretan dest pê dike ku jiyana
Zaremya/Zaremyayan û ya me dil girtiye. Winda-
bûn/windakirin tirsê ji hêr sê ji bi xwe re tine û ji vir
dest pê dike vegotina reş wekî qîrê. Ji vir dest pê dike
pirs ku pirs ji bersivan diwartir e, bi bandortir e.
Wêreki yan jî newêrekiya pirsînê ji bersivdayînê gi-
rantir e. Berê pirs heye dûre bersiv. Divê mirov berê
bipirse. Zarokatiya ku behs dikim ji ji vir dest pê di-
ke. Berê dipirse zarok. Ev destpêka jiyane, destpêka
biryardayînê ye. Divê mirov berê bikaribe li hember
tîrsa pirsê, li hember êşa pirsê bi ser keve. Loma ji vir
dest pê dike vebêjer û ji vir radestî xwendevan dike û
dihere...

Tu bi helbesta xwe çi teyemum dikî?

Îrfan Amîda: Yekser bêjim. Teyemuma nimêja
sehîf a sahîfeyên kurmancî. Wekî hemû nivîskarên
kurdî yê wê serdemê. Nivîsa kurdî ya jîbîrbûyî û ji nû
ve hatiye birê lê derfetên tune yê destnimêja
pênûsê, hibra pênûsê, pênûsa ku divê here sicûda ka-
xeza kurdî kiriye ku em teyemum bikin. Ev jî hêla ni-
vîsandîne ve werê ye. Lewre teyemum ji bêderfetiye
dest pê dike. Sedemên gili û gazinên tunebûnê ji holê
radike. Çawa jî bo destnimêjê tunebûna avê û avdest-
xaneyê ji holê radike di çarçoveya nivîsê de ji tunebû-
na derfetên xwendin û nivîsandina kurdî, tunebûna
dibistanên kurdî ji holê radike.

Ji hêla din ve jî di mehên hîliheram de helalki-
rina kêlikên karigêr e teyemum.

Di nav civakên mîna me de tu tiştên aram/asayî
namîne. Her tişt li gorî rewşa awarte dirûvekî defor-
me distîne. Jiyana û mirin, şer, têkçûn, serkeftin,
piştgiri, zikreşî, Ez, tu, ew, em, mêr, jin û hwd û a so-
xî evîn... Helbest parîkî van teyemum dike...

Erdnîgariya helbestkariya te ku ye?

Belê mirov ne dikare helbestê ne jî helbestkariyê
bêyî erdnîgariyê binirxîne. Goethe dibêje: "Ji bo ku
mirov helbestkar nas bike divê here welatê helbest-
kar, ji bo ku helbestê nas bike divê mirov here welatê
helbestê.?"

Helbet mirov nikare nexşeya welatê helbestê di-
yar bike bi hêsanî, lê mirov dikare bi hêsanî bibêje ku
sinorê helbestkariya helbestkar erdnîgari helbestkar
diyar dike. Ji bilî vê ez dikarim bi hêsanî bibêjim hel-
besta kurdî ji her helbestê zêdetir helbesta welatekî

ye. Ji ber ku heta niha û dê hê jî ev erdnîgari helbestê
bide nivîsandin.

Di vê çarçoveyê de ez dikarim bêjim ku erdnîgari-
ya helbestkariya min jî Zaremyaya welat e. Erdnîga-
ri/welatê ku min bi zarokatiya xwe re mezin kiriye.
Çawa min zarokatiya xwe ji gund dest pê kiriye di ser
bajarê xwe re gihandiye Zaremyayê, erdnîgariya hel-
bestkariya xwe jî ji gund gihandiye Zaremyaya welat...

*Piştî salên 1990'î bi destkeftinên kurdewar li Stenbolê
NÇM ava bû. Te bi xwe jî di destpêkê de û di pêvajoya ku
hê jî berde wame de xebatên hêja kir û piştgiri kir. Li gorî
tecrûbe û ditinên te, ew rihê serhildêr ê li dora Rewşenê
civîyabûn û tuximê Pêla Rewşenê avêtibûn iro ber bi kîjan
qutbê ve diherikin? Di heman katê de tu helbesta kurdî ya
Nîfşê Rewşenê yê berde wamiya wê çawa dinirxîni?*

Rewşen qonaxê encamî bû. Encama pêvajoya
afirandina kesayetiya azad. Wêje wekî hemû hunerên
bi civakê û mercên wê yê heya ve, bi rewşa civakê û
îqtîdara wê ve girêdayî ye. Ji bo ku wê qonaxê û wî nîf-
şî binirxîne divê mirov civaka kurd a beriya wê qo-
naxê analîz bike.

Wêje civakekê wekî hemû hunerên wê, bi pira-
nî, bi navendên biryargirtin, ango îqtîdara civakê ve
girêdayî ye. Dema ku mirov civaka kurd a berî qona-
xa salan 1990'î dinirxîne tê digihîje ku civaka kurd di
bin bandora neyînî ya du îqtîdaran de diqirçili. Yek jê
îqtîdara dagirker ku gelek nasnameyên civaka kurd
binpê dikir, yek jê jî îqtîdara feodal ku ji hişmendîya
kollektîfê û takekesîtiya kurdan binpê dikir. Na-
vendên biryargirtinê jî qesr û qonaxên van her du îq-
tîdaran bû.

Piştî salên 1990'î ku têkoşîn li hember van her du
îqtîdaran hate kirin û qadên azad hatin afirandin, êdî
nîfşê me pêrgî têgiha Ez'ê hat û digel nasnameya ne-
tewî, takekesîti û derûniya mirov jî hate ditin... Wekî
problemeke êdî nîfşê me pê daket...

Wekî muzîk, şano û hunerên din wêje/helbest jî
derket sikakê xwe bera nav jiyane da. Çi jî hêla zimên
ve çî jî jî hêla mijar/naverokê ve sinorên xwe hilwe-
şand. Bi vê re felsefeya helbestê veguherî. Ji hêla wê ve
takekesîti di helbestê de bi pêş ket, ji hêla din ve jî
helbesta kurdî jî derbasî qada enternasyonalî ya hu-
nerî bû û bi elementên xwe re li hev hat...

*Helbesta kurdî ji qonaxa civakî û netewî derbasî qo-
naxa derûnî û takekesîtiyê bûye gelo?*

Wekî ku min got, belê helbesta kurdî pêrgî prob-
lema egoyê hatiye. Êdî takekesîti û derûnî yek jî
hîmên helbesta kurdî ye û mirov dikare wekî qonaxe-
ke nû bi nav bike, lê bi ya min ev nayê wateya ku hel-

besta kurdî ji qonaxa civakî û netewî bihurî ye. Lewre di mercên heyî yê nê ve civakê û vî welatî de ku helbestkar jî di nava wan mercan de dijî, nahêle ku helbestkar xwe ji wan mercan bêri bike. Jixwe divê xwe ji wan bêri jî neke. Bûyerên ku diqewimin li vî welatî, bobelatên ku tèn serê vê neteweyê, helbestê jî ber bi qerektereke neteweyî ve dibe.

Lê ez dikarim bibêjim ku beriya vê qonaxê bi helwestên welatparêzî û helwesta lêxwediderketina zimanê kurdî û nasnameya netewî helbest dihat nivîsandin û bi heman refleksan dihate xwendin. Lê îro, digel ku tehma netewetiyê jê tê jî, bi pejinkariya hunerî tê nivîsandin û ji hêla xwendevanan ve tê pêşwazîkirin.

Di demên dawiyê de gelek helbestkar dest diavêjin romanê. Tu projeyên te yê nê bi vî rengî hene?

Heger berhem xwe bide dîtin, bide bihistin, bide pelandin dê xwe bide nivîsîn jî. Helbestkarek dibe ku romanê jî, çîrokê jî binivîse. An jî ceribandîne... Lê heger mirov bi awayekî profesyonel tevbigere, wekî karekî profesyonel/endustrîyel bibîne, bi ya min ne tiştêkî xweş e. Lê ku mirov bikaribe binivîse çi binivîse bi rûmet e.

Yê min jî, jixwe di nav re çîrokên min diweşin. Lê ji zû ve bû min dest bi romanekê kiribû. Mixabin bi kompîtura min re ew jî çû, ligel hin çîrok û nivîsên min...

Niha dîsa min dest bi romanekê kiriye.

Helbesta Kurdî di çarçoveya helbesta dinyayê de ji xwe re qadeke çawa afirandiye?

Mebesta te ji helbesta modern, nûjen e ez bawer dikim. Helbesta kurdî ya îro li gori min ne kêmî helbesta dinyayê ye. Helbestek heger li pîvana helbestê ya navnetewî, heger li hîmên hunerê nelikume, ew helbest êdî helbesta dinyayê ye. Wekî ku Goethe gotiye: di nava sînorê welatê helbestê de be, êdî helbesta dinyayê ye. Lê jî bilî vê helbest di ser neteweyekê re derbasî qada navnetewî dibe û helbesta kurdî ya nûjen jî di ser neteweya kurd re derbasî qada navnetewî dibe. Yanê têra xwe tehma neteweyî (çanda neteweyî, herêmi) dihebine. Ev bi ya min yek ji pîvana navnetewetiyê ye. Heger tehma axekê, çandekê nede dê nikaribe mîrata helbesta dinyayê zêde bike.

Ez dibêjim helbesta kurdî vê dike. Lê mixabin rewşa wê dişibe civaka kurd. Têkiliyeke xurt di navbera civaka kurd û dinyayê de tune ye. Lê ev bi tevahî ne sûcê civaka kurd û helbesta kurdî ye. Dinyayê hê helbesta kurd nas nekiriye, têkiliyeke xurt pê re dananiye.

Ji pirtûka te ya yekem em dibinin ku tu di der barê peyv û ziman de gelekî hestiyarî û bi baldarî tev digeri, li gori te: Wate, naverok, teşe, û peyv an jî kijan alava helbestê girîng e? Tu têkiliya di navbera wan de çawa saz dikî?

Berî her tiştî û ji hemû zimanan zêdetir pêdiviya kurdî bi nêzîktêdayîneke hestiyarî û baldarî ya li hember peyvyan heye. Lewre derb li têkiliya di navbera peyva kurdî û kurdan de ketiye. Ne derbek tenê, gelek caran. Bi zimanê pirtûkên pîroz û bi zimanê îqtidara dagirkeran derb lê ketiye. Ji hêla zimên ve dinamikên hundirîn hatine pûçkirin. Heger di veguherînên mercên civakî de (veguherînên pergala aboriyê, siyasî û hwd.) gel bi zimanê xwe û dinamikên xwe di qonaxan re derbas nebe, hem peyv dimirin, hem jî peyvên nû nayên afirandin. Ji zû ve ye kurdî di rewşeke bi vî rengî de ne. Ji loma jî divê nivîskarên kurdî bi baldarî û hestiyarî tev bigerin. Rihê peyva kurdî zêft bikin. Rihê hevoksaziya kurdî zêft bikin. Deng û ahenga kurdî zêft bikin û di ser vir re têkiliyeke nû ava bikin di navbera peyvên kurdî de. Û jî bo ku van zêft bikin jî divê parîkî guhbel bin. Yê min jî dengê peyva kurdî bala min dikişîne û guhê xwe bel dikim.

Heger mirov bê ser meseleya alavê; an jî alavên girîng ên helbestê; ez bi xwe di der barê vê meseleyê de biguman im. Yanê di meseleya alavê de... Wate, naverok, teşe, peyv, metafor, hêma... Gelo kijan jî van girîng an jî girîngtir e ji bo min.

Bi rastî yek ji van jî ne alavê helbestê ne. Helbest jî van hemûyan pêk tê. Helbet nîqaşên di vê mijarê de pir in. Hin kes, wekî Mallarme, dibêjin ku helbest bi peyvyan tê nivîsandin. Lê bi ya min mirov vê nêrinê dikare karikaturîze bike. Lewre tu tiştên bêyî peyvyan têne nivîsandin tune ye. Heger rastî ev be wê demê mirov tenê dikare behsa nivîsê bike. Ji hêleke din ve jî peyv hilberîna dawî ye, tiştên ku berî peyvê tèn hene. Peyv pêvajoyekê temam dike. Deng jî yek ji qonaxa vê pêvajoyê ye. Wate jî hevok jî. Ango metafor, hêma û rist jî ku mirov teşe jî nikare derxîne derveyî vê pêvajoyê. Têkiliyeke hundirîn heye di navbera wan de. Divê helbestkar vê têkiliya di navbera wan de bibîne.

Di helbestê de, helbest bi temami divê di parzûnê estetîkê re biparzîne. Têkiliya esas a helbestkar jî bi vê estetîkê re ye. Lê ku wê pêvajoya ku min behs kir negire ber çavan dê karekî teknîkî bike. Ev yek jî poetikaya helbestkar e. Û jî bo ku hay ji poetikaya xwe hebe divê têkiliyeke xurt bi rastiya xwe ya hundirîn re û di ser wê re têkiliyekê di navbera rastiya hundirîn û rastiya derveyî re deyne. Ji bo vê jî hêzek divê ku ew hêz jî ji repertuara jiyaniya helbestkar pêk tê. ❀

Kilama Sise û Alî Heyderî

VEYSEL OTUNÇ

Sise qêza Gimgimî ra mezra dewa Bada Mitiya ra wa. Zerî kena Alî Heyderî. Heyder xortêke delalo, xortêke nazik o. Dereza û dereçenê jûminiye. O ki dewa Badara wo. Çe piyê Sise qayil nêbenê, milet ki beçikê şaneno çî nêverdeno.

Sise kilame erzena waştîyê xo Alî Heyderî ser:

Birê bada biro bejo
Birê bada biro bejo
Tede çereno birê miya
Suro kejo
Heqo tikê o heqa
Na payîzi
Xelexane mino Alî Heyderî
Teyro vejo

Bara şewtî berî kaşo
Serî dingo binî aşo
Lauko dino
Destê me bigrê
Mi birevinê
Paş usenê kizilbaşo

Bara şewtî şûvê reşo
Zû derketî visto şeşo
Ez qurbanê şaxsî pino
Gore nexşo

Xirralê perskena bi gîngîlo
Gire boya kela şêma mi kabîla
Emin û to verdera eşko dîlo

Lawiko dino destê mê bigrê
Mê birevinê
Paş heydere zeynel
Mi va na koya Bingolî
Ji mavena herdo gîla
Lolo dîlo lolo dîlo
Lolo dîlo lolo dîlo

Gire boya daro devî
Gire boya daro devî
Çorsanê berda şewtî

Mergo zewî
Lawiko dîno
Destê mê bigirî
Mi birevinê
Ji Vartoyê sêr dikancî
Dikana Zeynel Evdî

Mezra mitiya mezra tekê
Her du pismama soz kirî yekê
Tersa mi we tersê
Tu emşo mi birevinê
Xelas nekê

Ezo diyarê warê gola
Pismam davê kevra zoro
Dero cînar hatin dore
Êz terka burî çavê belek
Bejna zirav nakim
Êz dav kirama
Sêr kirala Îstenbolî

Aşmê vejîyê kerî keî
Şewq û şemam dabû bejna zirav
Hafê derî
Xezîba wî royê
Tu bibî şivan
Êz hatim awa berî
Eman eman rêbên êzû

Aşmê vejîyê aşma zerdê
Şewq û şemam êsto kovik û gestemerde
Kam ke werte di zeriye dê keno şeytaniyê
Hêviya mi kê heqê mira esta
Axa siyayê bêro zewunca hurdmîna
Çima serdê

Qesê kilamê: Sise

Vatenê: Memê Êlî

Dilan Sineması 'Paydos' derken!

ŞEYHMUS DİKEN

*"Sinemalar! Boğucu taşra kentlerinin dünyaya açılan büyülü ufukları..."**

Döneminin özellikli bir sinemasıydı Dilan. Ünü uzun yıllar Diyarbakır dışına taşıp popülerliğini koruyarak gelmişti Dilan Sineması, 1955-1956 yıllarında Cemil, Cezayir ve Nejat Dilan kardeşlerin sinema olarak yaptırdığı bir yapıydı.

Dilan Sineması; yapıldığı tarih itibarıyla uzun süre "Balkanların ve Ortadoğu'nun en büyük sineması" olarak anıldı. Yapıldığı dönemde ifade edilir ki; İstanbul'daki Fitaş ve Atlas sinemaları henüz yoktu, yapılmamıştı. 270 localı, üç katlı ve 2150 kişilik, ses düzeni mükemmel, kolonsuz yekpare bir yapı ve harika bir sinemaydı.

Yapımına 1951 yılında başlanmış, 1956'da işletmeye açılmıştı. 2200 m²'lik bir alan üzerinde kurulmuş ve temelinde 280 ton demir kullanılarak inşa edilmiş. Çelik çatısını da dönemin ünlü firmalarından Arşimids yapmış.

Dilan Sineması yapılırken yerli ustaların yanında; taş ve tuğla ustaları Bayburt ve Karadeniz'den, sıvacı ve boyacılar ise Kayseri'den getirtilmiş. Perdesi, 18 metrelik ebadiyla dönemin en büyük perdesi diye anlatılır.

Dilan Sineması yapıldığı dönem itibarıyla tıpkı Beyoğlu'ndaki Pera Palas gibi Diyarbakır'ın Pera'sıy-

dı. Dilan Sineması'nda salı ve cuma günleri uzun yıllar kadınlar matinesi uygulandı. Nejat Dilan'ın ifadesine göre, kadınlar matinesi günlerinde o denli ilkel davranılmıştır ki, erkek teşrifatçı bile sinemadan içeri sokulmamıştır. 1956 yılında sinema ilk açıldığında biletler 1 liradan satışa sunulmuş. O yıllarda sinemaya ilgi o denli çokmuş ki, arka sıralardan öne doğru 11 sıralık biletler kombine ve yıllık olarak satışa sunulur ve bir haftada tükenirmiş. Bu nedenle karaborsacılar epeyce iş düştüğü de anımsananlardandır.

'Sizde hiç akıl yok mu?'

Açılış tarihlerini anımsayanlar hâlâ anlatıyor: İlk oynayan film, "PİKNİK" adlı yabancı bir filmmiş. Ayrıca açılış yılında TRAPEZ, KARAMAZOV KARDEŞLER, KRAL VE BEN, NİAGARA, DÖNÜŞÜ OLMAYAN YOL gibi filmler seyircisiyle buluşturulmuş.

Dilan Sineması'nın projesinin, yine döneminin güzel ve orijinal yapısı Turistik Palas'ın da mimari projesini yapan ve o yıllarda Diyarbakır'da özel bir sözleşme ile bulunan Ermeni bir mimara, İtalya'dan getirtilen Harutyun Sarrafyan'a çizdirildiği halen söylenir. Roma'daki opera mimari tarzının yansıtıldığı da bir diğer ayrıntı olarak anlatılır. Zaten bugün de dışarıdan binanın fiziki yapısına çıplak gözle bakan biri bu özgün proje farklılığını hemen fark eder.

1960'lı yıllara girerken Dilan Sineması, hemen karşısında yer alan Emirgan Parkı ve çevresindeki eğlence yerleri ile birlikte Diyarbakır'ın kültürel, toplumsal yaşam alanlarını yansıtan bir bölgeydi.

Sinema ilk açıldığında Hürriyet gazetesinin tam sayfa haber yaptığını bugün de dünkü gibi anımsıyor sinemanın sahiplerinden Nejat Dilan. Der ki Hürriyet haberinde: "Balkanların ve Ortadoğu'nun en büyük sineması Diyarbakır'da açıldı."

Refii Cevad Ulunay o yıllarda Milliyet'te yazan etkili bir kalemdir. Dilan kardeşlerle de dosttur. Hürriyet'in haberi üzerine Dilan kardeşlerin o yıllarda Beyoğlu'nda olan işyerine gider. 1950'li yıllarda Beyoğlu Balıkpazarı'nda Dilan ailesinin 11 reyonlu büyükçe bir Gıda Pazarı vardır. Ulunay, Cezayir Dilan'la sohbetinde der ki; "Sizde hiç akıl yok mu bu kadar büyük bir parayı sinemaya hem de Diyarbakır'a yatırıyorsunuz?" Cezayir Dilan yanıtlar ve, "Orası bizim memleketimiz ziyadesiyle hak ediyor" der ve gidip görmesini tavsiye eder.

Sonra gazetesinde, Dilan Sineması'nın açılışı nedeniyle bir makale kaleme alan Refii Cevat Ulunay aynen şöyle der: "Korkarım ki, Dilan Sineması'nda film izledikten sonra etrafında yer alan eğlence yerlerine kapılan yabancılar, Diyarbakır'ın diğer güzelliklerinden mahrum kalarak kentten ayrılırlar."

'Pışo Miheme'nin bıçağı

Dilan Sineması, kolonsuz ve yekpare bir yapıydı. Görüntü estetiği de çok güzeldi. Diyarbakır'ın renkli simalarından, bıçak kullanma tekniği seri ve kendine

has üslubu ile "Pışo Miheme"nin fırlattığı bıçağın tavanında uzun süre saplı kaldığı halen söylenir.

Pışo Miheme gibi birini anlatırken kısa geçmek olmaz. Hiç değilse onunla ilgili bir-iki yaşanmış olayı da anlatmalı. Pışo, mekân olarak hep şehir merkezini, eski sur içini, Dörtöyl ve Dağkapı'yı kullanırdı. Mutat günlerinden birinde, şarap şişesini yarılamış, Yenişehir Sineması ile Dilan Sineması'nın çaprazındaki Emirgan Parkı'nın bir köşesinde yer alan Atatürk heykelinin gölgesinde uyuyakalmış. Yarılanan şarap şişesi de cebinde. Çocuklar Pışo'nun şarabını uyurken çalarlar. Pışo uyandığında şarap şişesinin yerinde yeller estigini görünce dönüp Atatürk heykeline bakar ve şu sözleri söyler: "Mıstefa oldi mi benim babam? Sahan güvendix, kölgende yattix. Emanete bële sahap çıxısan!"

İşte Pışo Miheme böylesine nevi şahsına münhasır biriydi.

Yine Pışo'nun şaraptan mest olduğu günlerden birinde, Dörtöyl'un yoğun trafiğinde Pışo'ya bir araç çarpar. Şişesi bir tarafa, tabanı kırık ayakkabısı da bir başka tarafa savrulur. Pışo biraz da berelenmiş bir durumda düştüğü yerden kalkar, üstünü başını temizler, dağılan eşyalarını toplar, kendisine çarpan araca yanaşır. Aracın şoförüne sakince şunları söyler: "Kardaş arabana sağına soluna eyi bax. Herhangi bir yerinde derbe var mı? Ne bilim yani varsa, zarar ziyanın karşılıyax."

Pışo edebiyatını burada noktalayıp, tekrar Dilan'a dönersek; Dilan Sineması'nın eleştirilecek tek yönü, uzun süre oturulduğunda sıkıntı yaratan, birbirine

Bir bölümü Diyarbakır'da çekilen ve Hüseyin Peyda'nın başrolünü oynadığı "Kaderime Ağlarım" filminin afişi. Afişte "Muhteşem Bendir" diye anons edilen musikişinas Hüseyin Peyda'nın karşısında ve Celal Cüzelses'in arkadaşı Hüsnü İpekçi.

(Görseller Şeyhmus Diken arşivinden)

Dilan Sineması karşısı Emirgan Parkı 1960'lı yıllar. Küçük çocuk Şeyhmus Diken, dayısı Yüksel Güven, Bedri Ayseli ve arkadaşları.

bitişik yapılmış tahta koltuklarıydı. Aslında sinemanın sahiplerinin ekonomik güçleri deri koltuklar yapmaya da yeterli olmasına karşın, tahta koltuk yapma gereği duymuşlar. Dilan kardeşlere göre bunun nedeni de, izledikleri filmi beğenmeyen "kabadayların" bıçaklarıyla deri koltukları tahrip etmelerinden duyulan kaygıymış.

Nitekim bu kaygının ne kadar yerinde olduğu yirmi yıl sonra kanıtlandı. 1970'li yıllarda yapılan Emek ve Ar sinemalarının deri ve kadife koltuklarının bıçak darbeleri ile tahrip edilmesi, sanki yıllar öncesinden görülmüştü.

Bugün arıyoruz eski Dilan'ı, Dilan Sineması'nı...
Çünkü;
"Yalnız perdede yaşanır
iki saate sığdırılan hayatlar"
ve,
"her şey yerleşir yerli yerine
anlaşılır olur
bir zamanlar anlamadan seyrettiğimiz filmler." **

'Uzaktan kesik' günleri!..

Dilan Sineması sonraları, 1990'larda üçe bölündü. Bir bölümü ticari amaçlı pasaj-çarşı olarak hizmet verdi ki hâlâ bu bölümün hizmeti sürüyor. Bir bölümü düğün ve toplantı salonu oldu. Üst kısmı, yani balkondan bozma üçüncü ve son bölümü ise Dilan Sineması olarak hizmet verdi.

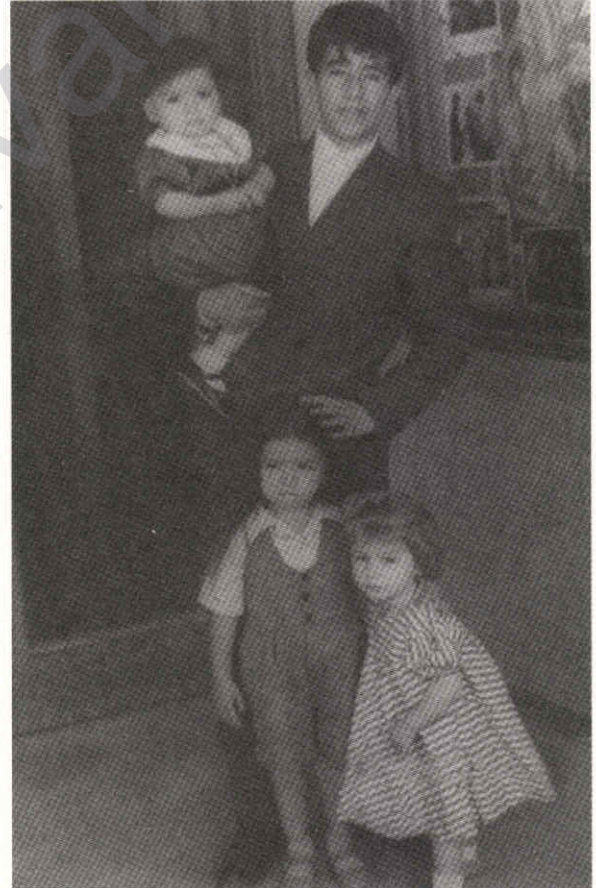
Ayrıca Dilan Sineması'nın yazlığı 1974'te bozularak kışlık Site Sineması haline dönüştürüldü. Yaklaşık 800 kişilik kırmızı maroken koltuklu sempatik bir sinemaydı Site. Koltukları bugün Meclisteki vekillerimizin koltuklarını anımsatıyordu. Yani anlaya-

cağımız Diyarbakırlılar 25 yıl önce o kırmızı koltuklara oturmuşlardı. Ve Site Sineması'nın ilk filmi de Marlon Brando'nun oynadığı "Baba" filmiydi.

Sözün burasında çocukluk dönemimizin sinema günlerinin neşe-i muhabbetini paylaşmadan geçmek olmaz. Her sinemanın haftada bir ya da iki aile günü olurdu. Bu günler genellikle salı, çarşamba ve cuma günleriydi. Deyim uygun düşerse, bu günler ıslak mendil günleriydi. Aile günlerinde draması bol Yeşilçam kurdeleleri oynatılırdı. Nişanlılar, sözlüler, birbirlerine gönül koyanlar ancak bu

günlerde "uzaktan kesik" atarlardı.

Hafta sonları ise biz çocuklara tahsisliydi. Koşuşturma telaşı bu kez biz çocuklar içindi. Sinemaların ölü âdeta panayır yerini andırırdı. Çoğunlukla önceden okunmuş eski sayı resimli romanlar (Zagor, Pe-

1957. Dilan Sineması'nın önünde. Dayısı Yüksel Güven'in eli başında olan Şeyhmus Diken.

kos Bill, Tommiks, Teksas) satılır. Ya da dergilerin yeniliğine -eskiliğine göre bir miktar bedel ödenerek değiş-tokuş yapılırdı.

Ayrıca sinema önlerinde dağdağan (veya dardağan) ve kamış satılırdı. Dağdağan, dışı yenilen bir meyve türüydü. Çekirdeği de eğlence olsun diye kamışın içinden üflenirdi.

İki bin'li yıllarda Dilan Sineması yeni, küçük ve cep tabir edilen yedi sinema salonuna dönüştü. En büyüğü 600 kişilik yedi salondan oluşan bir sinema kompleksi olarak "Dilan Sinemaları" adını almıştı artık tarihi Dilan Sineması. Bir süre de böyle direndi Dilan...

Ve nihayet insanların bir araya gelip "cem" olarak toplu bir ayın gibi eğlencelerini de kültürel aktivitelerini de paylaştıkları mekânlardan hızla kopup, yalnızlaştıkları evlerinin daracık odalarında sanal dünyada "çetleştikleri" bir tarzı hal egemen oldu hayatlarımıza. Sinemalar, yerlerini internet üzerinden kültür dezenformasyonuna itti.

Bir başka gerçek de şu ki; uluslararası film şirketleri "komisyonlar"ı üzerinde daha bir acımasız ve tahammülsüz davranmaya kalktılar. Zaten epeydir "kazanamayan" sinemacılar bu "filmcilerin" tahakkümüne daha fazla dayanamadı. Ve birer ikişer kapılarını kilit vurmaya başladılar.

İşte Dilan Sineması da türünün son örneği oldu. 55 sene önce Diyarbakır sahnesinde arzı endam eden bir kültür kurumu sessiz sedasız "paydos" deyip, benden buraya kadar kelamıyla devrini tamamladığını dünya aleme ilan etti.

Şairin dediği gibi;

"değerinden eksigiine bozdurulmuş düşlerden yalnızca bir dövme gül kalır geriye dağılmış parçaları arar

bir geçmiş zaman tanımı olan

bütünlüğümüz" ** den geriye flu anılar kaldı artık. Bir de edebi metinler:

"Kendimizi bütünüyle filme vermişken, ölesiye inanyorken olan bitene, büyüüne kapılmışken büyük hayatların ve büyük maceraların, siyahın ve beyazın gerçeğine kilitlemişken, filmin içinde yaşayorken diyelim. Ansızın bir esinti beyaz perdeyi dalgalandırır, büyüü bozar, bizi yaşadığımız zamana ve mekâna geri gönderirdi."***

Gerçekten de ani bir esinti büyüü bozdu ve olanca kabalığı ile hayata geri döndük... ❀

DİPNOTLAR:

* Mungan, Murathan, Üç aynalı Kırk Oda, Metis Yayınları.

** Mungan, Murathan, Yaz Sinemaları, Metis Yayınları.

XELÂS

gergesun gino mı

werte hermonem râ

gonia yenna

ez ke merîn

tı ne-xeleşına

sozê gino mı

werte cigera mı ra;

zafi dejena

ez ke merîn

tı xeleşına?

gonia mı, gonia tû ya.

Müslim Çelik

'MUNZUR'UM PUS İÇİNDE...'

TEVFİK TAŞ

"Munzur'um pus içinde savrulur

Karda

Rüzgârda

Aşağıda

Domates

Biber fideleriyle

Bir esmer Kürt kızı

Çalışır kuytularda..."

Böyle demişti Enver Gökçe. Şiiri, şiir yapan biraz da öngörüsü, sezgisi, olağanı aşan çağrışımlarıdır... Gökçe o sıradağa bakarak söylemiş dizelerini. Biz bugün o sıradağı yarıp olağanüstü bir vadi yaratan suya bakarak okuyoruz şairin yazdıklarını ve şimdi Munzur suyu hakikaten pus içinde...

Hasankeyf'e yapılacak baraja karşı verilen savaşım sınırlı da olsa devletleri geriletebildi. Elbette sorun büsbütün ortadan kalkmış değil, ama güçler dengesinde bir yer tutabildik. Ancak Munzur'a yapılacak barajlara karşı verilen savaşım giderek başkalaştı ve biz Munzur'u kaybetme tehdidinin giderek büyüdüğünü görmekteyiz...

Pek çok kesim Munzur suyuna sığınarak kendi isteklerini, politik sorunlarını, hırslarını, özlemlerini söyledi ve giderek "Munzur'u savunmak" dediğimiz iş gerilere itildi...

Kısa bir özet ve yargı süreci

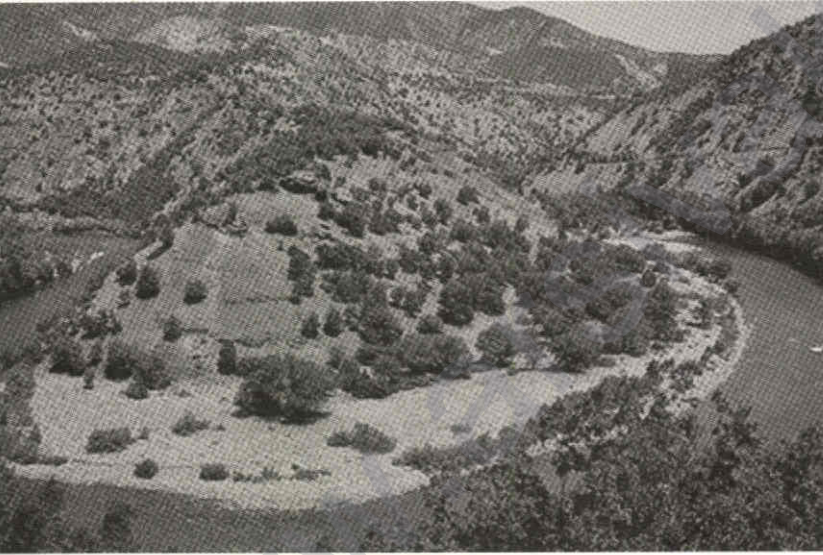
Munzur Projesi kapsamında yer alan altı baraj ve sekiz hidro-elektrik santralının (HES) yapılacağı alan Munzur Vadisi Milli Parkı içerisindeki Munzur deresidir. Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından 1960 yılında gündeme getirilen "Munzur Projesi", 1987 yılında kâğıt üzerinde tamamlandı ve 1998'de yapım kararı alındı.

Proje enerji amaçlı Uzunçayır, Akçayık, Kaletepe, Bozkaya, Pülümür, Konaktepe barajları ile Mercan ve Konaktepe I ve II HES'i kapsıyor. Her biri 125 metre yüksekliğinde baraj duvarlarıyla Munzur deresini baştanbaca kaplayacak olan barajlar ile HES'lerin toplam kurulu gücü 384 megavat olacak ve yılda 1571 gigavat elektrik enerjisi üretecek. Beklenen budur.

Proje kapsamında Uzunçayır Barajı'nın yapımı tamamlandı ve geçen ay su tutmaya başladı. Mercan HES ise yapım aşamasındadır...

Munzur suyu üzerinde yapılacak Konaktepe Barajı ile Konaktepe 2 HES'leri için 5 Haziran 2001 tarihinde Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Kurulu Kurucu Üyesi Avukat Murat Cano ile beş Dersimli Danıştay 10. Dairesi'nde dava açılmıştır.

Gerekçeleri şunlardır: *Proje, Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporu yapılmadan ihale edilmiştir. Bu barajların yapılması Dersim'in (Tunceli) doğasını yok edecek, iklimini değiştirecek, ayrıca Dersimlilerin kutsal saydığı bölgede bulunan başta Munzur Baba olmak üzere*

Yoksulluğa itmek, aç bırakmak bir saldırı biçimidir. Örneğin Hasankeyf, ülkenin kesif yoksullukla yaralı yerlerinin başında gelmektedir. Devlet ve sermaye ortakları Hasankeyf'te bir baraj kurma planını bu yoksulluğun üzerine oturtmuştur; yoksul insanlara istimlak parası ve iş vaat ederek... Devletin pek çok kurumu, Hasankeyf'te tam bir gizli örgüt gibi çalışmıştır.

Munzur suyu Dersim'in Ovacık ilçesinde doğmaktadır. Ovacık, ambargoların en vahim biçimlerini yaklaşık on yıl boyunca yaşadı. Burada da, ambargonun yoksullaştırdığı Ovacık köylüsünü istimlak parası ve iş vaadi üzerinden yola getirmekle işe başlandı.

re birçok kutsal alanı sular altında bırakacaktır. Bu barajlar Dersim merkeziyle ilçe yerleşimleri arasında iletişimi koparacak, ayrıca envanteri/dökümü bile yapılamamış arkeolojik, jeolojik değerleri yok edecektir. Ayrıca Milli Park sınırları içerisinde bulunan birçok endemik bitki ile hayvan varlığını yok edeceği için Bakanlar Kurulu kararının iptal edilmesi gerekmektedir.

Davacılar ayrıca, bu barajlardan elde edilecek elektrik enerjisinin Türkiye'nin yıllık üretiminin yüzde 1'inden az olduğuna, sekiz HES'ten yılda 80 milyon dolar kazanç sağlanacağına; yörede hayvancılık ve doğal korumaya yatırım yapılması halinde yıllık 1 milyar dolar gelir elde edilebileceğine vurgu yapmıştır.

Danıştay 10. Dairesi, 5 Temmuz 2005'te oybirliği ile verdiği kararda, projeyi iptal etmiştir. DSİ'nin kararı temyiz etmesiyle Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu da 23 Şubat 2006'da toplanarak davayı karara bağlamıştır: "...Danıştay 10. Dairesi'nin kararını "Dava konusu baraj ve HES'lerin ÇED Raporu hazırlanmaksızın Bakanlar Kurulu kararının ve zımni ret işleminin iptali yolunda hukuki isabet görülmemiştir."

Davayı, AİHM'ye taşıyan Cano ve arkadaşları, ayrıca, söz konusu HES'ler için Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 24 Ekim 2001'de verdiği "Proje alanında tarihi ve doğal mirasa konu değerler yoktur" kararına karşı Malatya İdare Mahkemesi'nde de dava açtılar. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na karşı açılan davada mahkeme, 4 Haziran 2006'da verdiği ara kararda, oybirliği ile uyuşmazlığa konu alan Milli Park sınırları içerisinde keşif ve bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verdi.

Yargı sürecinin özeti budur...

Kötü tarih, kötü talih

Cumhuriyet, 1935'te çıkardı Tunceli Sürgün Kanunu'nu. Tunceli adı da Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası'nda bu kanunla birlikte yer etti. Seyit Rıza önderliğindeki isyan da bu kanundan sonra başladı. (Ki o güne dek Tunceli adında bir köy bile yoktur bu coğrafyada. Bugünkü il merkezinin o günlerdeki adı Mami-

ke'dir.) Dersim'de ayaklananlar yenildi ve devletin yaptığı ilk şey, Dersimlilerin kızlarını, oğullarını köle pazarına benzer pazarlarda, (başta ordu mensupları, devlet görevlileri olmak üzere) besleme/ hizmetkâr olarak dağıtmak oldu. Sevgili Nezahat Gündoğan, *Dersim'in Kayıp Kızları* adlı bir belgesel hazırlarken, "eriştiği bazı olguların, 12 Eylül cuntacısı Kenan Evren'in eşi Sekine'nin de Dersim'in kayıp kızlarından biri olma olasılığının belirdiğini" söylüyor.

Devlet, Dersimli aynı aileden iki kardeşi aynı köye, kasabaya sürmedi; her birini değişik yerlere sürdü. Çünkü o kültür, o isyan damarı kurusun istedi. Birçok aile yıllar, on yıllar sonra buluşabildi. Birçok aile de buluşamadı. Şimdi Türkiye'nin hemen her yerinde o güntü sürgünden kalma aileler yaşamaktadır. Kimi gizli tutar hâlâ geçmişini, kimi kederle, acıyla söyler.

1980'li yıllarda başlayan PKK'nin gerilla mücadelesi ile birlikte Dersim yine ablukaya alındı. Yıllarca ambargo altında yaşadı. Öyle ki bir köylü yırtılan ayakkabısını karakola teslim etmeden ikinci bir ayakkabı satın alamadı. İkinci ayakkabının gerillaya verilme olasılığı vardı çünkü. Kimse tarlasını ekemedi, yaylasına gidemedi.

Yas, onur ve kesif yoksulluk birbirine karıştı.

Elektrikten üstün değerler var

Şimdi Dersim'de eylemler yapılıyor. Munzur suyu ve vadisi üzerine yapılacak barajların durdurulmasını istiyoruz...

Bizim nedenimiz çok yalın:

Munzur suyu üzerine yapılacak barajların bir nedeni de Keban Barajı'nı beslemektir. Keban Barajı Fırat ve Murat suyu havzalarında Hitit, Asur ve tarih

öncesine ait pek çok uygarlığın yapılarını, simgelerini, izlerini yuttu. Ve şimdi ölüyor. Bundan elli yıl sonra da Munzur üzerine yapılan barajların ömrü bitecek. Oysa doğa Munzur Vadisi'ni bilebildiğimiz kadarıyla 42 milyon yılda yapabildi ve bu vadinin yer yüzünde başka bir benzeri yok.

Dersim'de de ülkenin başka coğrafyalarında da değişik ve daha temiz yollardan enerji elde etmenin olanaklı olduğu biliniyor. Ama diyelim ki rüzgâr ya da başka yoldan Dersim topraklarında elektrik enerjisi elde edilemedi; diyelim ki Dersim'in suyundan, vadisinden başka enerji üretecek hiçbir olanak yok... Gene de o barajlar yapılmamalı. Elektriği nereden alırsa alsın devlet, daha başka projeler gerçekleştir-meyi öğrensin. Ama Munzur'a baraj yapamaz. Çünkü; bu vadideki ormanlarda vaşak, dağ keçisi, yaban koyunu, ender sürüngenler, balık türleri, eşi az bulunur onlarca kuş türü ve başka yerlerde soyu tükenmiş hayvanların ve sadece bu dağlarda bulunan "endemik" üç yüzü aşkın bitki ve sadece bu türden koşulları sert coğrafyalarda yaşayan bini aşkın özel bitki türü yaşamaktadır. Barajlar bunların tümünü ortadan kaldıracaktır. Ve bizim için elektrik her şey, bütün değerlerden üstün değildir.

O en az Munzur kadar el değmemiş, yaban ve görkemli olan Mercan Vadisi'nde önce Kürtlerin köylerini, ağaçlarını, hayvanlarını yaktılar. O köyleri boşalttılar. Sonra oraya baraj yapmaya başladılar...

Mercan Vadisi Munzur'un geleceğini göstermektedir.

Munzur Vadisi boyunca da onlarca köy yakılmış ve boşaltılmıştır. Sıra betonlaştırmaya gelmiştir çünkü.

Evet, sadece barajların yapımından zarar görmüyor o coğrafya. Asker ve özel tim bu ormanlarda gerilla barınmasın diye, aklına estikçe havadan yangın bombası atıyor ve bu ormanları yakıyor.

Bizim taraf ve yapamadıklarımız...

Bütün dinlerin temel sorusu şudur:

"Ne yaptım Ya Rab!

Ben sana ne yaptım da bana bunu reva gördün?"

Benim sorum tersinedir: *Ey iflah olmaz zalim düzen, sana karşı savaşıyorum ama... Ama neleri yapamadım, neleri eksik bıraktım ki bu zulüm, köhnelik devam ediyor?*

Bu düşünüşür şimdi yazacaklarım için beni cesaretlendiren. Çünkü düzenin bize çıkardığı engellerden daha küçük değildir bizim eksik bıraktıklarımızdan doğan engeller.

...

Dersim'e barajların yapılması gündeme oturduğunda, tepkileri bir odakta toplamak için, bir festival örgütlemeye başladı Dersimliler. Bu başlangıçta son derece önemliydi. Ama giderek sıradanlaştı, yavanlaştı. Çünkü, Munzur Doğa ve Kültür Festivali, üzerine kurulduğu asıl sorunu, arkaya iterek ondan uzaklaştı.

Büyük oranda popüler kültürü yeniden üreten, yıkılmışlığı, acıyı sevme kültürünün öğelerini öne çıkaran bir hatta kaydı. Üç-dört günü geçen bütün bir festival sürecinde, barajlar sorununa ayrılan eylem zamanı artık bir saati bile bulmuyor. Gerisi vur patlasın çal oynasın ve ağlamak yüklü işlerin birbirine geçmesi oluyor dersek, abartı sayılmasın.

Örneğin her festival, yakılan, boşaltılan bir köye adanabilirdi. Çünkü etrafındaki köyler olmadan Munzur'u savunmak daha zordur.

Her festivalde köyü boşaltılanlar köylerine gidip gelebilsin diye bir köprünün yapımı öne çıkartılabildi. Çünkü köylüler o ırmağın üzerinde gidip gelebildikçe, özgürlükleriyle o ırmağın akışını daha çok özdeşleştirebilir.

Her festival Dersim'e kalıcı bir sanat nesnesi kazandırabilirdi. Bu ülkenin sanat birikimine devrimci bir katkı olurdu.

Her festival devletin yaktığı bir ormanı, dünya ormanlarına yeniden kazandırmaya adanabilirdi... Çünkü ormanlardır, onlara yağan karlardır Munzur'u var eden.

Her festival ülkenin ve dünyanın enerji politikaları bakımından hazırlanmış bir bilimsel eseri/eserleri dünyanın farklı dillerine çevirerek yayımlayabilirdi. Böylece Dersim, kapitalist enerji politikasına karşı temiz, evrene uygun enerji politikalarının başvuru kaynaklarının bir merkezine dönüşmüş olabilirdi.

Olmadı...

...

Dersimliler barajları eksen alarak bilim çevreleriyle sahiden kalıcı ilişkiler kurmayı seçemedi. Festivalere kimi bilim insanları çağrıldı. Ama bu bilim insanları meramı geniş ve kalıcı bir biçimde anlatacak, anlattıkları, gösterdikleri aynı dertten mustarip başka insanların olanaklarına dönüşebileceği bir biçimde karşılanmadı, öyle konumlandırılmadı.

Dersimlilerin bütün öteki meselelerin önüne alacakları iş, devleti ve ortaklarını barajlar konusunda geribas etmektir. Bu bakımdan Fırtına Vadisi'ne sahip çıkılma özellikleriyle, Bergamahlıların savaşım özellikleri ve Hasankeyf için izlenen yöntemler ben-ce bugün de önemli örneklerdir...

Bu satırlar biraz geç kalınmış duygusu taşıyor. Ben bunun ayrımındayım. Evet hayli geç kalınmıştır, ama yapılamaz değil...

...

Biz haklı olarak ÇED raporu yokluğundan söz ediyoruz. Oysa bugünkü ÇED raporu sistematigi, son derece geri ve ilkel. Örneğin mevcut ÇED raporları sosyolojiyi, toplum psikolojisini, barajların göçe zorladığı insanların bütün bilim disiplinleriyle bütünlüklü olarak araştırılmasını ve incelenmesini içermiyor. Biz, yeni bir ÇED raporu sistematigini bilim çevreleriyle hazırlayıp barajlara karşı savaşım veren herkesin olanağı olabildik.

Bunu sıklıkla dile getirenlerden biri Dersimli Avukat Murat Cano oldu.

Ama o popüler bir şarkıcı olsaydı biz onu belki biraz dinlerdik, ama o bu işlere emek veren bir avukat işte...

...

Biz, Munzur Vadisi'nin bugününü yeryüzüne tanıtırken (bunu pek yaptığımız söylenemez ama yapmalıyız) baraj yapıldığında bu vadinin alacağı görünümü illüstrasyonlarla/resimlerle/çizimlerle karşı karşıya koyarak; neye, neden karşı çıktığımızı dünyaya daha iyi anlatabilirdik/anlatabiliriz.

Olmadı.

Dersim Ana Kent Belediyesi'ne iki dönemdir devrimciler seçiliyor, ama bu dönemlerde de olanaklar daha genel geçer şeylere harcandı ve biz yola mağlup olmanın eşliğinde devam ediyoruz... Mağlubiyet giderek büyüyor çünkü Uzunçayır Barajı'nda suyun tutulması ve Tatar, Binar barajlarının olduğu aşamalar bizim tarafın işini bütününe yokuşa sürmektedir.

...

Bugün yine Dersimli bir avukat olan Barış Yıldırım, Munzur Vadisi'nin Doğal SİT Alanı olarak tescillenmesini, olanağı el verdikçe sistemli bir biçimde dile getiriyor. Bu son derece önemli bir iştir. Bize bilim çevreleriyle daha kalıcı ilişkiler kurmak, yeni çareler aramak olanağı verebilecek, zaman kazanmamızı sağlayacak bir düşüncedir...

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma hukukuna göre Doğal SİT Alanları'nda "kesinlikle hiçbir şekilde" baraj, hidro-elektrik santrali yapılamamaktadır. Devlet bir gün Doğal SİT Alanları'nı da yapılaşmaya açarak saldırabilir... O zaman da Munzur'u ülkenin

bütün Doğal SİT Alanları'yla birlikte savunuruz. Ama eminim ki bugünkünden daha güçlü oluruz.

Yine, Dersim'de barajların yapımına karşı çıkan kurumların büyük kısmının ülkede yapılmak istenen öteki doğal yıkımlara pek de duyarlı olduğunu söylemek mümkün mü? Alliano, Çoruh, Fırtına Vadisi, İkizdere ve Hasankeyf gibi yıkım ve yok olma tehdidi altında olan doğal ve tarihsel alanlara ilişkin ciddi bir dayanışma, örnek alınacak bir tutum kaydedilmiş değil.

Ya çözer ya çözüyoruz!

Savaş, askerî saldırganlık Dersim'de kültürel bakımdan da büyük yıkımlar yarattı.

Eğitiminden, gelir kaynaklarından, kendi kültü-

10 Ekim 2009, Dersim

rel dokusundan kopartılarak kentlere sürülen birçok genç de, adımı bile koyamadığı bir çaresizliğin içinde savrulup duruyor.

Şimdi yapılacak barajlar yeni göç dalgalarını da birlikte getirecek. Ama bu göç 1938'dekinden de ağır olacak, çünkü geri dönüp yerleşecek toprak bulamayacak Dersimliler.

İşte bütün bundan ötürü, barajlara, savaşımı kazanacak biçim ve yöntemlerle karşı çıkmak gerekmektedir. Çünkü kazanım elde etmek, yorulmuş, hırpalanmış yanlarımızı yeniden onarmak bakımından bize yeni güçler verecektir.

Çocukları öldürenler merhamet etmez sulara!

Bu yüzden biz her gün yeniden anımsamalıyız Fransız isyancılarımızı:

Ya Bastille'e yürür çözersiniz

Ya burada kalır çözülsünüz! ☀

Sonda bilbizêkan

RECEB DILDAR

Havîn çavên xwe kutabûn rêya vikî vala û pê li gazê dikir. Dixwest berî esrê bigihîje zeviya bilbizêkan. Dengê dilê wî jêre digot ew ê îcar were. Divê bihata. Hişê wî qebûl nedikir ku sala çû çima nehatibû. Lê îcar ew ê bihata. Havîn bi dilê xwe yê ku wekî defa hawarê sînga wî dikuta re dipeyivî û dubare dikir, "eger li heyatê be ew ê teqez were. Dibe ku sala çû derfet nedîtibe, lê îcar ew ê were. Ma ew ê çawa dikaribe sonda bilbizêkan ji bîr bike. Ew ê teqez îcar were."

Ji çiyayên Torosan ber bi behrê ve bayeke hênîk dihat. Havîn pencereya erebeya xwe heta dawiyê vekiribû, ji hêlekî ve wî bayê hênîk dikişand pişikên xwe û kelecana xwe si-viktir dikir, ji hêlekê ve jî guhê xwe dabû ser dengê Şiyar û li dengê wî yê zelal guhdarî dikir. "Şêrina min, were ba min?, ku tu ji min bawer nakî nayê dîtina min..., piştî ez mirim tu qet neke şîna min."

Li pêşiya wî hê 500 kilometro rê mabû. Morahiyeke sivik bi ser çiyayan ketibû, dinya hêdi hêdi gewr dibû lê tîrêjen rojê hîn ji pencên xwe neavêtibûn ser qotên çiyayên bilind. Xwestibû berî ku dinya ronî bi-

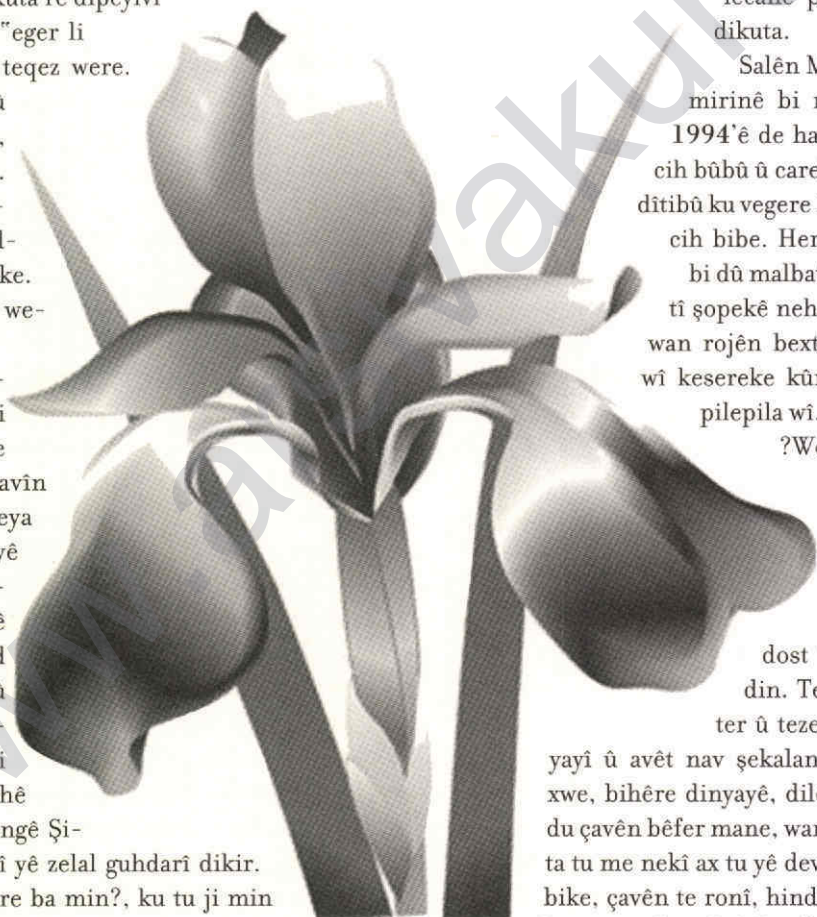
be û trafik qerebalix bibe xwe ji Edeneyê xelas bike û berê xwe bide ser rêya Diyarbekirê. Xeyalê Qerejdaxê û bilbizêkên wê yên rengîn ku wan wekî kulîlkên emrê xwe bi nav dikir, li ber çavên wî diçûn û dihatin. Dilê Havîn bi kelecana defa sînga wî dikuta û bi wê kelecane pedala gazê berjêr dikuta.

Salên Mersînê wekî salên mirinê bi nav dikir, di sala 1994'ê de hatibû li Mersînê bi cih bûbû û carek din jî derfet nedîtibû ku vegere Diyarbekirê û lê bi cih bibe. Her çiças çend caran bi dû malbata wê ketibû ji rastî şopekê nehatibû. Her cara ku wan rojên bextewar diketin bîra wî kesereke kûr dikişand û dibû pilepila wî.

?Wey dinyayê wey. Te çi anî serê me dinyayê. Te çawa em bi çol û çepe-lan xistin, te çawa destên me ji dost û hevalan qetan-din. Te çawa canê me yê ter û teze kir çermekî rizi-yayî û avêt nav şekalan. Bihêre destdara xwe, bihêre dinyayê, dilekî ji qidûmketî û du çavên bêfer mane, wan jî bihêre. Ma heta tu me nekî ax tu yê dev ji me bernedî, de bike, çavên te ronî, hindik ma. Axa te kêmbûye em ê lê zêde bikin."

Çend hevok hebûn ku qet ji ser zimanê wî kêmbûn: "Kanî ew ciwanî, kanî ew xortanî, Wey dilo ez bimrama dilo."

Paşê bi nihirandin didomand, "zeman çawa diherike. Çawa me li dû xwe dikişîşîne. Heta niha kesê

bendekê dananiye pêşiya wê. Em wekî qirşikekî ziwa li ber lehiya wê ketine û vir de, wê de dipekin...”

Hem dipeyivî hem jî xwe davêt gola bîranînan û di nav de avjenî dikir.

Rojeke biharê ya xweş bû. Meha nîsanê hema bibê nivî bûbû. Havîn bi mêvandarî çûbû Rihayê cem hevalekî xwe, niha li ser rêya vegeerê bû, Sêwreg derbas kiribû, texsiya xwe ber bi Diyarbekirê ve diajot. Xortekî li ser xwe, bi bejn û bal bû. Li Zanîngeha Diyarbekirê di Fakulteya Hiqûqê de dixwend. Ji carek ve berê wî ketibû zeviyeke, zevî di nav rengên mor û spî de winda bûbû. Bayê ku jî bakur dihat hêdika rûyê kulilka bilbizêkê dialast û bi hezaran kulilk wekî ku semayê bigrin bi hev re ketibûn nav reqseke ewreng.

Havîn nexwest vê dûmena nûwaze ya ku xwezayê jê re bexşandibû di cih de bihêle û biçê. Hêdika texsiya xwe sekinandibû û demekê li wê semayê, li wê xwezaya lihevkerî, li wê xalîçeya rengîn temaşe kiribû. Paşê jî texsiyê peya bûbû, daketibû nav zeviye, çend wêneyên bilbizêkan kişandibû. Ji bo bibe jî hevala xwe re, qevdeke bilbizêk dabû ser hev û dişa ketibû ser rêya xwe.

Gava hevala wî çav li bilbizêkan ketibû, jî çavên xwe bawer nekiribû. Ma li dinyayê kulilkên ew qas xweşik û nazdar jî hebûn. Ji ber ku kêfa Biharê gelek jî van kulilkan re hatibû, Havîn jê re gotibû: “Bihar, soz jî te re, hema sibê xwe amade bike ezê te bibim wê zeviya bilbizêkan” û wêneyên ku kişandibûn rê Biharê dabûn.

Bihar jî Meletiyê bû, keçeke xwînsêrîna devliken bû, hatibû li Diyarbekirê Zanîngeh dixwend. Ji sala pêşîn de hev du nas kiribûn û bi hev re hevaltî kiribûn. Her çiqas gava Bihar çav li Havîn diket dilê wê wekî kulilka ku li ber bayê bakur bêstar mabe dilerizî û diperpitî jî, digot ev ne ew roj e, ne wextê vî tiştî ye û dengê dilê xwe tepisandibû. Û jî xwe Havîn, bê Biharê sebra wî qet nedihat, gava ew nedîta bêserî xwe li kolanan diqeliband. Lê nedixwest navê evîne bilêv bike, jî bo mêraniya wî qelsiyeke mezin bû, paşê wî yê çawa li rûyê hevalên xwe mêze bikira. Tu carî dengên dilên xwe jî hev re eşkere nekiribûn. Her tişt jî demê re hiştibûn. Wekî du hevalên zanîngehê lê dişa jî wekî du kevokurkan li dora hev diçûn û dihatin û rojên xwe bi hev re derbas kiribûn. Ev sala dawîn bû, bi qedandina biharê re wê zanîngeh jî xelas bûbûya.

Roja din, piştî taştê, bi hev re berê xwe dabûn bilbizêkzeviyan. Piştî ku jî bêhn û rengên kulilkan hewesa xwe girtibûn, berê xwe dabûn bilindahiyên Qerejdaxê. Her du ciwan zevî bi zevî bi dû kulilkan, pal bi pal bi dû çivikan, kanî bi kanî bi dû avên qerisî ketibûn. Piştî ku xwe têr betilandibûn, dişa vegeyabûn

ciyê berê. Ji bo vegeerî destên wan jî wê zeviya bilbizêkan nedibû.

Wekî sozekê dabûn hev an peymaneke veşartî di nav wan de hebe, jî bo qevdeke bilbizêk biçirpînî û bidin hev du, jî hev du qetiyabûn. Gava berê xwe dabûn hev di destê Biharê de qevdeke bilbizêkên şîrî hebûn, di destê Havîn de jî bilbizêkên more. Û her tonê rengên şîn û mor ên ku jî ser kulilkan dibiriqîn û çirûsk jê dipekiyan çavên Biharê hildidan. Her ku jî kulilkan re kêf dikir rûyê wê yê gewr, kirasek jî rûyên periyên li xwe dikir. Qevdên bilbizêkên wan di nav destên wan de, hatibûn li ber hev du sekinibûn. Hinêk di bibikên çavên hev de li rastiyan geriyabûn. Wêrekî jî Biharê hatibû, kulilkan dirêji Havîn kiribû û bi dengê gelek nazdar gotibû: “Ma tu zanî Havîn, divê ez li xwe mikur bihatama û min berê vêya jî te re bigota. Nizanim jî ber çî bû, her cara, min biryar dida ku jî te re bibêjim, ez dixetimim û li ciyê xwe disekinim.”

Havîn peyva Biharê biribû û bi dengê xemgîn domandibû: “Bihar li min bibore, divê berê ez li xwe mikur werim, mêranî bûbû bela serê min, divê ez qels neketama, divê min ramanên xwe bi te re parve bikira. Min xwest jî te re bibêjim, lê her cara min li eynê mêze dikir, min jî xwe re digot, simbêl li ber pozê te ye û van simbêlan bû sebeb ku heta îro min jî te re negot.”

Biharê nedixwest Havîn dawîya gotinên xwe bîne, destê xwe da ser devê Havîn û bi lava li çavên wî mêze kiribûn. “Havîn bes, ez naxwazim, ez naxwazim gotinên te bi dawî bibin, bila di ciyê xwe de bisekinin.” Dengê Biharê dilerizî, qirika wê tije bûbû lê dişa jî hemû hêza xwe civandibû ser hev û gotina xwe domandibû: “Ez diçim, ez diçim Havîn. Binêr ev kulilka çiqas xweşik in, ez jî dixwazim bibim kulilkeke jî wan kulilkên serê van çiyayan, ez ê biçim cem sosinan, beybûnan, binevşan, sorgulan, ka navekî li min bike Havîn, bi navê ku tu ye li min bikî ez biçim, jî bo xatirxwestinê jî îro çêtir tune.”

Çavên Havîn ên ku simbêlên wî şûr nedibirîn, şil bûbûn. Ji mêraniya xwe danexwar lê dengê wî jî lerizîbû: “Ma te dizanibû ez ê çî bibêjim Bihar, min ê jî bigota ez diçim, min ê jî jî te xatir bixwesta, ma tu dizanî ku çend caran kemîn danîn pêşiya min û ez jê filitîm, ma tu dizanî ku jî bo çî ez diçim Rihayê û bi hefteyan li wir dimam. Ew ê min bikujin Bihar, ez li Diyarbekirê bimînim ew ê min bikujin. Ma tu nabîni rojê çend kesan dikujin? Min çend caran xwest ku jî te re bibêjim. Ma ka min ê çawa jî te re bigota ku ez ditirsim, ew ê min bikujin? Divê ez jî vir biçim. Û jî bo xatirxwestinê jî îro çêtir tune.”

Hev du hemêz kiribûn, Qevdên bilbizêkên wan di nav sîngên wan de eciqîbûn. Wê rojê bi tenê bilbizêk bûbûn şahidên dengên dilên wan. Ji bilindahiya Qerejdaxê, ji dûr ve dengê mêkewekê bêdengiya dinyê xera kiribû. Çendek şûnde awaza bilûra şivanê li pala girê jorê, bi ser wan de naliyabû. Meqamê ku lédixist ji sêsed sal berê ve mabû, Edûla Milî ji bo lawikê Êzîdî Derwêşê Evdî digot: "Hey lo lo lo delal..." Biharê bêdengiya di nav her duyan de şikestibû: "Sozekê bide min Havîn, eger rojek rewş biguhere, divê em dîsa hev du bibîn. Temam, sozekê bide min, em dîsa hev du bibîn, lê li vir?"

Havîn, piçek xwe paş ve kişandibû, her du qevdên bilbizêkan xistibû nav destê xwe û bersiva Biharê dabû: "Soz, soz ji te re bilbizêka min, te navek ji min xwest ma ji navê vê kulîlkê xweştir nav heye, ez li ser navê Biharê li ser navê Bilbizêkê sondê dixwim ku ez ê her sal di vê rojê de di vî danê de werim li navê bilbizêkzeviyê li te bigerim."

Bihar hinek aram bûbû û gotibû: "Na, Havîn ew qas zû li benda min nesekine, deh salên pêşin qet neyne bîra xwe ji, lê ez ji li ser navê Havîn û hemû çiyayên welatê xwe ji te re sondê dixwim ku eger sax bimînim ezê ji piştî deh salan, salê carekê di vê roj û danê de werim û di nav rengê bilbizêkan de li ken û awirên te bigerim."

Havîn gotinê ji devê Biharê girtibû û domandibû: "Ez ê ji werim Bihar, ez ê ji werim û di nav bîna van bilbizêkan de li bêhna bilbizêka xwe bigerim."

Paşê wekî ku ji devê hev du girtibin bi yek hevokê peyivîbûn: "Sond, sonda bilbizêkan."

Nivro şikiyabû, roj ber bi esir ve dibezîya. Havîn erebeya xwe li kêleka rê dabû sekinandin û tûm bi tûm li dora bilbizêkan diçû û dihat. Her ku erebeyeke nû bihata bi hêla rê ve dizivirî û heta erebe derbas biba, bê tevger disekinî û li dû erebeyê mêze dikir.

Her ku roj ber bi êvarê re diqelibî, rûyê wî ji diqelibî, rûyê wî yê esmer hinek din ji diqemirî. Her erebeya dihat û bîsekin derbas dibû, kulîlkeke din ji bilbizêkzeviya dilê wî diqurmiçand.

Taqet di çongên wî de nemabûn. Xwe dabû ser kevîrek û berê xwe dabû hêla rê. Roj hema li ku ba wê biçûya ava. Di wê navberê de, texsiyek ji hêla Diyarbekirê ve xuya kir. Her ku ber bi bilbizêkzeviyê hat leza xwe kêm kir. Havîn bi kelecana li hêla texsiyê mêze dikir. Cupîni ji dilê wî diçû.

Texsiyê berê texsiya xwe da ya wî û li kêleka rê sekinî. Cava deriyê texsiyê vebû. Havîn ji qidûm ket di ciyê xwe miçiqî ... ❀

GULÊ

Min tu di hundirê welatekî de gihandî

Li ser axa sor tu çandî û

di deştek kesk de tu şîn hatî!

Di nava wê deşte de tu bûyî gul û gulçîn

Li ser bedana welatê min î

dîlderizî tu bûyî jiyana û

vejîna li ber dilê bi mîlyonan

yarên xwe

gulê...

Reyhan Sarhan

OTANTİZM ve MODERNİZASYON

SEDAT KARAKAŞ

Kürt halk danslarında modernizasyonu tartışmadan önce, konuyu daha iyi kavramak açısından, kültür, folklor ve dansın tarihesine özetle de olsa değinmekte yarar var.

Kültür

Kültür sözcüğünün kökeni Latince "cultura"ya dayanıyor. Cultura; inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen colere'den türetilmiştir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde kültür şöyle tanımlanıyor: "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü."

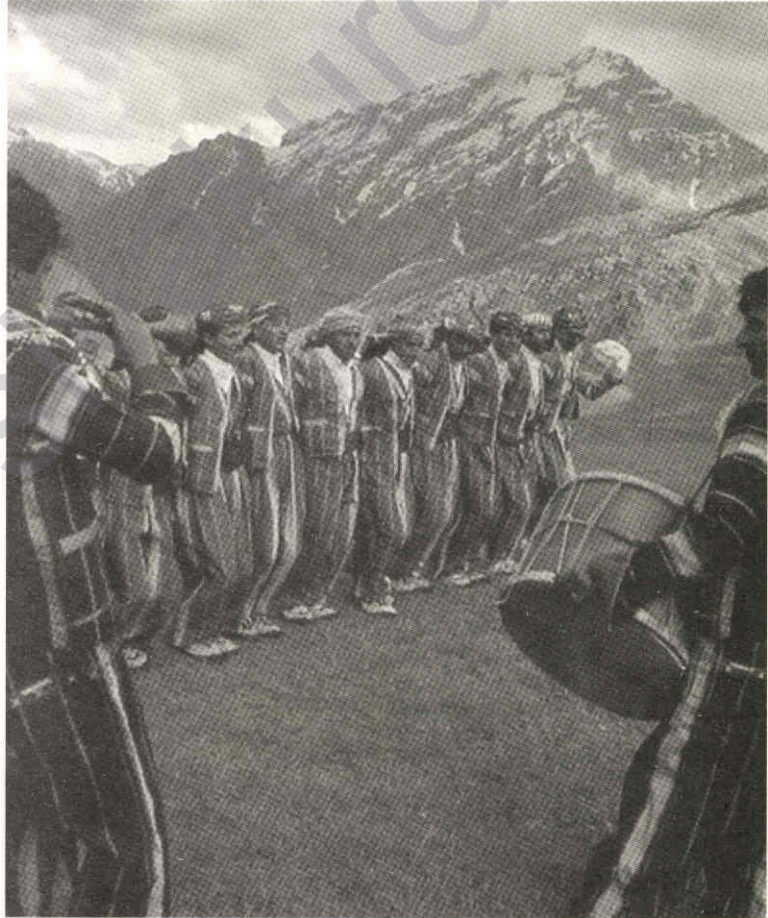
Sosyolojik olarak kültür, bizi saran, insanlardan öğrendiğimiz toplumsal mirastır. Kültürün oluşmasında ikili bir süreç vardır; birinci süreçte insan pasif ve alıcı konumdadır. Belli bir coğrafi çevrede yaşamakta, beslenme ve barınma ihtiyaçlarını oradan gidermektedir. Doğayla kurulan bu ilişki, yani ihtiyaçları doğrultusunda edindiği bilgi, dili, davranışları ve maddi üretim ve tüketim aletleri, kültürün yaratılmasında birinci aşama olarak karşımıza çıkar. İkinci aşamada ise insan alıcı konumdan çıkar ve üretmeye başlar; yani yaşadığı çevreye etkin ve aktif bir güç olarak katılır. Bu süreç ilk aletlerin yaratılmasıyla sınırlı olarak başlayıp Neolitik Çağ'la birlikte hız kazanmıştır. Her nesil miras aldığı kültüre maddi ve manevi bir katkı yapar ve onu kendinden sonrakilere miras bırakır.

Folklor

Folklor terimi, bugün genellikle halk dansları (halk oyunları) karşılığı olarak kullanılmaktadır. Çok yaygın olarak kullanılmasına ve halk arasında genel kabul görmesine rağmen, bu tanımlama esas olarak yanlıştır. Zira folklor veya halkbilim, belirli bir ülke veya bölge halkının kültürünü araştıran, bunları

kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan bir bilim dalıdır. Folklor, belirli bir nüfus için ortak olan ve halk dansları, masallar, şarkılar, efsaneler, sözlü tarih, atasözleri, şakalar, popüler inançlar, âdetler vb. kapsayan kültür öğelerinin bütününe verilen addır.

Folklor terimi folk (halk) ve lore (bilgi) sözcüklerinden oluşmuş bir bileşik isimdir. Terimi ilk kez İngiliz araştırmacı William Thomas (1803-1885)

1846 yılında, Londra'da yayınlanan "Athenaeum" adlı bir dergideki yazısında kullanmıştır. Thomas söz konusu yazısında halk edebiyatı ve halk gelenekleri konularındaki ürünleri inceleyen bilim dalına ad olarak "Folk-lore" teriminin kullanılmasını önermiştir.

Halk dansları

İlk çağlarda bedensel anlatım aracı olarak ortaya çıkan ve bireysel olarak icra edilen dans, giderek toplumsal bir karaktere bürünmüştür. İlk insanlar tanımlayamadıkları doğal olaylar sonucu karşı karşıya kaldıkları tehlikeyi kendilerinden uzak tutabilmek ve bu "doğüstü güçlerin" gazabından korunmak için onlara törenler eşliğinde kurbanlar sunmuş ve dans, bu törenlerin temel bir figürü olarak ortaya çıkmıştır.

Bunun yanı sıra, ölümlere, toteme, bereket ve verimliliğe, gök güçlerine, doğüstü güçlere tapma, savaş, av, düğün, doğum, ölüm ve benzeri törenlere de dansın eşlik ettiği görülür.

Hayatın devamı için ihtiyaçtan doğan ve sanatın ilk belirtileri olan bu danslar (oyunlar), zamanla edinilen tecrübeler sonucu geliştirilerek sanatın ilk halkalarını oluşturmuşlardır.

Kürt folkloru

Kürdistan, Ortadoğu'nun üç büyük uygarlığının (Mezopotamya, İran ve Anadolu) ortasında yer alıyor ve her üç uygarlıkta da büyük payı bulunuyor. Yazı ilk kez bu topraklarda kullanılmasına rağmen, Kürt yazılı edebiyatının çok gelişkin olduğu ne yazık ki söylenemiyor. Yine Kürdistan, insanlığın yerleşik hayata geçtiği ilk bölgelerden biri olmasına, atalarımız bölgede onlarca devlet kurmuş olmalarına rağmen, Kürtler bugün genellikle göçebe bir halk olarak tanımlanıyor. Bunun nedenlerini irdelemek başlı başına bir inceleme konusudur ve bu yazının boyutlarını aşmaktadır.

Kürtlerdeki folklor zenginliği genel kabul görüyor. Örneğin Celadet Bedirhan, Kürt folkloruyla ilgili olarak şöyle yazıyor: "*Folklorumuz, yani halk edebiyatı, dünya ölçüsünde ön sıralarda yer alır. Yakınoğuş'ta hiçbir ulusun folkloru, Kürt folklorunun düzeyine erişemez.*" (Hawar, sayı 33, Klasikên Me adlı makaleden aktaran Kemal Burkay, *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan*, Deng Yayınları) Kemal Burkay, aynı kitabında, devlete ve eğitim kurumları gibi folkloru yayaacak kurumlara sahip olmamalarına rağmen, Kürtlerdeki bu folklor zenginliğinde çok eskilere uzanan Kürt tarihinin ve zengin kültür mirasının önemli payı olduğu kanısındadır.

Kürt halk dansları

Öncelikle vurgulamamız gerekiyor ki, aşağıda yapacağımız değerlendirmeler esas olarak Kuzey Kürdistan'ı temel almaktadır. Kürdistan'ın diğer parçaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığımız için,

yaptığımız bu sınırlamayı okurun hoşgöreceğine inanıyoruz.

Önemli bir bileşeni olduğu Kürt folklorunun zenginliğinden, Kürt halk dansları da payını almıştır. Başlangıçta, "en önemli enstrüman" olarak kabul edilen ses eşliğinde (şarkılar) icra edilen Kürt halk danslarına, sonraları geleneksel Kürt enstrümanları kaval, tulum, davul-zurna ve diğer kimi sazlar eşlik etmeye başlamıştır. Dolayısıyla "Kürt halk danslarının tamamının güftesinin bulunduğu" iddia edilebilir. Enstrümanların kullanılması ve Kürtçenin uzun yıllar boyunca ağır baskı ve yasaklarla boğuşması sonucu, bugün önemli bir bölümü yalnızca müzikal olarak icra edilse de, özellikle Serhad yöresinde şu anda oynanan hemen tüm oyunların şarkı sözlerinin bulunması, bu iddiayı güçlendiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Kürt halk şarkıları esas olarak "dengbêj"ler tarafından icra edilmektedir. Kürt müziginde temel bir unsur olarak ortaya çıkan "dengbêj"ler, Kürt halk danslarının da ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır.

Kürdistan'ın coğrafik olarak ve iklim açısından çeşitlilik göstermesi, Kürt halk danslarının da çeşitlilik ve dolayısıyla da zenginlik kazanmasının temel nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Kara ikliminin hüküm sürdüğü, kışların sert geçtiği, hayvancılık ve yarı-göçebeliliğin hala var olduğu Serhad bölgesinde kullanılan enstrümanlar ve oyunlarla, nispeten daha ılıman bir iklime sahip ova bölgelerindeki farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar aynı zamanda düğün, şenlik vb. törenler ile geleneksel giysilerde de ortaya çıkmaktadır. (Burada Kürt halk dansları ve enstrümanlardaki zenginlikten söz ederken, özellikle sınır bölgelerinde komşu halklarla olan ilişki ve etkileşimi de değerlendirme dışında tutmamak gerekir.)

Kürt halk dansları, "govend" olarak isimlendirilir. (Kimi bölgelerde "dilan" terimi de kullanılmaktadır.) "Go" ve "vend" kelimelerinden oluşmuş bir bileşik isim olan Govend, "birlikte söyleyip oynamak" olarak tercüme edilebilir. Burada bir saptamada bulunmak yararlı olacak: Türkiye'de Kürt halk danslarından söz edilirken genellikle "halay" terimi kullanılmaktadır. Tokat, Sivas vb. bölgelerde davul-zurna eşliğinde oynanan oyunlara halay adı veriliyor. Kürtçe olan govend ismini kullanmak istemeyen anlayışın, Kürt halk danslarını kategorize ederken, yukarıda adını saydığımız bölgelerde oynanan oyunlarla aynı sınıflandırmaya tabi tutmak için halay adını kullandığı kanısındayım. Çok yaygın olmasına rağmen ben bu terimi kullanmayı doğru bulmuyorum.

Yukarıda da değindiğim gibi, govendler, Kürdistan'ın değişik bölgelerinde büyük bir çeşitlilik ve zenginlik gösterir. Kimi zaman göçerlerin hayatlarını, dört mevsim boyunca doğayla mücadelelerini anlatır (Koçeri-Kürdistan'ın birçok bölgesi). Kimi zaman, "kelek" de denilen ilkel salla nehri geçmeye çalışan bir gelin alayının Fırat'ın sularına gömülmesiyle yaşanan dramı ve çaresizliği sembolize eder (Gemi-Adıyaman).

Tüm kültür ürünlerinin olduğu gibi, insan yaşamı ve üretim süreci dansın da temelini oluşturur. Kürt köylüleri doğayla savaşlarını, buğday tarlalarının can düşmanı kımıl zararlılarıyla mücadelelerini (Qimil-Urfa), orak elde ekip-biçtikleri tarladaki üretim sürecini (Galuç-Adıyaman) oyunlarına yansıtılmaktan geri kalmamışlardır. Doğayla iç içe yaşam, hayvanlarla olan ilişkiler de Kürt halk danslarına kaynak oluşturmuştur. (Qaz Qaz-Ağrı).

Feodal yaşamın getirdiği aşiret çelişkileri, ağaya karşı köylünün başkaldırısı, Kürt halk danslarının önemli bir parçasını teşkil eder. (Yarqıştanê-Van, Muş, Bitlis, Siirt, Diyarbakır, Hakkâri, Eloyê Şivan-Ağrı).

Tüm bunların yanı sıra, düğün, bayram, şenlik vb. törenlerde, Kürdistan'ın hemen tüm bölgelerinde, özellikle de davul-zurna eşliğinde oynanan Delilo, Lorkê, Govendî, Giranî, Milanî vb. oyunlar, âdeta Kürtlerin tüm hünelerini sergiledikleri birer seremoni olarak ortaya çıkarlar.

Govendin karakteristik özelliği, genellikle omuz omuza, el ele ya da kol kola, bir arada oynanıyor olmasıdır. Açık alanda yapılan düğünlerde, zaman zaman 200-300 kişilik halkalarda kadın-erkek birlikte dans eder. (Dinin etkisiyle bugün kimi bölgelerde kadın ve erkeklerin ayrı ayrı dans etmeleri bu gerçeği değiştirmemektedir.)

Kürt giysilerinin (özellikle de kadın giysilerinin) karakteristik bir özelliği, doğada var olan tüm renkleri taşıyor olmalarıdır. Kürt kadın giysileri âdeta bir renk cümbüşü görünümündedir. "Heftreng" Kürtler arasında âdeta bir simgedir.

Düğün, bayram vb. özel günlerde giyilen giysilerle, günlük yaşamda kullanılanlar

farklılık gösterse de, geleneksel Kürt giysilerinin çeşitliliğinde esas olarak coğrafya ve iklim koşulları etkili olmaktadır. Yüksek rakımlı ve soğuk bölgelerde kalın kumaşlardan ya da hayvan derisinden yapılmış giysiler, sıcak bölgelerde, iklime uygun, daha hafif kumaşlardan yapılanlar göze çarpmaktadır.

Kadın ve erkek giysileri kimi bölgelerde değişik isimler alsalar da (Dêre, Xeftan, Kiras, Hevalkiras, Derpê, Kurtik, Qirtoşke, Mêzer, Gore, Pêlav, Çarix, Lekan, Şalwar, Êleg, Îşlig, Mîntan vb.) bugün ulusal Kürt giysisi dendiğinde ilk akla gelen "Şal û Şapik"tır. Fabrikasyonun etkisiyle bugün yok olmaya yüz tutmuş olsa da, geleneksel dokuma tezgâhlarında, kıldan dokunan şal û şapik, Kürtlerde ulusal bir simge olarak kabul edilmektedir.

Halk danslarının modernizasyonu

Özellikle günümüzde, çağdaşlaşma, modernizasyon, bugünkü nesillerin ilgisini çekme, geleceğe aktarma vb. tartışmalar, tüm kültür ürünlerinde olduğu gibi, halk danslarında da çokça yapılıyor. Bu alanda hiçbir engelle karşılaşmadan, özgürce araştırma yapabilecek kurumları, otorite sayılabilecek yetişmiş elemanları (esas olarak devletleri) bulunan halklarla Kürtlerin ayrı değerlendirilmeleri gerektiği özellikle vurgulanmalıdır. Bunun nedenlerine aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir.

Öncelikle bu tür tartışmalarda çokça kullanılan *otantizm*, *otantiklik* kavramlarını irdelemek gerekiyor.

Otantik kelimesi folklor uzmanlarınca genellikle "aşlına uygun", otantiklik kelimesi de "aşlına uygunluk" anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimeler Fransızca kökenlidir ve o dilde "authentique"; doğru, gerçekliğinden şüphe edilmeyen, "authenticité" doğruluk, gerçeklik anlamlarına gelmektedir. Folklor ürün-

lerinin, özel olarak da halk danslarının aşlına uygunluğunun çok tartışılır olması doğal karşılanmalıdır. Zira bir dansın aşlının, diğer bir deyişle en eski halinin nasıl olduğunu saptamak, bugün neredeyse imkânsızdır. Ortaya çıkışında üretene belli olmasına rağmen, folklor ürünlerinin hemen tamamı sonradan anonimleşmiş, süreç içeri-

sinde farklı varyantları ortaya çıkmış ve kabul görmüştür. Yine halk dansları, sahnelenmeye başladıkları andan itibaren ister istemez otantik özelliklerini kaybetmekte, farklı enstrümanların kullanıldığı bir orkestra eşliğinde, belli bir disiplin içinde icra edilmektedir; ki doğru olan da budur. Halk danslarını, ortaya çıktıkları ilk halleriyle sergilemeye çalışmak, her türden müdahaleye karşı çıkmak "müzeci" bir anlayışa hizmet eder ve toplumsal gelişme yasalarıyla uyum sağlamadığından statiklik ve kısırlığı da birlikte getirir.

Bu çerçeveden bakıldığında, halk danslarını, karakteristik özellikleri korunarak, günün koşullarına uygun bir sahne düzenlemesi ve koreografiyle toplumun beğenisine sunmak, hem bu dansların bugünkü ve gelecek kuşaklar tarafından sahiplenilmesi ve hem de gelişmesi açısından gereklidir.

Ancak, yukarıda da değindiğim gibi, halk danslarının da bir parçasını oluşturduğu Kürt folklor ürünleri söz konusu olduğunda, farklı bir yöntemin uygulanması gerektiği kamıındayım. Kürt toplumu henüz sömürge ilişkilerini kıramamış, dolayısıyla folklor ürünleri de özgür bir ortamda sağlıklı bir gelişim çizgisi tutturamamıştır. Tam tersine, sömürgeci devletler (özellikle de Türk devleti) Kürt folklorunu yok saymak, ortadan kaldırmak, asimile edebilmek için sürekli bir çaba içinde olmuşlardır. Kürtlerdeki folklor derinliği ve zenginliği nedeniyle bunun mümkün olmaması durumunda ise, bu ürünlere sahip çıkma ve onları Türk kimliğiyle lanse etme yöntemi seçilmiştir. Özellikle yurtdışında yapılan halk dansları yarışmalarında bu yöntem çok fazla kullanılmış ve Türkiye, Kürt halk danslarıyla katıldığı birçok uluslararası yarışmada önemli dereceler elde etmiştir. (Artık bu dansları Türk folkloru olarak lanse etmek eskisi kadar kolay olmadığından, diğer bir deyişle "mızrak çuvala sığmadığından", son dönemlerde yapılan yarışmalarda Kürt halk danslarının daha az tercih edildiği gözleniyor.)

Bu gerçeklik karşısında, Kürt folklor araştırmacılarına önemli görevler düşmektedir. Bu alanda çalışma yapmak isteyenlerin öncelikli görevi, özellikle teknoloji ile en az iletişim içinde olan, dolayısıyla asimilasyondan en az etkilenen bölgeleri temel alarak (günümüz koşullarında bunun ne kadar mümkün olduğu ayrı bir tartışma konusudur), Kürt folklor ürünlerini, ciddi bir saha çalışmasıyla, tüm varyantlarıyla, aslına en uygun biçimde derlemek, kayıt altına almak ve arşivlemek olmalıdır. Kısıtlı olanaklar ve karşı karşıya olunan zorluklar dikkate alındığında bunun çok kolay olmadığı ortadadır. Ancak tüm olanaklar zorlanarak ilk etapta yapılması gereken bu ol-

malıdır. Böylesi bir çalışma, Kürt kültürünün asimilasyonuna bir nebze de olsa set çekmek, onu gelecek kuşaklara aktarmak açısından hayati derecede önemlidir. Kürt folkloruyla ilgili herkesin bu çabayı bir görev olarak kabul etmesi ve ulusal değerlerine kıskançlıkla sahip çıkması gerekmektedir.

Bu söylemden, Kürt halk danslarının modernizasyonu, gelecek kuşaklara aktarılması çalışmalarına karşı olduğumuz anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine bugünkü koşullarda, özellikle genç kuşaklara folklorumuzu sevdirmek, onları bu alanda çalışmaya teşvik etmek için, bu tür çalışmalar elbette yapılmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, ulusal değerleri üzerine inşa edilmeyen, onları temel almayan bir çalışma, modern dünyada kabul görmeyecek, bu çaba aynı zamanda temel olarak o ürünlerin yozlaşmasına hizmet edecektir. Bu tespit, kültürel değerleri talan edilen Kürt halkı açısından çok daha fazla geçerlidir.

Modern danslar

Bir başka tartışma konusu, özellikle de Türkiye'de Devlet Halk Dansları Topluluğu ile başlayan, Mustafa Erdoğan'ın yönetmenliğini yaptığı "Anadolu Ateşi" topluluğu ile "zirveye" ulaşan anlayıştır. Bu tür topluluklarda geleneksel danslar temel alınarak bir "yeniden üretim" yapılmakta ve yeni bir ürün ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da bu dansların "halk dansları" olarak adlandırılması mümkün değildir. Onlar artık, üretenin adını taşıyan, modern danslardır.

Bu tür çalışmalar, estetik açıdan takdir edilmeye değerdir. Kuşkusuz Kürtler arasında da, bugün mümkün olmasa da, bu tür çalışmalar yapanlar çıkacaktır; çıkmalıdır. Ancak Kürt kültürünün Türk kimliğiyle lanse edilmesi bu alanda da söz konusu olamaz ve kendisi Kürt olsa ve "bu coğrafyada yaşayan kültürlerin kardeşliği ve kaynaşmasını hedeflediğini" iddia etse de, Erdoğan'ın bu projesi, esas olarak Kürt folklorunun asimilasyonu sürecine hizmet etmektedir. Zira, proje kapsamında Kürt kimliği ile ilgili hiçbir tanımlama yapılmamaktadır. Kürt folklorcuları bu tür bir çalışma yapacaklarsa, öncelikle kendi ulusal değerlerini temel almalı ve modernizasyonu onların üzerine inşa etmelidir.

Kürt halk dansları, üzerinde ciddiyetle durulması gereken başlı başına bir araştırma konusudur. Bu yazı konuya kısa bir bakış ve özet bir değerlendirme olarak kabul edilmelidir. ❀

KAYNAKÇA:

Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan, Kemal Burkay, Deng Yayınları, 1992.

BARIŞIN CAHİL DÜŞMANLARI

HEVAL ÊVÎNDAR

Barışın düşmanı olmak kolay da barış yandaşı olmak hiç kolay değil. Yıllardır süren boğuşmanın sona ermesi için sanatın dilini kullanmak bile suç neredeyse kimilerinin gözünde. "Barış İçin Sanat", "Barış İçin Kadınlar" ve benzeri girişimler öylesine rahatsız ediyor ki kimilerini, hem kadın hem sanatçı olan birini seçiyorlar hedef olarak. Karaladıkları anlamsız saçmalıklarla (yazı demek yazıya, yazar demek yazarığa kara çalmak olur) üstümüze geliyorlar ağızlarından salyalar saçarak. Böyleleri okullara gidip okur yazar olmuşlar ama yazar onurundan yoksunlar. Dertleri barışa düşmanlık yoluyla günün konusu olmak...

Aslında dertleri barışçuları kışkırtmak. Bizim de onlar gibi küfretmemizi, cinsel küfürler sıralamamızı istiyorlar. Dertleri barışı kirletmek. Kadınların, sanatçıların neden barışı istediklerinin en iyi örneği bu kişiler. Bir kadını Serdar Turgut gibi "dağa kaldırmaktan ve seks kölesi yapmaktan" gazete yazısında söz etmek tüm kadınlar için hakaret. Üstelik bu hakaret kendi meslektaşlarının yaptığı işi de aşağılamak. Ama bu ilk değil, biliyoruz son da olmayacak. Çünkü daha önce benzer bir "taciz" teşhir edildiğinde, yazıyı yazan "ilk gördüğümde o kadını gerçekten taciz edeceğim" gibilerden dayılanmıştı. Küfür geleneğimizin söz dağarcığı ailenin kadın kısmına ya da tümüne tevazüle sınırlı olduğundan cahil saldırılarını hoş görmek ya da hor görmek gerek. Yoksa, Adana ağızıyla, "dardan ufağını, deveden büyüğünü" diye yanıt vermesini bilen kadınlarımız da var.

Barışa düşman olmak kolay. Barış bir eğitilmişlik istiyor çünkü. "Ne barışı, kiminle barışacağım, hangi yan yenildi, önce pişman olsun" demek de kolay. "Barıştan söz etmek, bir savaşın varlığını kabul etmek de-

mektir" demek de kolay. Bu kolaycılığın karşısında barışçı olmak zor.

Barış, kadınlığımızdan, analığımızdan, insanlığımızdan, gövdemizden utanmadığımız, utandırılmadığımız bir zaman dilimidir. Böyle bir istek onların anlayamayacağı bir kavramı içerir, insan olmak.

Onlar bilgisiz kalabalıkları kışkırtarak alanlara dökerler. Onların acıları daha da artsın diye acılarını kullanırlar. Kanı kanla yıkarlar... Kanla kan yıkanmaz. Söz dağarcıklarında "asmak" vardır. "Dağa çıkarmı da, dağa çıkartanı da, dağdan ineni de, dağdan indireni de asmak" istediklerini haykırırlar.

Cellatlık onur değildir.

Ölmüş yakınlarının anılarını kirletirler farkında bile olmadan.

Protesto için her hafta kayıp oğullarını kızlarını arayanların, Cumartesi Annelerinin mekânında karşı protesto gösterisi yapmak, bir kışkırtmadır. Grevci işçilere saldırmak bir kışkırtmadır. Ellerine bayrak alıp alanlara çıkmak da... Bayrağı yalnızca bir dokunulmazlık aracı olarak kullandıklarını TBMM kapısında da gördük.

Barışçıların arasında Türklerin de olduğu

akıllarına bile gelmez. O Türkler için kutsal olan kavramları da kirletmekten çekinmezler savaş isteyerek. Onların anladığı ulus herkesi ezecek bir kalabalıktır, uygar bir yığın değil. Bayrak da bir puttur onlar için, bağımsızlık simgesi değil. Bayrağın ne zaman alanlara çıkması gerektiğini de bildikleri kuşkuyla, Yoksa bunca hükümetin yaptığı yabancı şirket anlaşmalarında alanlarda olurlardı.

Türkçede ve Kürtçede güzel bir söz vardır, "it ağız değmekle deniz mundar olmaz!"

EMPATİ ŞART, AMA NASIL?

KEMAL İNAL

Evet, Kürtler ve Türkler arasında empati şart. Şart, çünkü iki halk kardeştir; kardeştir zira evlilik, ticaret gibi birçok yolla iç içe geçmiş ve kaynaşmıştır; artık ortak bir tarihleri vardır; aynı mezarlıklarda yatmaktadırlar; benzer şeylere gülebilmektedirler; Kürtlerin birçoğu batı illerinde yaşamaktadır; en azından biri (Kürt) diğerinin dilini anlayabilmektedir; Kürt karakteri birçok atasözünde, vecizede yer almaktadır; kuru fasulye de kebab da milli yemeklerimizdir. Gerekçeleri artırmak mümkün. Fakat "kardeşlik" ideali, edebiyat, hadi diyelim boş söylem düzeyinde kaldığı sürece hiçbir şekilde güçlenmez. Bu cümlelerin anlamı da şu oluyor: Evet, Kürtler ile Türk-

bizim meselemiz açısından "öteki"nin duygu, düşünce ve tutumlarıyla özdeşleşme sürecidir empati. Yani empati bir süreçtir. İki insan arasında hemen, pat diye kurulmaz. Bu süreç, öncelikle karşındakini eşit, ama daha çok da kendi gibi insan olarak görmeyi içerir. İnsan sosyal bir varlık olduğuna göre empati aslında doğal bir süreçtir. Empatisiz bir sosyal hayat olamaz. Sevmek ayrı bir şeydir; daha çok duyguları ilgilendirir. Ama empati kurmada duyguların yanı sıra farklı düşünce ve tutumlar da söz konusu olur. Kuşkusuz hiç kimse karşındaki birinin, hele ötekini duygu, düşünce ve tutumlarını tümüyle benimsemez. Buna gerek de yoktur. Ama en azından hoşgö-

Bu bir empati dili olabilir mi?

ler arasında kardeşlik çok ciddi bir hasar gördü, görmeye de devam ediyor. İki halkın bir arada yüzlerce yıl olduğu gibi yine sonsuza dek birlikte yaşamasını istiyorsak, kardeşliği kuvveden fiile çıkaracak ve güçlendirecek kavramlara ihtiyacımız var. Kuşkusuz kavramlar, sadece soyut değil, somuttur da. Örneğin empati, iki halkı bir arada düşünebilmenin en önemli kavramlarından biri olabilir. Ama nasıl?

Faşist empati kuramaz

En yalın tanımıyla, bir başkasının yaşadığı şeyleri kendi içinde hissetme, kendi dışındaki insanın,

rüyle karşındakine bakabilir. Elbette hoşgöründe kimi zaman bir yüksekte bakma, hiyerarşik bir ilişki, karşındakini talileştirme ve tabiileştirme süreci olabilir. Osmanlı'nın milletler sisteminde azınlıkların konumu biraz da böyleydi. İkinci sınıf vatandaş olmayı kabul ettiğiniz, size ayrılan sınırları aşmadığınız sürece efendinin hoşgörüsüne mazhar olmaya devam edersiniz. Oysa empati, hoşgörüyü aşar. Empati kurma süreci, en azından karşındakini anlamayı, onunla bir araya gelmeyi ve ortak bir şeyler yapmayı içerir. Bunun için çaba gösterir, gerekirse çeşitli özverilerde bulunur. Dolayısıyla empati, ancak

ve ancak demokratik koşullarda gerçekleşebilir. Faşist, otoriter, fundamental, cins ayrımcı, efendi, ağa, bey olan biri hiçbir şekilde empati kurmaz. Bu, onun varlık nedenine bir tehdittir. Kurmaya kalksa da beceremez. *Züğürt Ağa*, bu bağlamda bir kurgudur.

Empati kurmanın türlü çeşitli yolları vardır. Mekanizma deyince akla bir yığın şey gelir: spor, halk oyunları, sanat, ticaret, turizm, eğitim vb. Bunlar zaten bir şekilde Kürtler ile Türkler arasında var ve işliyor denilebilir. Sorun, bu mekanizmaları kullanan insanlarda değil, kullanmayan, Kürtlere (ya da Türklerle) uzaktan bakıp hariçten gazel okuyanlarda ortaya çıkıyor. O halde empati, tanışık ve aşına olanlar arasında daha kolay gerçekleşiyor. Türk medyasının bu empatinin kurulmasını engelleyici yığınla yayın yaptığı iyi bilinir. Türk medyasının bu tutumu haliyle "başkasının acısına bakmayı" (Susan Sontag) da engellemiştir. "Oh olsun, layığını buldular" tepkisi, özellikle Türklerde çok fazla olmuştur ama bu, Türklerin zaten böyle olduğu anlamına gelmez. Medya bu anlamda her iki halk arasında empati kurulmasını engelleyen bir yığın yayın yapmaktadır.

Bu nasıl engellenebilir?

Sanırım bunu engellemek için elbette alternatif medya oluşturmak çok önemli. Ama her iki taraftan insanın da okuyabileceği/izleyebileceği/dinleyebileceği alternatif bir medyadan bahsediyoruz. "Mermi üretildiği sürece silah olacaktır" diye itiraz edilebilir. Yani, silahlar susmazsa barış olmaz denilebilir. Asıl mesele, silahların gölgesinde empatiyi gerçekleştirip silahları işlevsiz kılmaktır.

Türk geri çekilip Kürdü görmeli

Halklar arasında hıncı, öfke, şiddet, nefret çok kolay oluşabilir ama çok zor ortadan kaldırılabılır. Ama kaldırılabilir. İşte Suriye, Ermenistan, Yunanistan ile Türkiye halkları arasındaki yakınlaşmalar. Elbette devlet adamları ve politikacılar bu süreci kolaylaştırıyor ama bazen de zorlaştırabiliyorlar. Küreselleşmenin açtığı Pandora'nın Kutusu'ndan sivil hareketler de çıktı. Bu sivil hareketleri liberal diye bir kenara atmayız; hele konu barış ve empati ise. Engelleyici devlet uygulamaları ve politikacılara rağmen bu sivil girişimleri sonuna dek kullanmalıyız.

Empatinin kurulmasının önündeki en önemli engel, ötekini insan olarak algılamamaktır. Öyle olunca karşısındakinin de bir canının, onun da çoluk-çocuğunun olabileceği düşünülmez. Türk medyası bu anlamda 25 yıldır yaptığı yayınlarla Kürtlerin de

Türlere karşı empati geliştirebileceği kanalları tıkkamaya çalışmıştır. Oysa her iki taraftan insanın da az-çok benzer hayatı, eğilimleri, inançları, gayeleri, özlemleri olmuştur. Trajik olanı şudur: Karşılıklı olarak en fazla empati kurması gereken en aşağıdaki Türk ve Kürtler, sürecin en çaresizleri olarak resimlere yerleştirilmişlerdir. Savaş, empatiye giden yolları bombaladıkça tarafların duygu, düşünce ve tutumları katılaştırmış, neredeyse donmuştur. İşte zaman, bu katılaştırılan, dondurulan duygu, düşünce ve tutumları eritmektir. Çocukları ölen annelerin bir araya getirilmesi simgesel de olsa önemliydi ama özellikle Türk anneleri militarizm öyle bir hale getirdi ki, ölüm sonrası bile duygu, düşünce ve tutumlarında bir sükut yaşanmadı. Her iki taraf da şehitliği kutsadığı sürece, bize empatiyi değil savaşı konuşmak düşmeye devam eder.

Mesele basit bir hümanizm meselesi değil. Ama hümanizm içi boş bir şey de değil. Her şeyin ölçüsü insandır. Hele insan hayatının sudan ucuz olduğu mekânlarda temel ölçü daha bir insan olmak zorundadır.

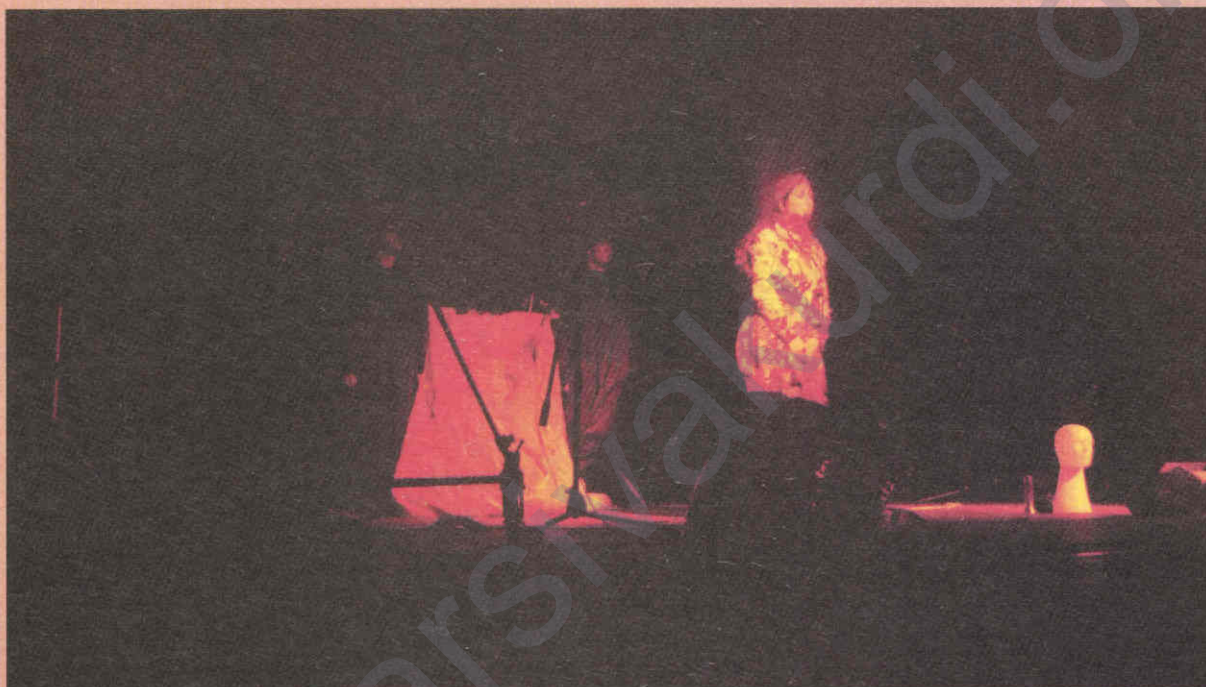
O halde öncelikle dili ve söylemi değiştirmek gerekir. "Terörist" ya da "gerilla" gibi deyimler, barışın zeminini oymaya devam ediyor. Terörist imajı her tarafına ilıştırılan sıradan bir Kürt, sıradan bir Türk'ün zihin haritasında hep yok edilmesi gereken biri olarak görülmeye devam edecektir. Egemen Türk zihniyeti Kürt konusunda örtük ya da açık, bir yığın önyargıyla hesaplaşmadığı sürece kardeşlik, yani empati mümkün olmayacaktır. İçi boş söylemler, etkisiz bir dil yaratır. "Türk ve Kürt kardeşdir, bunu bozan kalleştir" şeklindeki daha baştan militarizm ve egemenlik kokan tipteki sloganlarla iş gören bir söylem, empati için gereken bir adım geri gitmeyi zaten istemez. O halde empati, öncelikle Türklerin bir adım geri gidip kardeşini yani Kürdü daha net görebilmeyi gerektirir. Birbirine diklenen iki insan yüz yüze geldiğinde, birbirlerinin sadece öfke dolu gözlerini ve genişleyen boyun damarlarını görür, hurlayan soluklarını hissederek. Biraz geri çekilip karşısındakini farklı açılardan görebilmek lazım. Elbette ayaklara bakıp takılmamak gerekir bu geri çekilmeye, zira dost başa düşman ayağa bakarmış.

Büyük Türkiye resminde Kürde de Türk'e de yer vardır. Yeter ki bu resmi iki halk birlikte çizsin, ortak evin duvarına birlikte assın. Sonrasında resmi izlemenin keyfini mırma ya da çay içme eşliğinde birlikte çıkarabiliriz. ❀

'Reşê Şevê' kaosa mêjûya mêraniyê nîşan dide

HEVPEYVÎN: SİNAN DANACI / PINAR AKALIN

Di nav şanogeriya kurdî de komeke cihê DestAr-Theatre di sala 2008'an de ava bû. Koma ku yekem listika xwe bi navê "Reşê Şevê" pêşkêş kir, niha ji li ser listika zarokan dixebite. Me bi avakarên komê Mirza Metîn û Berfin Zerderlioglu re hevpeyvîneke kir.

Çend sal in hûn şanogeriye dikin û ji kengê ve ye bi kurdî hûn şanoyê dikin?

Mirza Metîn: Min perwerdehiya xwe ya şanoyê ji Teatra Jiyana Nû (TJN) girt. TJN yek ji komên girîng a şanoyê kurdî ye û xebata xwe bin banê Navenda Çanda Mezopotamya (NÇM) dimeşîne. Min 1993'yan de li NÇM'a Stenbolê dest bi perwerdehiya hunerê kir. 95'an de ji min dest bi perwerdehiya şanoyê kir. Heta 2001'ê min bi awayekî amatori di nav şanoya kurdî de kar kir. Piştî 2001'ê xebata min a şanoyê girantir û zehmetir bû. 2003'yan de ez bûm yek ji avakarên "Şanoya Seyr-î Mesel". Heta 2008'an min karê xwe yê şanoyê li Şanoya Seyr-î Mesel meşand, piştî wê ji ez û Berfin me DestAR-Theatre ava kir. Berfin ji nezîkê 7 salan in karê şanoya kurdî dike, beriya şanoyê ji 5 sal di kovara Jiyana Rewşen de xebitiye

Fikrên we yê li ser atolyeya li kampê çi ne û listikên we di kampê de listin sembola çi ne?

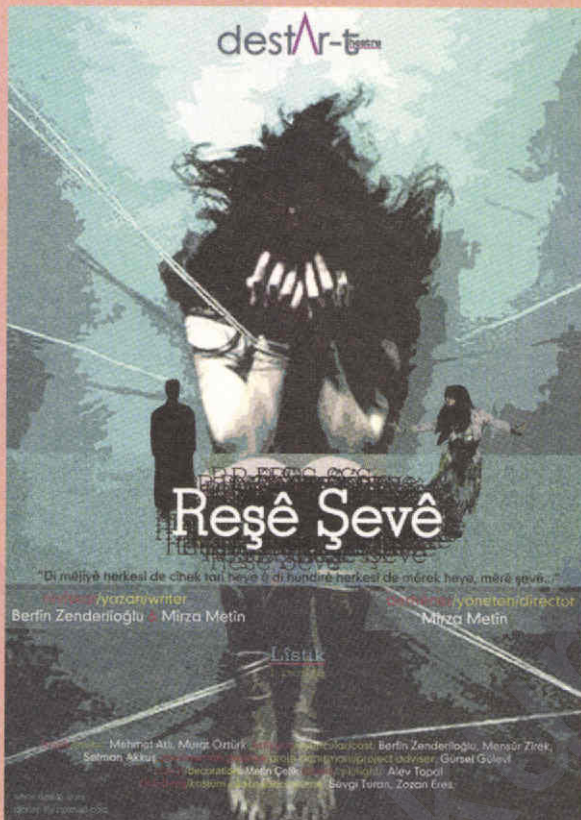
Mirza Metîn: Atolyeya ku me li Kampa Gonenê çêkir de ji 20 kesî zêdetir beşdarvan hebûn. Bi rastî min bawer nedikir ew qas kes beşdarî atolyeyê şanoya kurdî be. Di xebata me ya atolyeyê de em li ser listikvanîyê xebitîn, yanê xebata bingeha listikvanîyê. Cudahiya xebata me tenê zimanê xebatê bû, yanê xebat bi kurdî bû. Em 8 roj ser laşên xwe, hestên xwe, zimanê xwe, diyaframên xwe û giyan û hişê xwe xebitîn. Di dawiya atolyeyê de ji me listikeke çêkir û atolyeya şanoya kurdî derket pêşberî temaşavanan. Me listika atolyeyê ji bi listikeke gelêrî bi dawî kir. Ew listikên ku me her roj dilistîn, ew ji listikên gelêrî ne. Yek ji wan "Kose Geli" bû û ew listik wexta sersalê yanê Newrozê de tê listin. Kose Geli tişteke mîtolojîk e ji û şiyarbûna xwezayê nîşan dide. Wexta gundî ew listik dilizîn ji malan

ar, şeker, savar û hwd. berhev dikin û bi wan tiştan xwarinan çêdikin, par ve dikin, çoş dibin û yekîtiya xwe pêşve dixin. Lîstika "Rovî" jî di dawetan da tê listin. Şivan serê govendê dikişîne û govendvanên din jî dibin berx û mî û beran. Şivan xwedê negiravî pez jî rovîyan diparêze lê xwe pez lêdixe. Ew listikên geleri alikî din jî xebata dramayê ne

Hûn qet ji cihêkî alikari distînin, li gor berê niha zehmetiyên ku hûn dikişînin çi ne?

Berfin Zenderlioglu: Em piştigiriya xwe hêza xwe ji gel, ji hunerhezan distînin. Em ne girêdayî saziyek in, ev nayê wateyê ku em li gel xwe dîrin. Ji ber ku hin kes di nav civatê de wisa mantiqêke şaş bela wela dikin. Dibêjin qey hunermendek, komek yan jî saziyek girêdayî rêxistineke nebe jî rê derdikeve, di nav xewn û xeyalan de dijî yan jî hestên ramanên wî/wê ji gel dîrin. Em bingeha hunera xwe jî çanda gelê kurd distînin, "Reşê Şevê" jî mînakêk ji van e. Çanda kurdan wekî zeryayek e hêj nehatiye kifşkirin û hwd.

Hûn bipirsî jî aliyê aboriyê ve hûn jî kê piştigirî distînin em piranî piştî listikê derdikevin turneyê, wê çaxê jî pranî organîzasyonê me jî aliyê Şaredariyên DTP, EGITİM-SEN yan jî jî saziyek hestewer ve tê organîzekirin. Em werin li ser dewletê. Heta niha dewletê alikariyek nedaye jî bo hunera kurdî, lê pêş-

Nivîskarê listikê: Berfin Zenderlioglu, Mirza Metin
 Derhêner: Mirza Metin /
 Muzik: Mehmet Atli, Murat Ozturk
 Listikvan: Berfin Zenderlioglu, Mensur Zirek, Selman Akkus.

roj çî nişan bide ez nizanîm. Heta niha hunera kurdî, hunermendên kurdî, heta gihiştin vê merheleyê gelek zehmetî kişandin, ji ber ku di serî de zimanê me qedexeyê bû, kurd dihatin inkarkirin, astengî gelek bûn lê niha hin tişt hêdî hêdî hatin guhertin, li kurd heqê xwe digerin û distînin. Ez bawerim pêşeroj jî bo kurdan ronahî ye. Em niha jî berê rehetir şanoya kurdî dikin.

We Reşê Şevê çawa bi fikra serdest a mêran a serdema me ya niha ve girêda?

Mirza Metin: Mijara listikê ya esasî "kaosa mêjûya mêraniyê" ye. Ser vê mijarê jî çirokeke jînanê pêk hatiye. Yanê sazîrîneke mêranî û çirokeke jînanê. Çawa ku sazûmana jîyanê mêr e û tede jî çiroka jînanê heye. Di listikê de Reşê Şevê wekî mekanîzmeyekî zordestiyê xwe nîşan dide. Ew zordestî di zaroktiyê de jî bo zarokan bitirsî û nerehetî nekin di devê mezinan de hildişe. Reşê Şevê hat! Reşê şevê hat! Di jîyanê de jî jixwe mekanîzmaya jîyanê bi xwe Reşê Şevê ye û mirovahiyê ditirsîne. Yanê me meseleya kaosa mêjûya mêraniyê nîrxand û me got ka em binêrin çanda kurdan de tişteki wisa mîtolojîk heye an na? Me wê çaxê Reşê Şevê dit. "Mêrê Şevê" yan jî "Reşê Şevê" an jî "Reşîkê Şevê" an jî "Rotê Şevê" li Kurdistanê bi gelek versiyonên xwe wekî siyêke qerase, cin û rawiran diyardeyên manewî yên jîyanê

ne. Ev motif ji zarokatî de tesîreke psîkolojîk ya neyênî li ser mirovan dihêle û dibe faktoreke tirsê ya serdest li ser kesayetiyê. Hê jî dema behsa wan dibe, însan vediciniqin. "Reşê Şevê" û hemû navdêrên bi vî awayî di kurdî de "nêr" in.

Di navbera karaktera we û karaktera Gulizar a di listikê de çi tîkili, şibandîna heye?

Berfin Zenderlioglu: Gulizar di listikê de ji çopan kaxizan berhev dike, jiyana xwe li ser poxanan ava dike. Min jî Gulizar ji çopa civata xwe, ji binhêşiya xwe, ji dilê xwe da hev û anî ser sergoya sehneyê. Ev text ji aliyê min û Mîrza Metîn ve hate nivîsandin. Gulizar her wiha di nav listikê de çiqas jî êşê dikişîne dîsa jî bêdeng namîne, dengê xwe bilind dike, serî hildide, xwe jineke azad dihesibîne. Azadî ji bo min giyana jiyane ye, ez jî azadbûna xwe di nav şanoyê de digirim. Ez jî çiqas jî destê min were dixwazim di nav hunera kurdî de dengê jinên kurd bilind bikim, rengên jinên kurd wekî keskesorekî li ser cîhanê belav bikim.

Gulizar dema wekî bûkoke (kukla) derdikeve ser dikê benên wê di destê mêran de ne û rewşa jin tene bi rê ve birin heye. Di jiyana jinan de ev riheke çawa derdixê holê?

Mîrza Metîn: Listik ji xwe nabêje ew tişt raste an jî ew tişt şaş e. Listik tenê dîtina xwe ya dinyayê nîşan dide. Ew sehneya ku Gulizar dikin wekî bûkoke jî wêneyeke mêjûya mêranîyê ye. Em tenê dibêjin jin ji vî tiştê haydar bibin. Ne tenê jin, bila mêr jî ji zilmkariya xwe ya bê hay fêr bikin. Ew sehne guman dikim ji bo jinan tesîreke serhildêr çêdike. Bi taybetî jî ji bo jinên kurd. Lê belê ew listik hişmendîya mêranîyê dikole, divê mêr jî lê temase bike. Hinek mêr dibêjin we hindik jî gotiye, hinek bi rastî jî hêrs dibin, hinek jî serê wan tevlihev dibe.

Der barê dekor û cil û bergan de hûn dikarin hinek agahiyan bidin me?

Berfin Zenderlioglu: Dekor, ji xwe listik li ser sergoyê derbas dibe û jînik kaxizan berhev dike, ji ber vî yekê jî li ser sehneyê tije çop û erebeya kaxizê hene. Li gor listikê Metîn Çelîk dekorekî saz kir. Kostuma listikê ji aliyê Sevî Turan û Zozan Eres ve hatin çêkirin. Li gor karakterên listikê hate amadekirin. Cil û bergê "Reşê Şevê" reş e ji ber ku li cem me gava ku qala "Mêrê Şevê" dikin dibêjin; "bejna wî dirêj e, digihêje heta ezmanan, serî heta binî reş li ser e" ji ber vî yekê kostuma "Reşê Şevê" reş e. A Gulizar jî jineke ku poxana da dijî tiştên çawa li xwe dike (kincek e qirêj, qetandî) naylonan girêdayî piştê xwe û pora xwe dide, lê tiştên ku psîkolojiya wê nîşan dide me piranî bala xwe da li ser nivîştan. Makyaj û aksesûaran de piçek ban-

dora Şamanîzmê hene. Nivîşt di nav vî listikê de ciheke girîng digire, ew jî bo me hêmayek e.

Eleqeya temasevanan çawa ye? Bi taybetî ya temasevanên tirk?

Berfin Zenderlioglu: Me listika xwe 3'yê avrêla 2008'an de derxist hemberî temasevanan. "Reşê Şevê" heta niha şanzdeh car hate listin û eleqeyeke baş dît. Piranî tiştên erênî hatin gotin. Em ji bo rexneyê deriyê xwe nagirin. Dîtina temasevanan ji bo me girîng e. Rexneyeke ku temasevan aciz bike, bingeha wî saxlem be were, eger ku ahenga listikê xerab neke em jî li gor wê dikarin guhertinên biçûk çêbikin.

Armanca me ew bû ku em di vî listikê de ji aliyê dimenên ve bigihîjin zimaneke gerdûnî. Ez bawerim em gihîştin ser miradê xwe ji ber ku gava ku tirk jî li listikê temase dikin dibêjin: "Em ziman fêr nakin lê ji aliyê dîtbarî, atmosfera sehneyê û listikvanîyê ve em têdigihîjin hûn çi vedibêjin, ew hest bi me re çê dibe. Ev jî dilê me geş dike.

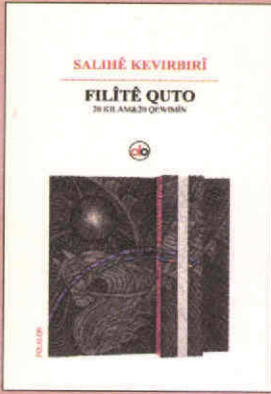
Berê hûn li ku derê listin, hûn çûn derveyî welat jî?

Berfin Zenderlioglu: Piştî ku me listik derxist, me li Stenbolê list, piştê jî turneya me destpê kir. Em çûn Enqere, Wêranşar, Mêrdîn, Bostaniçi, Wan, Çinar, Erxenî, Sirûç, Pîran, Conen, hin cîh jî aniha nayê bira min lê em hêj derneketin li derveyî welat. Eger ku saziyek alîkarî bike yan jî dawet bike em dixwazin herin Ewropayê jî. Ji ber ku armanca me ew e ku şanoya kurdî li her derê were listin û naskirin.

Piştî vî projeyên we çi ne? Listikên we dê bi kurdî yan bi tirkî bin?

Mîrza Metîn: Niha em li ser listikeke nû dixebitin. Ew listik jî li ser "Em çawa dikevin rewşa ku em rexne dikin" e. Navê listikê aniha tune ye. Lê wê jî bo me bihe ceribandîneke zehmet. Yek jî em li ser şanoya zarokan dixebitin. Me jî bo vî komeke ava kir û navê komê jî Şanoya Şahmaran e. Şanoya Şahmaran niha li ser listikeke dixebite. Listik hem bi kurdî wê bê listin hem jî bi tirkî. Emê vî listikê li Stenbolê di dibistanan de bilizin û wekî din jî bo zarokên kurd li her derê nîşandayînan bikin.

Di şanoyê de ziman ne armanc e, ziman navgîneke şanoyê ye. Em jî wisa dibînin. Em kîjan zimanî dizanin em dikarin bi vî zimanî listikan çêbikin. Yanê em dikarin listikên tirkî jî çêbikin. Min got listika zarokan em bi tirkî jî bilizin. Zimanê ku em xwe tê de hîs dikin kurdî ye. Lê em dîsa jî difikirin ger em bika-ribin koma xwe fireh bikin em dixwazin listikên tirkî jî çêbikin û zaravayên kurdî yê din jî. ❀

FILÎTÊ QUTO

20 Kilam & 20 Qewimîn

Salihê Kevirbirî

Weşanxaneyê Do

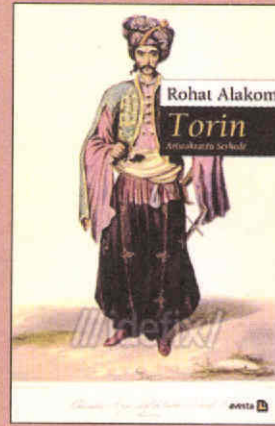
(...) Serpêhatiyên mîna Mala Eliyê Ünîs, Bavê Fexriya, Emê Gozê, Gênc Xelîl û Edûlê, Emînê Perîxanê, Bişarê Çeto, Dr. Yusuf Azizoglu û hwd pir in.

Pir girîng e ku nîrxên wisa

hêja bêne parastin. Teknik û mecalên îro rê didin ku mirov van nîrxên pîroz biparêze, wan vejîne.

Nivîskar Salihê Kevirbirî di serdana xwe ya Swêdê de qala xebatên xwe li ser van nîrxên pîroz kiribû. Nivîskar Kevirbirî bi berhema "Filîtê Qûto", 20 serpêhatiyên klasîk pêşkêşî xwendevanan dike. Di pirtûkên de klam û li ser wan agahî ji bo xwendevanan tê pêşkêşkirin.

Di dawiya pirtûkê de wêneyên gelek kesên hunermend û kesên bi serpêhatiyên re têkildar hatine bicîkirin.

Torin

Aristokratên Serhedê

Avesta

Nivîskar Rohat Alakom vê carê bi lêkolîneke din li pêşberî xwendevanan e. Mehmet Ali Aslan di pêşgotina kitêbê li ser berhemê dibêje: "Pirtûka Alakom ya der barê malbata Torinan de xebateke balkêş û kêrdar e. Ev xebata wî ji nîqaşan re vekiriye. Rohat Alakom pêşengiya vê yekê kiriye.

Serpêhatiya malbata Torinan beşekî diroka coxrafya ku kurd lê dimînin, pêk tîne. Torin eşîrek nîne, qebileke an ji malbateke begzadeyan ya li ser eşîran e. Ev malbata ku di qesrên osmanî, rûs û îranî de hurmet ditiye, ji ber pêwendiyên xwe yê fireh bi der ve, angorî eşîrên kurd yê mayîn xweyê kultureke pêştatir bûne. Ji ber vê yekê navê Torin di nav kurdan de dest pê kir ji bo beg û kesên kîbar, ji bo serkarên eşîran û malbatên esilzade hate bi kar anîn. Wek mîsal Torina Mala Kosa, Torina Mala Şero, Torina Kaska, Torina Beyrî... Peyva Torin ji bo nasandina malbatên begzade hatiye bi kar anîn."

Her Dağın Gölgesi Deniz'e Düşer

Her Dağın

Gölgesi Deniz'e

Düşer

Evrîm Alataş

İletişim Yayınları

Evrîm Alataş, otobiyografik anlatı/romanında 60'ları, 70'leri, Nurhak'ı, 12 Eylül'ü 'hem Alevi hem de Kürt' bir sosyolojik gerçeğin hafızasından yeniden

damıtarak hatırlatıyor: "Cumhuriyet, vezirleri, mesajları ve yasalarıyla bedene oturmaya çalışan, yer yer beline vurulan penslerle daralan, yer yer genişlemeyle dikişleri patlayan bir gömlek gibiydi. Köylülük efendilikten sayılıyordu ya. Gölpınar'ın, yani bizim köyün efendileri gündüz öküzün peşinde dağda bayırda dolaşıp, akşam eve vardığında, damlara nöbetçi dikip de cem tutma arasında bir yerde, bu büyük gömleğin hangi dikişine denk geleceğini hesaplıyordu. Hem Alevi hem Kürt olunca, dikiş zor tutuyordu."

Onca acıya rağmen, kendisine gülebilen, acılarından mizah çıkarabilmiş bir halkın kendisine giydirilmiş gömlekle sertüvenidir bu kitap.

Beyaz Soykırım

Gülççek Günel Tekin

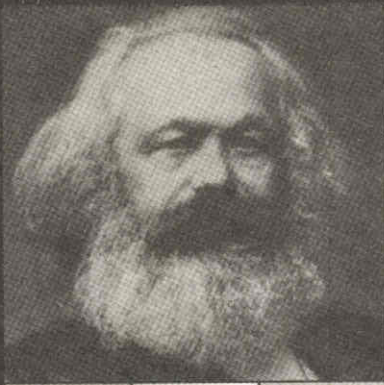
Belge Yayınları

Türkiye'nin ulus ve üniter devlet inşâ politikalarında dilsel hakların engellenmesi önemli bir rol oynadı. Tek dilde zorunlu eğitim asimilasyonu kolaylaştırdı. Farklı alfabeler yasaklanırken, Osmanlı alfabesinin bir anda Latin alfabesine çevrilmesi aslında dalkırım politikalarının bir parçası idi. Sadece dilsel değil tarihsel ve sosyolojik bir kopuş da amaçlanıyordu.

Başbakan Erdoğan, Almanya'da yaptığı bir görüşmede, "Asimilasyon bir insanlık suçudur, kimse Türkleri asimile edemez" demiş ve bu da Türkiye'de uygulanan asimilasyon politikalarını tartışmaya açmıştı. Yazar, bu tarz açıklamalar ve tartışmalardan yola çıkarak tarihsel gelişimi içinde asimilasyon politikalarını araştırmış. Kitap Kürtler başta olmak üzere Anadolu'da yaşayan diğer halkların (Çerkesler, Lazlar, Araplar, Süryaniler, Gürcüler...) asimilasyondan etkilenmelerini de ele alıyor.

Başbakan Erdoğan, Almanya'da yaptığı bir görüşmede, "Asimilasyon bir insanlık suçudur, kimse Türkleri asimile edemez" demiş ve bu da Türkiye'de uygulanan asimilasyon politikalarını tartışmaya açmıştı. Yazar, bu tarz açıklamalar ve tartışmalardan yola çıkarak tarihsel gelişimi içinde asimilasyon politikalarını araştırmış. Kitap Kürtler başta olmak üzere Anadolu'da yaşayan diğer halkların (Çerkesler, Lazlar, Araplar, Süryaniler, Gürcüler...) asimilasyondan etkilenmelerini de ele alıyor.

Bajarekî me Nesnel, objektîf		▼		Kewara agir, hevîr dike nanê hazîr (tiştonek)	▼		Lehze, demeke kurt Xwarinek pez	▼	
Kurteya Azotê		▶		Ne xerîb Gazi	▶				
Sembola îlenyûmxê									
Lehçe Teorîsyenê sosyalîzma zanistî (wêne)	▼	Navekî mêran	▼	Koka lêkera bûnê ya dema borî.	▼		Tebiet, xwerist	▼	
				Notayek					
				1					Eware, bêkêr.
Cihê çûn û hatinê	▶			Rojek	▶		Deyn	▶	
Muessese				Kesê avê dipê (berepaşkî)			Rengek		
				4					2
				Çalakiya dev ji kar berdanê	▶				
				Cînavkek					
Navê kovarêke dimilî	▶				▶	Êş, cefa			
Jêderk									
			5	Neşir, neşriyat	▶				

Amadekar: Dawud Rêbiwar
E-mail: dawud@rebiwar.com

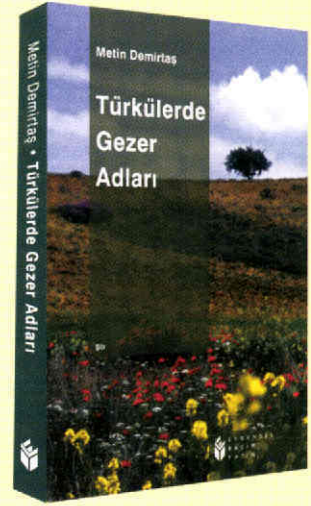
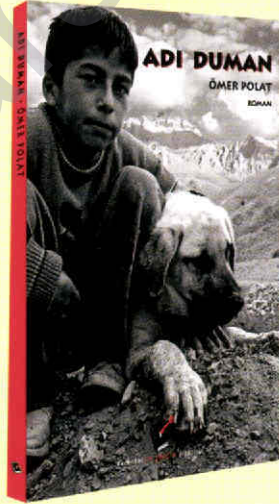
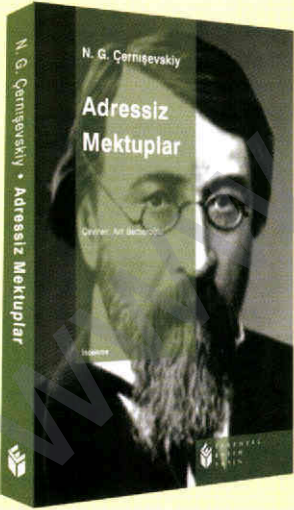
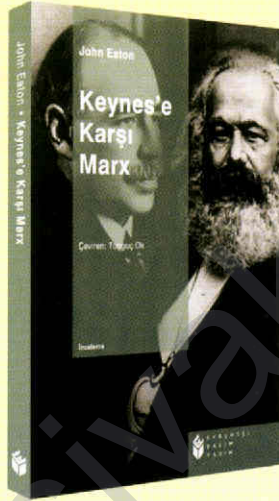
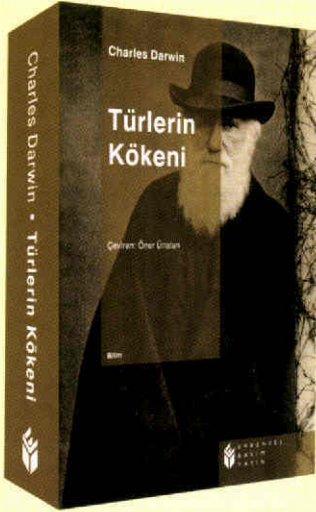
ŞÎFREYA VEŞARÎ

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

YENİ ÇIKANLAR

Romandan öyküye, şiirden denemeye, tarihten güncel, bilimden felsefeye, çocuktan ilk gençliğe tarihin birikimini bugüne taşıyan ve günceli yakalayan kitaplar...

TÜRLERİN KÖKENİ (Charles Darwin), KEYNES'E KARŞI MARX (John Eaton), BİR KÜRDÜN AKP OKUMALARI (Şeymus Diken), ADRESSİZ MEKTUPLAR (N. G. Çernişevsky), ADI DUMAN (Ömer Polat), TÜRKÜLERDE GEZER ADLARI (Metin Demirtaş)

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 27A ŞİŞLİ-İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Halil İncesu

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514